

कोच राजबंसिर संस्कार संस्कृतिला

Culture and Tradition of Koch
Rajbanshi Tribe

(कोच राजवंशीको संस्कार-संस्कृति)

लेखक:-

लखनलाल राजबंसि

प्रकाशक

नेपाल सरकार

आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
सानेपा, ललितपुर

कोच राजबंसीर सस्कार सस्कृतिला

(कोच राजवंशीको संस्कार-संस्कृति)

लेखक : लखनलाल राजवंसि

प्रबन्ध सम्पादक : सरीना गुरुङ

भाषा : राजबंसि

प्रकाशक : आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
सानेपा, ललितपुर, नेपाल
फोन नं. +९७७-०१-५१८३२५२/५१८३१७४
Email: mail@nfdin.gov.np
URL: www.nfdin.gov.np

सर्वाधिकार : लेखक

प्रकाशन प्रति : २००

संस्करण : प्रथम, वि.सं. २०७९ (सन् २०२२)

आवरण : हेमन्त कु. राजबंसि

कम्प्युटर : हेमन्त कु. राजबंसि लखन पेन्टर, बिर्तामोड, भापा

मुद्रण : क्लासिक प्रिन्टिङ सर्भिस

अनामनगर, काठमाडौं, नेपाल

फोन: +९७७-०१-४१०२६०२

ISBN NO. : 978-9937-9407-8-8

KOCH RAJBANSIR SASKAR SASTRIKILA

A CULTURAL BOOK OF KOCH RAJBANGSI BY LAKHAN LAL RAJBANGSI

नेपाल सरकार
आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
सानेपा, ललितपुर

उपाध्यक्षको मन्तव्य

नेपालका आदिवासी जनजातिहरूका मातृभाषा र मातृभाषा साहित्यबारे प्रकाशन गर्ने सिलसिलामा ‘कोच राजवंसीर संस्कार संस्कृतिला’ नामक संस्कार-संस्कृतिसम्बन्धी कृति प्रकाशन गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

नेपालको अमूल्य सम्पत्तिका रूपमा रहेका बहुभाषा, बहुसंस्कृति, बहुधर्म नेपालको विशिष्ट परिचयहरू हुन् । यी अमूल्य निधिहरूको विकास, संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्न आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८ मार्फत ५९ समुदायलाई आदिवासी जनजातिको रूपमा सूचीकृत गरिएको छ । यसै संयन्त्रमार्फत आदिवासी जनजातिसँग सम्बन्धित जाति, भाषा, धर्म, संस्कार-संस्कृति, मातृभाषा साहित्य र समाज विकासमा नेपाल सरकारले प्रोत्साहन गर्दै आइरहेको छ । ‘कोच राजवंसीर संस्कार संस्कृतिला’ त्यहीँ श्रृङ्खलाको निरन्तरतास्वरूप प्रकाशन गरिएको हो ।

प्रस्तुत कृतिले राजवंशी समुदायको संस्कार-संस्कृतिको उजागर गरी यस क्षेत्रमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्न चाहने अध्येताका लागि महत्वपूर्ण सन्दर्भ सामग्री बन्ने कुरामा कुनै द्विविधा छैन । त्यस्तै, यो कृतिको प्रकाशनले राजवंशी भाषा, साहित्य र संस्कृतिलाई ठूलो टेवा पुग्ने छ ।

अन्त्यमा, कृतिकार लखनलाल राजवंशीको उन्नति, प्रगतिका लागि हार्दिक शुभकामनासहित यस कृतिको लेखन र प्रकाशनमा संलग्न सम्बन्धित सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

असार, २०७९

(गोकुलप्रसाद घर्ती)
उपाध्यक्ष

नेपाल सरकार
आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
सानेपा, ललितपुर

प्रकाशकीय

नेपालका आदिवासी जनजातिहरूको जातीय, भाषिक, धार्मिक, सांस्कृतिकजस्ता विविध विषयहरूमा सहयोग गर्न आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानको स्थापना भएको हो। वि.सं. २०४६ सालको राजनैतिक परिवर्तनपछि नेपालमा राष्ट्रिय विकास समितिमार्फत आदिवासी जनजातिहरूलाई सहयोग भइरहेको थियो। वि.सं. २०५८ सालमा ऐनमार्फत आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानको स्थापना र समायोजन भई आदिवासी जनजातिहरूको हितमा वृहत्तर र प्रभावकारी रूपमा यो समुदायको लागि काम गरिरहेको छ।

पिछडिएका यी समुदायलाई देशको मूल प्रवाहमा ल्याउनको लागि वर्षेनी विभिन्न कार्यक्रम र परियोजनाहरूमार्फत सहयोग भइरहेको छ। आदिवासी जनजातिका बारेमा लेखिएका ऐतिहासिक दस्तावेज, जातीय, भाषिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, आदि विविध आयामका दस्तावेजहरूलाई प्रतिष्ठानले कुनै सिधै त कुनै अध्ययन-अनुसन्धान गराई कृतिको रूपमा प्रकाशन गर्दै पाठकसामु ल्याउने काम गर्दै आइरहेको छ। यसैको निरन्तरतास्वरूप 'कोच राजवंसीर सस्कार सस्कृतिला' प्रकाशित गरिएको हो।

कृतिकार लखनलाल राजवंशीले राजवंशी मातृभाषामा रचना गर्नुभई यो कोच राजवंशीहरूको संस्कार-संस्कृतिसम्बन्धी कृति तयार पार्नुभएको हो। त्यस्तै, प्रदिप कुमार राजवंशीले वैचारिक तथा विश्लेषणात्मक टिप्पणी गर्नुभएको छ भने यो पुस्तक प्रकाशनमा संलग्न सम्पूर्ण महानुभावहरू लगायत पदम राई धन्यवादको पात्र हुनुहुन्छ।

असार, २०७९

सरीना गुरुङ
निमित्त प्रमुख
प्राज्ञिक तथा अनुसन्धान महाशाखा

समर्पन

नानि

स्वः रुपसरि राजबंसि

बिर्तामोड न.पा. ८, कल्हाटुलि, भापा

मामा

श्री सम्पतलाल राजबंसि

बिर्तामोड न.पा.-८, कल्हाटुलि, भापा

“कोच राजबंसिर सस्कार-सस्कृतिला”

सस्कार :-

जलम : ठाअ लरन, खिरछुआ, चुलि फेका

बेहा : सुभ देखानि, दुल्हा देखि, डालिखारा, भादर काटानि

मरन (मउति) : काठ्यारि, तिनसिनान, बारघाट, (खाउर), भोज

परुआ सस्कार:-

चोर-चुर्नि, जगबन्धु, साजि (तिस्ताबुढि), भक्तियार चरक पुजा

मान्तिया सस्कार :-

सत्तसेभा (सत् नारायन), भेन्द्रा, हरिलोट, राजधारि (लंका),
सतपिर.....

अभा-गुनि सस्कार :-

जर-जारि, कास, खुलपायाँ, चम्कन, मेहा, माता भगवति,
दाबाबटिला.....

अपर सस्कार :-

नाग पन्चमि, जलम अस्टमि, दधिकाद, माहापुजा,
जेत्रा, बाजार.....

सस्कृति :-

सिरुआ, सातसागि, आतर-चातर घेरबार नायाँ सालेर पर्साद-
पानि गाराम सेभा, सतसेभा, भेन्द्रा, हरिलोट गुछि लिबार, भुमिराज
लखिपुजा, गरुआँसि, कालिपुजा एकादसि धानत फुल दिबा घाटोसरि
नाच-गाअन, गाइन नाच, राबनिया नाच

“कोच राजबंसिर सस्कार-सस्कृतिला”

बिसयसुचि

नं.	नाम	पाना नं.
सस्कार:-	जलम, ठाअ लरन, खिरछुआ	२-१२
सस्कार:-	बेहा, भादर काटानि	१३-३६
सस्कार:-	मरन, (मउति) काठ्यारि	३७-५८
परुआ सस्कार:-	चोर, चुर्नि, जगबन्धु	५९-७१
मान्तिया सस्कार:-	सत्तसेभा, भेन्ड्रा, हरिलोट	७२-८४
अभा-गुनि सस्कार:-	जर-जारि, कास	८४-९७
अपर सस्कार:-	नाग पन्चमि, जलम	९८-१२१
सस्कृति:-	लखिपुजा, गरुआ“सि, कालिपुजा	१०६-११६
सस्कृति:-	एकादसि	११६-११८
सस्कृति:-	सिरुआ, सातसागि	१२२-१२४
सस्कृति:-	आतर-चातर घेरबारा	१२४-१२५
सस्कृति:-	नाया“ सालेर पर्साद-पानि	१२५-१२६
सस्कृति:-	गाराम सेभा	१२७-१३०
सस्कृति:-	गुछि लिबार, भुमिराज	१३१-१३६
सस्कृति:-	धानत फुल दिवा	१३६-१४०
सस्कृति:-	घाटोसरि	१४१-१४३
सस्कृति:-	गाइन नाच, राब्निया नाच	१४३-१८५

लेखकेर कलमसे.....

आदरनिय पाठक बन्धु, दादा भाइ बाइ बहिनला । तम्हालार हतत आप्णार माअ-बापेर बोलिला, दादो-दादि, नाना-नानिलार काथाला, जेठो-जेठि, काका-काकि, मामा-मामि, पिसा-पिसिलार हप्कि-दप्किखाए सिकाल असल बोलि-वचनला, गाअपरसेर अर्ति-उपदेसला, भुक्तभोगि मारिया-मारियानिला, सेवकलार संगे वार्तालाप करिए यिखान कोच राजवंसिलार सस्कार सस्कृतिला कहे एकखान छट किताप तयारि कर्बार प्रयास करागिचे ।

यिखान किताप तयारि कर्बार साथ-सहयोग कर्बार गटे गुरुगसाइ, गाइन, किर्तिनिया, राब्जिया, मालि, बस्टम गसाइ, नाउ (हाजाम), बुढापाकाला, सस्कारेर रक्छा कर्बार बुढि मुस्रादलाक धन्यवाद संगे चरन ढोग आर बन्दगि करेचु । आर्ह प्रत्यक्छ वा अप्रत्यक्छ रुपत सहयोग कर्बार गटे दादा भाइ, बाइ बहिनलाक धन्यवाद सहित बन्दगि ।

यिखान पान्डलिपि कितापेर रुप दिवार मोर माभिल्का बेटा हेमन्त कुमार राजवंसि, आवरन (डिजाइन) कर्बार छट बेटा लक्छय कुमार राजवंसि धन्यवादेर पात्र हए अम्हाक धन्यवाद देचु । सस्कारेर काथाला पुनः ताजा करबार प्रेरना मोर सहयात्रि, मोर घर्नि अलका देबि राजवंसि, गुनोबति राजवंसि धन्यवादेर पात्र हए । अम्हाक धन्यवाद देचु । किताप छापाए सहयोग करिदिवार आदिबासि जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, काठमाण्डु आर प्रतिष्ठानेर वर्तमान सचिव कमल प्र. राजवंसिजि, वर्तमान प्राविधिक सरिना गुरुडजि, क्लासिक प्रेस छापाखाना, काठमाण्डु अम्हाअ धन्यवादेर पात्र हए अम्हाक हृदयसे धन्यवाद देचु । रा.स.बि.स. केन्द्रिय अध्यक्छ भिमराज राजवंसिजि सिफारिस करिए छापाइ करबार सहयोग करिचे अम्हाअ धन्यवादेर पात्र हए, अम्हाक हृदयसे धन्यवाद देचु ।

“बन्दगि”

सस्कार, सस्कृतिला

कोच राजबांसि सामाजत मानिए आस्पर आपनार सस्कार-सस्कृतिला भेलेलाछे । सस्कार-सस्कृति कहिले सतियुगसे लिएने आल्हातककार आपनार परदादो, परदादि, दादो, दादि बाप-माअ कालसे चलाए आस्पर घरुआ पर्साद-पानि दिवार, पोल्-पावनि मानवार, मान्ति करिए जर-जारि छुटावार, जर-जारि छुटिजाले पुजमान करवार, भारफुक-मन्तर-जन्तर करवार, जलम हइले सुध्य हवार, बेहासादि करिए घर बसावार, मउति हइले क्रियाकर्म करवार, कुलगुरर पुजमान कर्बार, कि खावार, केनड बेवहार करवार, केनड पिन्भार-उर्भार, दिवार, लिवार, चाहिवार । यिला आपनार सस्कार-सस्कृतिर भित्रत परेचे, यिलार संग-संगे गाअ-घरेर, बगलेर लोकला आर्ह कुन-कुन पुजा पानिला करेचे, कुन-कुन खुसियालिला मानाचे, कुन देअ धरमला पुजेचे, कि खाचे, कुन्हान जाचे, केनड पिन्धेचे, कि लागाचे कहे देखासिकिअ करे मानवार सस्कारलाअ छे । मतुन काह जानिए काह निजानिए सस्कार-सस्कृतिला मानाते पुजमान कर्ते चलिए आसिचे । सस्कार-सस्कृति गटेलाए मान्वा लागे कहे किटान निछे । सस्कार-सस्कृति मानवार काहार पर कोए दाबाब निछे । मानबन आपनार बादे नि मानबन आपनार बादे मतुन आपनार परिचय राख्पार बादे आपनार सस्कार-सस्कृतिला मानवार जरुरि देखाजाचे । यदि आपनार सस्कार-सस्कृतिला नि मान्ने आपनार परिचय हाराए जाचे । हामार परिचय कहिले हामार सस्कार-सस्कृतिलाए हए । परिचय जेनडति काह्वा'र काल हचे, कुहिलिरअ काल हचे, काह्वा'र गाछेर पर रहचे, कुहिलिरअ गाछेर पर रहचे मतुन अम्हार बोलिला फरक रहचे कि काह्वा'र काँअ-काँअ-काँअ-काँअ करे बलेचे ते कुहिलिरअ कुहु-कुहु-कुहु-कुहु करे बलेचे । हामा सभाए कुहिलिक मन पराचि मतुन काह्वाक काँह नि मन पराचे क्यौँकि काह्वा'त भेलेला अबगुनला छे । कुहिलि'र भेलेला गुनला छे । यि दुइरा जिवेर सस्कार-सस्कृतिला प्रस्टकरे बुझा जावार पर हामा कुहिलि'क मन पराचि ।

हेतिना आपनार सस्कार-सस्कृतिलाअ दुआल गिछे आर पर सस्कार-सस्कृतिलाअ दुआल गिछे मतुन आपनाक पर सस्कार, सस्कृतिसे बचाएने आपनार सस्कार, सस्कृतिला मानवार चेस्टा कर्वालागे । हामा

आप्यार सस्कार-सस्कृतिला मात्र मान्त्ले दुइरा फाइदा निस्चित छे । एक:-
हामा आप्यार परिचय कायम राख्म । दसरा:- हामा आप्यार आर्थिक
भारसे बचिए रहम ।

आल्हाकार २१ सउ सताब्दित आसिएने हामार सामाजड
आभिक सहि रास्तात लेगाबार प्रयास करबा नि पाइचे । जेइला काम नि
करिलेअ हबे सेहला काम करिबा नि छरेचे । जेइला काम करबा लागे
सेहला कामत उपराह सस्कार, उपराह आर्थिक भार, उपराह हाउस-रंग,
उपराह मनेर भाव देखाबार मनसुआ करिए बिगिते चलिजाचे । आजिकार
छुआला जेइला देखेचे अइलाए सिकेचे । काल्हिकार दिनत कि हबे ?

गुरुगसाँइर वंस छुआला गुरुगसाँइर भलारा लिबा नि चाहाचे,
गुरुगसाँइ हाराबा धरि फेकाइचे । अइनडे किरतिनिया पाबा छुट्ते
चलिजाचे । बस्टम गसाँइ हाराए गिछे । गाइन हाराइते चलिजाचे ।
राबिन्या गाअन गिदाबा नि चाहाचे । मतुन क्याँ गिदाबा नि चाहाचे ।
हामा खुजि नि करेचि । जाँहे गिदाचे अँए जेहँर लोक नि पाचे आर जाँहे
गिदुआचे अँए बिदागि दिबा नि पाचे ।

हामा राजबंसिला एक आपसत सघाए नाता-कुटुमेर भित्रत
परेचि । गुरुगसाइ भलारअ लिए सेबकेर घर जाचे । सेबक गुरुगसाइक
भाल सेवा करेचे मतुन अल्फ बिदागि दिए पेठाचे आर गुरुगसाइ
सेबकेरठिन बेसि बिदागि चाहिबा नि पाचे क्याँ कि सेबकडाअ नातार
भित्रत परेचे आर सेबकक दुख दिए मारबार नाहए मतुन गुरुगसाइला
सेबकक बाचाबार वादे भलारा ग्रहन करिए सेबकक बाचाबा जाचे ।
सेबक जेइला बिदागि देचे अइलाए लिए सन्तुस्ट हए सुभ आसिरवाद
“जसमुठि” देचे ।

सस्कार :-

❖ जलम सस्कार, बेहा सस्कार आर मरन सस्कार ।

यि तिनडा सस्कार हामा राजबंसिलार हए । यहला सस्कारत गाअ-
सामाजेर बाहेरा सस्कार-सस्कृति, हावापानि लागिण छासमिस हएगिछे ।
खासकरे हामार सस्कारला बाचापार वादे आर छासमिस नि करबारवादे

राजवंसि धरम सस्कारट लागिण परिचे । धरम सस्कार समिति आप्णार सस्कार'ला आर पर सस्कार'लार संगे ना मिस्लोक कहेने भकभककरे छिटकिबा धरिचे । याँहात जनसमुदायर साथ सहयोगेर खास जरुरि छे । अनडे

- ❖ आपुनसे बडलाक आदर भाब राखिए ठेडधरे “भक्ति” दिबार ।
- ❖ ठाकुरेर पुजारी घरत आसिजाले धक्रा, बिछना, बिछ्छाए बस्पा दिबार, भरि धए “चरनामृत” लिबार ।
- ❖ गाअ-परस, इस्ट-कुटुम, दोस-मिस्तर सोदोर-मेजमान जाले “सान्दुस” लिए जाबार ।
- ❖ नया कुटुम घरत आस्ले धक्रा, बिछना बठपा दिए, भाल-भाल खाना खिलाए ध्रुति, पेटानि “मान” दिबार ।
- ❖ जेत्रार समय नया कुटुम, घरेर लोकक नुआ-कापरा “मान” दिबार ।
- ❖ ठाकुरबारि पर्साद, घरेर देबि-देबताक परसाद-पानि “पुजमान” करबार ।
- ❖ छर-छिमेकत बा आधियार घरत सुक-असुकेर खबर लिए सक्तिभरे “धार-सापट” दिबार-लिबार ।
- ❖ खेतिर समय काहार हाल-जन, बिचन उखा, आलि-जाड बा रुपनिर “हाउलि” दिबार-लिबार ।
- ❖ काहार घरत पाछुटिर खबर पाइले मुसादि हाउलि संगे “आद-गुड (मेठाइ)” दिबा जाबार ।
- ❖ बेहार समय भर बारि “पइच” बेनाए थलि बेनाए, पातारि काटिए, लखरि फाटाए, नाधा-पाका करिए सोदोर-मेजमानलाक सन्तुस्टि कराए जोगिर जान बाचाए, बेइज्जत से बचापार ।
- ❖ बेटि'र बेहाए दिबार समय “चुम्ना” उनमुलन करिए, बेटि'क भरपुर दान (धक्रा, बिछना, टाका-पेइसा, नमुना थालि, गिलास, बाटि, लटा, घारा, (आल्हा खाट-पलड, सोफा, डायनिड, आलमारि, साइकिल-मटरसाइकिल, रेडिया-टिभि), गर-गाहेना, गोरु-बाछि, “दान” दिबार ।

- ❖ मउतिर समए लाहास उप्रत “लादन” टाका दिबार, काठियारि जाबार, तिन सिनानत करतियाक आर्थिक सहयोग, भोजेर समय “साडहि” दिए सहयोग करबार ।
- ❖ मउतिर समए करतियाक “हाल्का” दिबार । “डुकि” जलाए “पिन” दिबार । हाल्का दिए छुत बेनाए, बार घाटत फेर हाल्का फिकबाए “माछुआ” करबार काम पइच कराबार ।
- ❖ खानपिन’त:- साधारन खाना बाहेक, घुम्नि, मुर्हि, पन्ता, खरखरा, सुकाति, फोदगो, खारि, छेका, पेल्ला, सुकटा, सिदल, चेना, आ“चार, घिउ, साना, भार्ता, बरि, दहि, चुरा, गुड (मेठाइ), प खाबार ।
- ❖ आबत-जाबत करबार बादे:- घरा, हत्ति, गरुगारि, “घाटाटोप ” बाला “सम्पनि गारि ” चर्हिण आसा-जाइ करबार ।
- ❖ उर्हन-पिन्हनला:- “गेन्जि, पिरान, आडडा, तेअना, गाम्छा, धुति, स्विटर, पघरि, पेटानि, बर्हति, नयार पर साया-बालाउज, सार्हि ” पिन्हबार ।
- ❖ गाहानाला:- “आडठि, घरि, चस्मा, टिकलि, सितिबन, टप, कानेरचाकि, सना, गोट माला, बिछा माला, चन्द्रहार, मुनिहार, टाकार हार, किस्न चुरा, बा“स पातारि तार, कांकन, चुराति, चुरि, माठा, कमरकोस, खारु, भुरि खारु, बाजु ” पिन्हबार ।
- ❖ भासा :- राजबंसिलार आपनारे भासा छे । छुआर जलम हए माअ’र जेइर भासा सिकाचे, जाहाक कोच राजबंसिला “राजबंसि भासा ” कहे कहचे । उर भासा घरत बलबार ।
- ❖ लिपि-बर्न:- राजबंसिलार परापुरब कालसे ब्राम्हि लिपि-बर्न, ताहार बाद “कामरुपि-कामतापुरि ” लिपि-बर्नला चलाते आसिस्ले मतुन नेपाल भु-भागत रहबार राजबंसिला खस भासार लिपि-बर्नला प्रयोग कर्ते आस्पर कारनत आल्हा कामरुपि-कामतापुरि लिपि-बर्नला बाद दिए खस भासार “लिपि-बर्न ”ला प्रयोग कर्ते आसिचे । समग्र रुपत देखले राजबंसिलार आठ किसिमेर सस्कार मानामानि कर्ते आसेचे, आर देखा जाचे ।

- ❖ थुल्लिए:- गटे कोच राजबंसिला मानिए आस्पर गटे कार्यक्रमला गटे कोच राजबंसिला कर्ते आस्पर सस्कारला आर सस्कृतिला ।
- ❖ पहिला:- जलम सस्कार (जलमेर समय जेइला कार्यक्रम करा जाचे) । उला सस्कार कोच राजबंसिला मात्र करेचे (बेन्डा मानबार, घर एगना लेपा-मुछा करिए, नुआ-पाटा धुआ-अख्ला करिए, खल्का, चुलि कामाए, सुध्द हबार)
- ❖ दसरा:- बेहा सस्कार (बेहार समय गटे कोच राजबंसिला दुइ किसिमेर सस्कार कर्ते बा मानते आसिचे । जेनड कि अदिबास, कासाकुटा, धाजाखारा, मुन्दिल, बारि बस्पा, कासा भाजा, मारुआ खुदा, आमअ-मोउलिबार, लेखुआल भजन, भान्डारि सेभ्बार, खोल चुमाबार गटेलाए जोगि आर ठाकुर'ट कर्ते आसिचे) । दसरा:- अपर सस्कार बेहा फानबार आगुत सतनारायन परसाद दिबार, बयराति आस्पर बाद स्वयमबर करबार, स्वयमबर करबार बाद पुरोहित लिऐने बिदत् बस्पर ।
- ❖ तेसा मरन सस्कार:- लोक मरिजाले सदगति करबार, चार दिनत तिन सिनान करबार, बार दिनत बार घाट करबार, जिब चलान करबार, ढेमालि दिए, भोज करबार, कर्ते आसिचे । दसरा:- अपर सस्कार तिन सिनानत कान्ठा आनबार, तिन सिनानेर बाद गरुड पुरान लागाबार, पुरान लागाबार बाद दस दिनत माथा कामा करबार, माथा कामा करबार एक दिन सुन राखपार, एक दिन सुन राखपार फिरा दिन कान्ठा आर बाभन लिऐ डाडिपिन-बालुपिन दिए दान दिबार ।
- ❖ चउथा परुआ अनुसार देअ-धरम पुजबार सस्कार । गटे कोच राजबंसिला यिला देअ नि पुजेचे । जेनड:- साजि देअ, चोर-चुर्नि देअ, जगबन्धु देअ, भक्तियार देअ । जाहार गोतत यिला देअ पुजबार रहचे अम्हाए मात्र यिला देअ पुजा-पानि करेचे ।
- ❖ पाचबाँ मान्ति करबार सस्कार । राजबंसिलार घर कोए कुछु हले देअ-देबतासे मान्ति करिए सुक-बेसुक ठिक हबार सस्कार

चलाते आसिचे । चाहे चम्किए होक, चाहे जर-जारि होक, चाहे लागान-बाधान होक, चाहे मेहा लागोक, आर्ह कुन्ह होक ।

- ❖ छट्बाँ अभा-गुनि करबार सस्कार । राजबंसिलार घर अभा-गुनिर चलन चलते आसिचे । अभाला गुन-मन्तर मात्र चलाचे काँह बेमारि हले तेल कसपा, जर-जारि हले जल कस्पा, आर ठाकुरला ठाकुरबारि परसाद-पानिअ देचे । गाइनला ब्रम्हानि घरत परसाद देचे । मालिला कालि घरत परसाद देचे । धामिला माता, गारामथान घरत परसाद देचे । मरनहाल बेमारिर घर गुन गिदबार । डाकनि धरले पेल्ता जलाए बेमारिक भारबा । छुआला कान्द्रा हले बाधनिर खाटि दिए भारबार । मुस्रादलार कमरेर बिस हले कन्चि, आखर माटि दिए भारबार ।
- ❖ सातबाँ अपर सस्कार । राजबंसिला परेर देखा-देखि सस्कारलाअ करबा धरेचे । परेर सस्कारला भाल देखा जाले बा गाअ-परसेर लोकला खुरा-बिछ्छा निकरिए स्याबासेर बादे हलउ बेसि खर्चा करिए सान-मान देखाए, ठाट-बाटसे करबार चलन चलाचे । जबकि यिला अपर सस्कारला नि करिलउ होबे । भाइ टिका लागाबा । रिखि पिन्भा । चाउला लाल रंग दिए कापाल खानत टिका लागाबार । दुब्राबनेर माला पिन्भार ।

सस्कार

जलम

कोच राजबाँसिर घरत वाच्चा छुआ जलम लिले बहुत दुःख-कस्ट काटबा परेचे । नया बेहाति चेडरि भारि रहले बठिए रहबा नि दिचे । काम कर्ते रहबा कोहोचे आर घरेर काम गटेलाए कर्बा कहचे । कुइसे पितलेर घारात पानि आना, धान कुटिए, चाउ छाटाए, भात नान्धिवा लागेचे । बारिसे साग आनिए, काटिए, भुआए, नान्धिवा लागेचे । सिनान करे आप्णार नुआ आप्णे धवा लागेचे । हवार बिस सुरु हले उला बिसेर काथा कहवाएनि हचे । छुआ हवार बिस पुरा हले मात्र कहवा लागेचे ताहारबाद **“दायानि”** (माभ्यानि) आनेचे । माभ्यानि आसिए कठार देखिए लखि-खाटि आनिए राखेचे । पुर्ना, चिरा सारिला आनिए राखेचे ताहारबाद पुआतिर ति देखेचे । सेजा पारिए पुआतिरक थाकाए देचे । पुआतिर पेट, थोरेक करे चापेचे । माथारर भँस मुछिदेचे । पुआतिरर **“जलपाट”** भाडिचे ते आर्ह जोर लागवा कहचे । गाअर आर्ह मुस्राद एक भन डाकाचे । किछु समय चापाचापि करवार बाद आर्ह जोर लागवा कहचे । छुआ खालास हले मात्र छेरेचे । छुआर कानन आस्ले थाहा मिलेचे । छुआरक मुछिए-माछिए, बाहेराति आनिए बापक देखाचे । छुआर कि हइचे, बाबु ना माइ, आगुते देखिए लिबार पर गोग दिवा धरेचे । माइ हले, घरत लखि जलम हइचे कहचे आर बाबु जलम हले, आव त भारि बिदागि दिवा होवे कहे हाल्ला कर्चे । फेर कठारत जाए पुआतिरर बगलत छुआर थाकाए देचे ताहारबाद धुनि जलाए देचे । छुआरक बाहेराति आन्वार आगुत छुआरर **“काम्छा”** (बाँस वा कन्चिर) दिए **“लारि”** काटेचे । लारिखान खालि दहिर खल्लित राखिए अइर घरेर कनडत गार्हिए देचे । पुआतिर नुआला टप्ला बान्धिए लदित लेजाए धए आनेचे । आपुन सिनान-धुनान करिए आसेचे । पुआतिक गरम तेल करिए देहार तेल लागाए चिपिए देचे । घरेर आर्ह लोक रहले पुआतिक चाउ भाजिए नुन, तेल दिए, जलत फेस्कवा दिए, खावा देचे, आलुर साना खावा देचे । एनडेकरे तिन वा चार दिन बाद एतुआरवार परले उदिना बेहानेसे घर, एगना, लेपा-मुछा करिए, पुर्ना नुआ धुआ-अख्ला करिए, सिनान-पानि करिए उठेचे । पुआतिर नुआला माभ्यानि धए देचे । कठारर धुनि-मुसिला माभ्यानि उठाए फेकाए देचे । उर कठा, धुनिर ठाअखान माभ्यानि घोलेर लेथानि दिए लेपिए-मुछिए देचे । मरद'ड

एकखान कलर पातारि काटेचे, आर एकटा नाउ (हाजाम) डाकाचे । एगनात दुइखान पिर्हा राखेचे । एकखान पिर्हात् नाउ बठेचे, अर आगुति कलर पातखान राखेचे । नाउ'र आगुति पिर्हात् छुआ-पुआतिला आमने-सामने बठेचे । मरद'ड कलर पातारि खानत् एकटा पान, एकटा सुपारि, एक टाका राखि देचे । नाउ कनेक पातारि चिरिए, उला पान, सुपारि, टाका उठाए एक बगल राखिदेचे आर आप्णार **“अस्तुरा”** (खुर) निक्लाए छुआर माथा छिलवा धरेचे । छुआर माथा छिलिए, चुलिला आगुति कलर पातारित गिराचे । छुआर माथा छिला हवार बाद, मुस्रादडेर खल्का (नड) चुनिए (कनेक काटिए) देचे । पातारिर चुलिला लिए नाउ बाहेराति फेकाए देचे ।

बुढा-बुढिला कहवार लाखा:- बेटि छुआ हले रे नाउ, चुलिला कासि बारि फेकाइस, छुआर चुलिला लाम्मा-लाम्मा होवे । बेटा छुआ हले रे नाउ, मधुआ बारि फिकाइस, छुआर चुलिला लस-लस (सिकसिक) होवे नाउ बिदागि लिए घर जाचे । पुआति छुआक लिए कुसुम-कुसुम गरम जलत सिनान कराए देचे । धुआल असल नुआ दिए मुछिए-माछिए नया नुआ पिन्धाए गोल कुलात थाकाए, गम-गम करे भाका दिए, धुपत राखेचे । पुआतिअ कुसुम-कुसुम गरम जल दिए, सिनान करेचे । पुआतिक आख, कुइ (इनार), कल (धारा) लारवा नि देचे । दसरा मुसराद पुआतिक सहयोग करेचे । सिनान करवार बाद नया नुआ पिन्धिए, थालित डालि साजाए आख, कुइ, कल, डालि देखाए, धान-दुब्रावन, तेल-सिन्दुर पाचटा टिका **“फटा”** लागाए, चुमाचे । पुआति आब आख, कुइ, कल लारवा पावे कहे लारेचे । पुआति आब आप्णे कि खावा मेनाचे अइ नाधिए खाचे मतुन खाटा-खुटि, सुकट-सिदल, सुक्ना-परा खावा मानाछे । यिला खाले पुआतिर अवस्था फेर खाराब हवा सकेचे कहे बुढा-बुढिला कहचे । छुआ बाला गोल कुलाखान उठाए ठाकुरबारि देखाए, अन्दि घरत लेजाए राखेचे, अइ दिनसे पुआति अन्दि घरत ठुकपार आदेस पाचे । एक हाप्ता बाद करनधरि ठाकुर, गसाइ डाकाए घरेर ठाकुरबारि'र पर्साद, सापेना पर्साद दिवा परेचे । घरेर एगना, ठाकुरबारि सुद्ध हचे नि ते पाछटि दिनसे **“बेन्डा”** मानाल जाचे । कोए भि **“बेन्डा”** (बाअ बेन्डा, परछुति बेन्डा, पाछटि बेन्डा, मरा बेन्डा) लाग्ले घरत् लोक-जन, वा छुआ-पुता असुक-

बेसुक हते रहचे, उला ना होक कहेने सापेना पर्साद दिए घरेर ठाकुरबारिर पर्साद दिबा परेचे ।

❖ **“बाअ बेन्डा”** गाअ-घरत महिनावारि हवार मुस्रादला सिनान-पानि, नुआ धुआ-अख्ला करेचे । उखान जल नालादे बहे जाछे । काह उर नाला पार हले वा नेडहा-डुडहा कर्ले **“बाअ बेन्डा”** लागेचे । माअर महिनावारि हइचे मतुन बाचा छुआ लिए थाकिए छे । माअ उर अबस्थात छुआक नेडहिए उबगल थाकले **“बाअ बेन्डा”** लागेचे । वा महिनावारि हवार मुस्रादेर नुआला सुकपा दिचे । छुआलाक थाहा निहचे, छुआला उला नुआ लारिएने हिपार-हुपार खेलाचे उर अबस्थात **“बाअ बेन्डा”** लागेचे । बाअ बेन्डा नि छुटाले छुआरक खराक खावा नि मेनाचे । छुआ सुकाए चलिजाचे । छुआ कमजोर हएजाले आर्ह बहुत किसिमेर रोग लागेचे । उर ना होक कहेने, उर अबस्थात कुल गुरुगसाइ वा बेगरिया गसाइ आनिए घर सुध्ध कर्बार बादे **“सापेना”** पर्साद दिबा हचे । तब मात्र उखान एगना वा छुआ सुध्ध हचे आर कुन्ह किसिमेर रोग, हावा-बातास नि लागेचे । घर आर छुआ आच्छा हचे ।

❖ **“परछुति बेन्डा”** गाअ-परसेर मुस्राद आप्णार घर बेरुआ आस्ले थाहा नि हचे कि अर महिनावारि हइचे वा नि हए । यदि महिना वारि हएने गाअ बेरुआ जाले उर घरत वा ठाकुरबारित् **“परछुति बेन्डा”** लागेचे । उर अबस्थात कुल गुरुगसाइ वा बेगरिया गसाइ आनिए घर सुध्ध कर्बार बादे **“सापेना”** पर्साद दिबा लागे । तब मात्र उखान एगना सिध्ध हचे आर कुन्ह किसिमेर रोग, हावा-बातास नि लागेचे ।

❖ **“पाछुटि बेन्डा”** गाअ घरेर मुस्राद भारि हएने, दसमास-दसदिन बाद कनघरात छुआ खालास करेचे । छुआ हवार समए मुस्रादेर जलपाट, खुनसाना नुआ, वा उर अबस्थार लोक काहार बगल दिए घिसिए बेराले, वा बाचा छुआलाक ठुकले, वा छुआ हवार घरगिरि समित **“पाछुटि बेन्डा”** मानेचे । छुआ हवार मुस्राद सुध्ध नि हवार समएतक् चुआँ, कल, परलोकक, लारबाएनि । एइराक **“पाछुटि बेन्डा”** कहचे ।

❖ **“मरा बेन्डा”** घरत काहार मरन हले मरा बेन्डा लागेचे उर मरा बेन्डा आलुआ खाए बार-तेर दिनत खल्का काटिए, चुलि कामाए, गुरुगसाइ डाकाए, जिब चलाए, सापेना परसाद दिए, सुध्ध हचे, तब मरा

बेन्डा छुटेचे । आप्णार दोस-मिस्तर, आप्णार बंस-गुतिया मरा परले बार-तेर दिन मरा बेन्डा मान्वा परेचे उर बेन्डा घरत तिन दिन आलुआ खाए, बार-तेर दिन माच-मासु नि खाए, बार घाटत् खल्का-चुलि कामाए सिनान-पानि करिए सुध्द हचे । बाहेरा लोकेर मरा खबर आस्ले **“मरा बेन्डा”** लागेचे । आर कुटुममेर घर, मरा-मरि हले तिन दिनत तिन सिनानत् उपस्थित हए खल्का-चुलि कामाए, सिनान-पानि करिए, मरा बेन्डा सुध्द हचे ।

ठाई लरन

कोच राजबंसि समाजत एकटा चलनछे । छुआ'र दुइ वा तिन महिना पुगिजाले हतानसे नाना रहले नाना'र घर, नाना नि रहले मामा'र घर, मामाअ नि रहले पिसि'र घर माने निजेर घर छेरिए एक हाप्तार बादे वा एक महिनार बादे पर घर रहे आस्पा परेचे । यिर परम्परा आल्हा नयार पर तियारि नि करे मतुन बुढा-पाका रहिले अम्हाए चलाए आसिचे । छुआ'र बाहेरा हावा-बातास (बाताबरन) लागोक आर उर हावा-बातास सहवार छमता बाढोक आर छुआर माअ'र घरेर खानाला खाए-खाए मन उब हए जाचे । उरा मन अक्तिवार ना होक, खानाला फरक करवार बादेअ पर घरेर खाना खिलावार बादे छुआ-पुआति किछु दिनकार बादे ठाई लरन करवार जरुरि हचे । यिर परम्परा बुढा-पाकाला बहुत सचिए-बुझिए चलाते आसिचे । छुआ'र नाना-नानि रहले नाना-नानि, बेटिर घर जाए छुआ पुआतिक लिए घर आनेचे । किछु दिन राखेचे आर उ किछु दिनत असल-असल खावार (माग्रिमाच, कुचिया माच, कोपतोर-पार्हो) तियारि करिए खिलाचे । छुआ'र बादे नया-नया नुआँ-कापरा किनिए वा सिलाए देचे । किछु दिन बाद छुआ-पुआतिक घर पुगाए दिए आसेचे

खिरछुआ

कोच राजवंसि सामाजत यिर परम्परा देउनिया, जिम्दार, पटुआरि, ला आप्नार अहमता देखाबार बादे तियारि करिचे लाखा लागेचे । पहिले-पहिले बेटि छुआलाक “आदाने” दिवार चलन चलाइस्ले । “आदाने” कहिले बेटरि पर चुमना निलिबे आर बेटरिक गटेलाए (बाछि, घारा, नमुना थालि, नमुना गिलास, नमुना बाटि, धुति, गेन्जि, जामा, पघरि, सारि, पेटानि, बालाउज, साया, सना, सनार चुरि, सनार टिकलि, रुपार सिर्तिबन, रुपार बाजु, रुपार चुराति, रुपार चन्द्रहार, रुपार गोटमाला, रुपार कमरकोस) देचे । आघे साइकल, घडि, रेडियो, टिभि नि छिले । बेहाखान “देरिरपर” कहिले धिरेर पर तिन महिना, छ महिना, साल भर बाद बेहा कराए । आग्रिए रहवा परे । कइनार माअ-बापेर

मर्जि-खुसिर पर मात्र बेहा हए । सुभ देखानि, सुभ होल नि होल, दुल्हा देखि, सुभ होल नि होल, सान्दुस खिलावार, केतेला खिलावा पावे ना नि पावे, डालि खारा, करवार समय दुल्हार घरेर लोकलाक कइनार माअ जानकारी दिबे कि आभिसे मोर बेटि'र तम्हार घर दिनु मतुन तम्हार मुइ किछुइनि लिम, गटेलाए दिम, जबतक मोर बेटिर कुखत् जिहा-पुता नि होबे तबतक मुइ तम्हार घरेर अन-जल नि करिम कहे कहचे । एइर टेक । एइर अडान । एइर घमन्ड । जबतक बेटिर कुखत् जिहा-पुता नि देखे तबतक अम्हार घर जाए कुछु नि खाए । चाहे इहार बदलि काह मरा-मरि हए जाक । बा आचानक बेमारि परिजाले अम्हार घर जाबा परले जाए आर खाना नि खाए, खाबाए परले टाका दिए किनिए खाए । अइर टेक छुटावार वादे छुआर घर **“खिरछुआ”** कार्यक्रमेर आयोजना करे । दिन-तारिक तए करिए आगुत ठाकुरक सुपारि, छुआर नानार घर, ताहार बाद आर्ह इस्टमित्र, कर-कुटुम, दोस-मिस्तर, गाअ, छर-छिमेक सभाके डाकाचे । आवश्यक परसाद-पानि, खिलान-पिलान, सर-सामानला जर करिए राखेचे

आगिला दिन छियारि बेनाए राखेचे । ठाकुरवारि साफा-सुगर करिए राखेचे । बेहानेसे घर एगना लेपा-मुछा करिए, छुआर बाप, छुआर माअ छुआ समेत सिनान-धुनान करिए नया नुआ पिन्धिए रहचे । करनधरि ठाकुर आसिल मन्त्रे बठवार दिए, ठाकुर सेभा दिए ठाकुरवारि हुकेचे । ठाकुरवारि परसाद दिवार बाद बिच एगनात चारटा कलर गाच गार्हिए अर बिचत धक्रा-बिछना बिछाचे । बिछनात छुआरक खेल्वा देचे, छुआर आगुति कपि, कलम, एकटा फल, बाटित खिर, नगद टाका राखेचे । सभाए देखेचे कि छुआर कि धरेचे । जेइ धरबे अइ अनुसार छुआर भविसय तय हचे । कलम, कापि धरले पढा-लेखा बिद्वान हचे । फल धरले किसान हचे । खिर धरिए खाले खाउ (बेसि खावार) हचे । नगद टाका धरले अर हातत लखि बास (धनि) हचे । एइ भावे छुआर परिक्र्छा लेचे । ताहार बाद हाडि कुलात डालि साजाचे, एक बाटि खिर राखेचे, एक लटा जल अरपर आमेर डालि राखेचे । कलर पातारित कनेक चन्दन घुलिए राखेचे । छुआर माअ छुआक लिए कलर-गाचेर बिचत बठेचे आर छुआर मामा आसिए आगुत लटार जल, आमेर डालि दिए छिट्टा दिए,

छुआक रुपार चमच दिए खिर खिलाए, मुक धुआए, रुपार माला, नुआ-कापरा, नगद टाका दिए, कापालत चन्दनेर टिका लागाए डालिर धान छिटाए तिनबार आअरति देखाए आसिरबाद देचे । ताहार बाद छुआर नाना-नानि आसिए छुआरक आगुते छुआ बठवार धक्रा-बिछना देचे, लटार जल आमेर डालि दिए जल छिटा दिए रुपार चमच दिए खिर खिलाए देचे आर मुक धए देचे, चन्दनेर टिका लागाए देचे । ताहार बाद छुआर बादे आनाल रुपा वा सनार माला, नुआ-कापरा, खेलाउना, नगद टाका दिए कहचे आभिसे मोर “टेक” छुटिगेल । एनडेकरे आर्ह सोदोरला चुमाचे । ताहार बाद खान-पिन कराचे अन्तिमत सोदोर बिदा-बारि हए घरा-घरि घर जाचे ।

बेहा सस्कार

राजबंसि समाजत बहुत किसिमेर बेहाला हचे । जेनडति:-

- ❖ **मागि बेहा**, (घरेर माथाइतला कार्हुआ पेठाए कइना माडबार) कार्हुआ दाराए कइना अन्छिवा लागाए करबार बेहा ।
- ❖ **समद बेहा**, (रान्ड्यानि मुस्रादला परघर घर कर्बार) रान्ड्यानि मुस्राद एकलाए रहबा निपाए पर घर जाए रहबार ।
- ❖ **घन्जिया बेहा**, (आकुआरि चेडरिर घर, आकुआरा चेडरा रहबार) सम्पति रक्छा कर्बारबादे आकुआरि बेटरि बादे आकुआरा चेडरा घरत आनिए बेहाए दिए राखपार ।
- ❖ **डाडगुआ बेहा**, (बेहाति मुस्राद (रान्डि) घर, चेडरा घर करिए रहबार) भातार छेरि वा रान्ड्यानि मुस्राद पर चेडरा आनिए घरत बेहाए राखपार बेहा ।
- ❖ **किया बेहा**, (आकुआरा चेडरार घर, भातार छेरि मुस्राद आन्वार) भातार छेरि वा रान्ड्यानि मुस्राद आकुआरा चेडरार घर राखिए चेडरार देहा सुद्ध करबार बादे वा नाम स्रवन लिबार बादे कियारर संगे बेहा करिए मुस्रादक घरत राखबार बेहा ।
- ❖ **तेरुआल बेहा**, (आकुआरा चेडरार घर, भातार छेरि मुस्राद आन्वार) भातार छेरि वा बालक रान्ड्यानि चेडरिक घरत

आनिए, किछुदिन बाद आपनार देहा सुद्ध करबार बादे वा नाम स्रवन लिबार बादे तेरुआलेर सडगे बेहा करबार ।

- ❖ **जाड बेहा**, (आकुआरा चेडरार घर, भातार छेरि मुस्राद आन्वार) भातार छेरि वा बालक रान्डियानि चेडरिक घरत आनिए, किछुदिन बाद आपनार देहा सुद्ध करबार बादे वा नाम स्रवन लिबार बादे आप्नारे जाडखानत सिन्दुर दिए बेहा करबार
- ❖ **दामेदुमे बेहा**, (चेडरिर घर बेहाए दिबा नि पाए खर्चा दिए आन्वार) चेडरिर घर कमजोर बेहाए दिबा नि पाले, कइनार घर खर्चाबर्चा दिए कइना आनिए चेडरार घरत डालि साजाए चुमाए करबार बेहा ।
- ❖ **माटिया बेहा**, (चेडरार घर साम्रद नि हले बेहाए आन्वार) चेडरार घर वा चेडरिर घर खुल्ला खर्चा करिए बेहा कर्बार छेमता नि हवारपर गुरुगसाइ डाकाए माटिया सेभा दिए साधारन करबार बेहा ।
- ❖ **स्वयमबर बेहा**, (गन्धर्व बेहा, चेडरा-चेडरि भागिए मुन्दिलत बेहा करबार) घर परिवारत काहारनि मन्जुर हवारपर चेडरा आर चेडरि पालाए मुन्दिलत बेहा कर्बार बेहा ।
- ❖ **बिदभाडा बेहा**, (चेडरि भागिए वा चेडरार घर हुकले, जातत उठाबार) चेडरा चेडरि मन्जुर हए, चेडरिर बाप-माअ दसराति बेहाए दिवार काथा सुनिए चेडरि आप्ने चेडरार घर नुकाए रहे, छुआ हइजालअ पर देहा सुद्ध कर्बार वा नाम स्रवन करबार बादे साधारन खर्चा करिए जातत उठाबार बेहा ।
- ❖ **आदानि बेहा** (कइनार बाप-माअ कइनार चुम्ना नि लिएने, डालित दुआल टाकाअ नि लिएने, गटे खर्चा चेडरि आप्ने करबार) आदि इत्यादि ।

आर्ह गटे बेहालासे मागि बेहा उत्तम मानागिछे । मागि बेहात घरेर माथाइत से लिएने दादो-दादि, जेठो-जेठि, बाप-माअ, काका-काकि दादा, बाइ, दुल्हा-कइना, चेडरा-चेडरि, गाअ-सामाज सहभागि हचे । उखान

बेहात सभारे राय-सल्लाह, सुभाब लिए सहमतित हएने हाउसे रंगे बेहा हचे ।

उखान बेहात आगुत कार्हुआर आवस्यक परेचे । कार्हुआ'डा दुइ घरेर बेहार काथा चलाचे । दन्ह घरेर घरधनिला बेहाए दिवार काथात मन्जुरि हबारपर बेहार आर्ह कामकाजला सुरु करेचे ।

आगुत दुल्हातिकारसे कइना घरत **“सुभ देखा”** कइना देखा जावार काम सुरु हचे । दुल्हातिकारसे मरद आर मुस्रादला पाँच से उप्रत जेतेक जाबा सकेचे । कइनार घरत जावारबादे तियारि हचे ।

गोरुगाडि भाप दिए, गारिबाहान साजाए, दुल्हार माअ, जेठि, मामि, काकि, मुस्रादला नयाँनुआ पिन्हिए-साजिए, भापबाला गोरुगाडिरपर कइनार घर जाचे । कइनार घर पुगिजावार बाद कइना तिकारला स्वागत-सत्कार खानपिन कराचे, पाछुत एगनात पुरुबति दुल्हातिकार, पच्छिमति कइना घरेर लोकला बसेचे । मुखामुखि बस्चे मतुन दुल्हा नि रहचे । कइनार हातत घोट (लटा) (घोटत जल भराल आमेर पात राखिए पाँच'टा सिन्दुरेर लाम्ह फटा (टिका) लागाए देचे हातत लिए आसिए दुल्हातिकार लोकलार अगुति (लटा) घोट राखिए, साम्नात बसेचे । कइनार अगुति थालित धान, एक छरि कल, दुब्राबन, माटिर गेछा जलाए चार्नि (डालि) साजाए राखेचे । आगुत दुल्हार बाप'ट बा दुल्हार माअ कइनार हातत थोरेक टाका दिए घोटेर जल आमेर पातदिए कइनार उप्रत छिटा देचे ताहारबाद चार्नि (डालि) उठाए पुरुब, उत्तर, पच्छिम, देखिन भक्ति दिए कइनार उप्रत धान, दुब्राबन छिटादिए आअरति देखाचे, एनडे-एनडे आर्ह लोकलाअ चुमाए **“सुभ देखानि”**

सस्कार पुरा करेचे । अन्तिमत् खिलान-पिलान करिए बिदागि हए घरेरति घुरेचे ।

दस्रा खेप कार्हुआ समय, दिन तारिख पक्का (तय) करिए कइनातिकार लोकला दुल्हार घर देखुआ जाबार या चेडराक् (दुलाहा) रक् बेहार बेला दुलाहा, साजबार नुआला दिवा जाछे जाँहाँक “दुल्हा देखि” या “टिका सारा” कहचे ।

कइनातिकार लोकला चेडरार घरत पुगि जाबार बाद, पहिल्कारे तियारि लाख् हात-मुख धवार नेहरा आर सत्कार हबारपर जलपान (नास्ता) खिलाचे । यौहार बाद बइठक, थलित् चइकि (खाट) उपरत पच्छिमति पुरुब माखाए (कोच राजबसि भावे धृति, कुर्ता आर माथात् साधा नुआर पघरि) वस्वा देखे आर संग-संगे जल भराल, आमेर डालिवाला लटा आर डालिर बादे थाली (धान, दुब्राबन, कलर छरि, पान-सुपारि, माटिर गेछा जलाल) सजाएने राखिदेछे, कलर पातारित चन्दन घुलिए राखेचे । कइनार बाप'ट आगुत चेडरा (दुलाहा) रक लटार जल

आमेर पातदिए छिटा देचे ताहार बाद घुलाल चन्दन माभिल्का आङगुल दिए दुल्हार कापालत फटा लागाए देचे । ताहारबाद हातत धुति, कुर्ता आर किछु नगद टाका देखे आर डालिर थालि उठाएने पुरुब, उत्तर, पच्छिम, देखिन भक्ति दिए धान आर दुब्राबन हातत लिए चेडरार उप्रत छिटादिए तिनवार, आअरति देखाचे एनडे किसिमसे आर्ह संग सोदोरलाअ दुल्हा हवार चेडराक आसिरबाद दिए **“दल्हा देखि”** वा **“टिका सारा”** सस्कार पुरा हचे ।

तेस्रा खेप कार्हुआ दिन, तारिख तय करिए चेडरार तिकार लोकला चेडरिर घरत जाछे । जावार बेला किछु **“सान्दुस”** (कल, दहि, चुरा, चिनि आर्ह बेसाति, माच) लिएने जाछे । चेडरार तिकार लोकला चेडरितिकार घरत् पुग्वार बाद आनाल **“सान्दुस”** ला चेडरितिकार घरेर लोकलाक जिम्मा लागाचे । चेडरितिकार घरत आबस्यक स्वागत-सत्कार करेचे । चाहा, जलपान (नास्ता) खाबारबाद बइठक ठाइत वा थलित आबस्यक प्रकृया (पइचेर अगुति पान-सुपारी आगुति राखिएने कार्हुआ गालात गाम्छा लिएने पान धरेचे । कार्हुआ पान धरेचे :- गाम्छा धरिए भक्ति देचे आर कहचे, आच्छाते पइच नारायन पान धरागेर । गाअर लोकार मइधे एकभन जाबाब देचे, किसेर पान धरलन ? कार्हुआ जाबाब देचे, पइच नारायन, गाअर, गाए-ग्राम, देबि-देवता पुज-मान कर्वा चाहाचि । गाअर लोकला कहचे:- पुज-मान कर्वा पार्वन, कर । कार्हुआ कलर पातारि बिछाए भर पातारि पान, सुपारि देचे । कार्हुआ पुछारि करेचे :- पइच नारायन :- देख, गाराम थान, देबि-देवता पुज-मान होल ना नि होल । गाअर लोक पइच कहचे :- हए गेल । कार्हुआ फेर गालात गाम्छा लिए भक्ति दिते कहचे :- पइच नारायन पान धरागेर । गाअर लोक पइच कहचे :- किसेर पान ? कार्हुआ जाबाब देचे:- पइच ठाकुर, पइचलार मान रख्या चाहाचि । गाअर पइच जाबाब देचे :- गाअर पइचलाक कि दिए मान राख्या चाहाचन ? कार्हुआ आर पइचेर बिचत लेनि-देनि मिलाए पइच नारायन मान राखिदिबा चाहाचि । गाअर पइच जाबाब देचे :- ल हए गेल । कार्हुआ फेर गालात गाम्छा लिए भक्ति दिते कहचे :- पइच नारायन डाला’र खारा कर्वा चाहाचि । गाअर पइच जाबाब देचे :- हाँ, जेइ कामे आसिचन, सेइ काम त कर्वा लागे, कर ।

कार्हुआ सक्तिभरे पइचलाक भेटि दिऐने “डालिखारा” कर्बार वादे (देवि देवतालाक, गाराम ठाकुरक, आ’म मउलिबार) पान-सुपारी बिछाए देचे ।

कुलाखानत् वा थालिखानत् वा पानेर डालात् कइनार (साया, ब्लाउज, बर्हती, घुडुर, साक, साडी, रुपार गाहना, किछु टाका), कइना तिकार पइचेर हातत “डालि” जिम्मा लागाचे । पइच गटे सामानला उल्टाए-पुल्टाए देखिए “डालि” कइनार माथाइतक डाकाए जिम्मा लागाचे । चेडरार माथाइत, चेडरिर माथाइतेर हातत “डालि” उठाए देखे । चेडरिर माथायत गालात गाम्छा लिए उडा “डालि” गाम्छा भुका दिए हातत लिए पुरुब, उत्तर, पच्छिम, देखिन बिति भगवानक भक्ति दिए घरेरति लिए जाछे । कार्हुआ फेर काडघत गाम्छा लिए भक्ति दिते कहचे :- आच्छाते पइच ठाकुरला पान धरा गेल :- गाअर पइच जावाब देच :- किसेर पान ? कार्हुआ जावाब देचे :- पइच ठाकुरला आप हामा कइना चुम्बा चाहाचि । गाअर पइच जावाब देचे :- हाँ, हाँ जेइ कामे आसिचन, सेइ काम त कर्बाए लागे । होबे कर । हिति चेडरार माथाइत आर्ह (निमागानी) बर्हति, साडी दिए, आवस्यक प्रकृया पुरा करेचे । यहार बिचत चेडरार तिकार लोकला आर चेडरिर तिकार लोकलार संगे गफसप कर्ते आस्पार बेहार दिनकार दिन तारिख तय कर्बार काम कर्चे आर धमकरे कइनारक साजाए (नार्याँ नुडगा वा दुआल गाहेना लागाए कइनाक तियारि हवार काथा आगुति बार्हाचे । पहिल्कारे तयारी हवार पर बिच एगनात पच्छिम माखाए चेडरार लोकला बसाल रहचे आर हातत घोट लिएने कइना साजिए आसिए चेडरार तिकार लोकलार आगुति

आसिए घोट राखिए पुरुब माखाए, भक्ति दिए, वसेचे । चेडरार बाप आगुआन हए कइनार हातत किछु टाका दिए घोटेर जल, (आमेर पातारिला दिए) छिटादिए, घुलाल चन्दनखान खेचअदिए तिनडा डौरि बायाँ हातेर हातखानत लागाचे । किछु नगद टाका कइनार हातत देचे । डालि थालिखान उठाए पुरुब, उत्तर, पच्छिम, देखिन भक्ति दिए कइनारक डालिर चाइरिक धान, दुब्राबन लिए कइनारपर छिटा दिए, आअरति देखाचे एनडे-एनडे आर्ह गटे सोदोरला चुमाए आसिरवाद दिवार सस्कार पुरा करेचे आर अन्तिमत खानपिनेर काम पुरा करिए विदागि हए आप्णार घरेरति जाछे । यिरा सस्कारक **“डालिखारा”** कहचे ।

चउथा खेप दुल्हा बा कइना दन्हे परिवारेर घरत तकाल दिन तारिखत बेहार कार्यक्रम सुरु करेचे । आगुत गुरुगसाइसे ठाकुरबारित पसादेर बेबस्था करेचे याँहाँत किर्तिनिया सहित राखेचे । ठाकुरबारित कलर गाछ चार्हपाके गार्हिए, एकटा कलर पहिचा ठाकुर घर भित्रत पुरुब'उत्तर कनत् गार्हिए देचे । कुल गुरु (गुरुगसाइ) हाते पसाद देचे । एकटा डालि (चार्लि) साजाचे । डालि (चार्लि) कहिले:- हाडि कुलात चाइरिक धान, धानेर उपरत एक छरि मालभोग कल (सिन्दुर लागाल), एकटा माटिर साराहित सिन्दुर (तेल दिए सानाल), चाइरिक दुब्रा बन, एकटा किया, चाइरिक **“करि”**, कलर डायगनत काजल पाराल, एकटा बड पाचमुखि चेराक (बात्ति धराल), एकखान बाचा आइना, एकखान बाचा काको, एकखान बिनो, एकजारा बच, एकजारा कासा, एकटा हरकति, एकटा पान, एकटा सुपारि, नगद एकटाका (डलर), एकखान ओदोबासि बर्हति राखेचे । मारियानि हाते (पाच भन मिलिए) ठाकुरबारि चार्हपाके घुरिए-घुरिए चुमाचे । यिराक **“ओदोबास”** कहचे ।

“ओदोबास” कहिले आगुत ठाकुरेर बेहा कराए दिवा लागे अइडाके “ओदोबास” कहेने कहचे । ठाकुरबारिर बाज्ना बलाबार लोकलाक “क्रितिनिया” कहचे । क्रितिनियाला बाज्ना बलाचे आर ओदोबासि गित गिदाचे, संग-संगे ठाकुर, ठाकुरबारित “मुन्दिल” कर्बार पर्साद देचे । मुन्दिलेर पर्साद कहिले :- पाँच हातेर सिठन कापरार एक बगल, एकमुठि धान, चाइरिक दुब्राबन, पाँच टाका नगद, एकटा गटा पान, एकटा गटा सुपारि दिए टपला बान्धेचे । उखान सिठन कापरार टपला आगुति राखिए, ठाकुरबारिर पाछुति फेकाए देचे । ठाकुर घरेर भित्त चारपुरा पर्साद देचे । उत्तर पुरुब कनत एकटा कलर पहिचा गाहेंचे । एकटा घोट, घोटेर उपरत सिन्दुर लागाल एकटा कलर छरि, हल्दि लागाल सिठन कापरार उरमाल दिए उर कलर गाचत बान्धिए देचे आर ओदोबासि फुल बान्धिए देचे । ठाकुरबारिर बाहेराति चार कने चारटा कलर पहिचा गाहेंचे । उला कलर गाचत एकटाकरे घोट, घोटेर उपरत एकटाकरे कलर छरि ताहार उपरत हल्दिया रंग बाला सिठन कापरार उरमाल दिए बान्धिए देचे आर ओदोबासि फुल बान्धिए देचे । मारियानि हाते (पाच भन मिलिए) ठाकुरबारि चार्हापाके घुरिए-घुरिए चुमाचे । यिरक “मुन्दिल” कहचे । ठाकुरबारिर आगुति उत्तर बगलत् हनुमानेर थान रहचे, उडा थानत दुइपुरा पर्साद देचे आर बाँसेर बा कन्चिर धाजा बेनाचे । उर धाजात आलुआ गुन्डि आर सिन्दुर लागाचे । साधा कापरार दुइखान धाजात सिन्दुर दिए हनुमानेर नाक्सा बेनाए बान्धिए देचे । यिर परसादक “हुनमान, नरसिंहेर पुजा” करेचे ।

ठाकुरबाडिर दाहिना बगलत् (मनसा माता) ब्रम्हानीर घर बेनाचे । उर घरक ब्रम्हानि थान कहचे । उर थानत बाच्चा माटिर हान्डित मासकालाइ डाल भिजाए राखपा हचे, यिरा कामक् “बारी बस्वा” कहचे । ठाकुरबारि परसाद सकपार बाद अइठे किर्तिनियाला “खोल चुमबा” कहचे । किर्तिनियाला जेइला खोल बलाचे अइला खोल, एकखान एक मिटर सादा सिठन कापरा खोल ढाका देचे । कलर पातारित एकपुरा परसाद देचे । आडरा-धुमना जलाए देचे । ठाकुर बारि आअरति देखाबार “चारिनि” खान दिए जोगिर हाते खोल, चुमाए आअरति देखाचे । एइरक “खोल चुमानि” कहचे ।

थलिर उत्तर पुरुब कन्डात माटिर हान्डित नयाँ कापरा दिए ढाका दिए राखेचे याहार आगुति दुइपुरा पर्साद दुआल रहचे । यिराक **“गोलोक पुजा”** कहेने कहचे । यिरार बगलत पाँचभन बाचा-बाचा छुआलाक सवरदार लागाए बठाचे आर एम्हा पाचअ भन्कार भरि धुआए देचे, भरि धुआल जलखान गोलोक पुजा करा हान्डिरात देचे, ताहार बाद कलर पातत खिर, कल, दहि, चुरा, चिनि सानिए पर्साद वेनाए खाबा देछे, खाना खाबार बाद हात मुख धए, घोए-घोए रानि खेल खेल्वा लागाचे, अन्तिमत बिचेर छुआरक मारियार ढाका दिए अन्द्रि घरत लेगाचे । यिरा कामक **“लेखबाल भजन”** कहेने कहचे । माटिया सेभा करले पाचटा छुआक खराक खिलावा नि लागे । याहार बाद भान्डारि घरत पुरुब उत्तर कनात पर्साद देचे, गुरुगसाइ पुजारिडा पाँचभन मुस्रादलार हातसे **“चार्नि”** दिए आअरति देखुआचे । यिरा कामक **“भान्डार सेभा”** कहेने कहचे । याहार बाद कइनार माअडा भान्सा घरत आखराक सिन्दुरेर

पाँचटा टिका लगाए आअरति देखाए चुमाए पुजा करेचे । यिरा कामक **“आख चुमानि”** कहेने कहचे । याहार बाद बोहोनु'बाराला एगनात पुरुब बगलत कलर गाछ गाडुवार बादे खुन्ति दिए खादि खुद्बार काम सुरु करेचे । यिरा कामक **“मारुआ खुदा”** कहेने कहचे । बोहोनु'बाराला खादि खुद्बार बेला सालीला रंग दिए भिजाए दिवारखुना सिरुआर खेल सुरुआत हएजाछे । चुलि काटा नाउ'क डाकाए दुल्हारर (केश, दाहिं) चुलि, बा कइनारर खल्का, चुलि काटिए खादिरत दिए सस्कार काम पुरा करेचे । याहार बाद बाइ'बहिनला खादिरत कलर गाछ गार्हिए अत् एकटा माटिर घोट आर अर उपरत् एकछरि कलर छरि उपरत राखिए नया हल्दि सानाल कपडा दिए ढाका दिए कलर गाछत बाँधे दिए देचे । ओदोबासि फुल (मालिर हाते बेनाल सल्लाहार फुल) बान्धिए देचे । बेहार घरत कामकरिला काँड धराधरिकरे बेहार गित गिदाचे ।

(दुल्हार घर)

बेहार गित:-

खपा केने लाम-लाम, ओ.गे.डु'म'र, खपा केने ढिला गो.....

हाम् तो जान्या छि.....(२)

खपा तले जालिया..आळे..गे...डु'म'र, छय, पाच'स लाड गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 खपा केने लाम-लाम, ओ...गे.. तो'मा'र, खपा केने ढिला गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 खपा तले जालिया..आळे..गे...डु'म'र, छय, पाच'स लाड गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 खालि ढाकि लिए, ओ...गे., डु'म'र, गेलो काँहाँर दकाने गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 चाउ बेचा'र दिल्कु ओ...गे..डु'म'र, ढाकि भरि चाउल गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 खालि ढाकि लिए, ओ...गे., डु'म'र, गेलो काँहाँर दकाने गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 चाउ बेचा'र दिल्कु ओ...गे..डु'म'र, ढाकि भरि चाउल गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 खालि बतल लिऐने ओ...गे.,डु'म'र, गेलो तेलेर दकाने गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 तेलेर दकानत दिल्कु ओ...गे...डु'म'र, बतल भरि ते'ल गे.....
 हाम् तो जान्या छि.....(२)
 मेचि लदिर बाढिचे, बाढिचे आइ मोर, नुम्हिल-नुम्हिल मोर सार्हि गो.....
 सार्हि,.....(२)
 डु'म'र छिन्दारि'र आसेचे,(२) आसेचे गो आइ मोर, नुम्हिल-नुम्हिल गो,
 हाटुते.....(२)

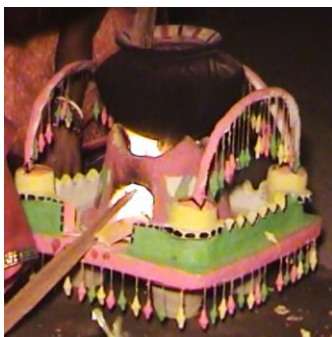
(कइनार घर)

बेहार गित:-

उत्तर घरेर चालते, उत्तर घरेर चालते.....(२)
 आइ मुइ करला गे बुनाइचु, रे रड-रड रसिया.....(२)
 सेहि करला टुलिते, सेहि करला टुलिते.....(२)
 आइ, ठाल केना गेल गे चिरा, रे रड-रड रसिया.....(२)
 सेहि करला'र बादे, सेहि करला'र बादे.....(२)

आइ, आँखि बेराचे घुरिया-घुरिया, रे रड-रड रसिया.....(२)
 कालि ना ते होवे, कालि ना ते होवे.....(२)
 माइर फुलबारि हा'ट ना, रे रड-रड रसिया.....(२)
 किनिया से दिमु किनिया से दिमु.....(२)
 माइ छिटेर गे सारि-सारि, रे रड-रड रसिया.....(२)
 सेहि सारि पिन्धिए, सेहि सारि पिन्धिए.....(२)
 माइ नाचे घुरिया-घुरिया, रे रड-रड रसिया.....(२)
 सेहि नाचन देखिए, सेहि नाचन देखिए.....(२)
 दादाडा घरते राख्या चाहेचे, रे रड-रड रसिया.....(२)
 इडा बोहिनिक वेहाइले, इडा बोहिनिक वेहाइले.....(२)
 आइ मोक काए देखावे ना'चन गो, रे रड-रड रसिया.....(२)

ताहारबाद कइनार माअ, बाइ, भजि मिलिए बिच एगनात (कासा
 भाजा आखअ) नयाँ आखत् अधिन लागाए नयाँ हण्डीत सुकना काचहल्दि,
 काचकासा, भाजिए छाम गाहिन दिए भुकाएने धुला बेनाए हल्दिर रस
 मिसलाए “कासा” डिका तियारि करेचे ।

ताहारबाद बिच एगनात पाटार तारिरपर दुल्हा वा कइनाक
 (उदरे-मुदरे पुरुब माखे) बठाचे । दुल्हा वा कइनार आगुति कलर
 पातारित डिका कासा चेष्टाकरे राखेचे । कइना वा दुल्हार बाप-माअ
 आगुत पान हातत लिआने दुल्हा वा कइनार माथात पान-हात ठेकाए
 खाबार तेल चुआचे (पाच बार) । तेल डिका कासात परेचे, कासा

लेतलेता हचे । लेतलेता कासा दुल्हा वा कइनार बाप-माअ कनेककरे लिए थार हचे, पुरुब, उत्तर, पच्छिम, देखिन भक्ति दिए दुल्हा वा कइनार मुख, देहात लागावार काम सुरु करेचे । यिरा कामक “कासा लागा” कहचे ।

एनडेकरे घरेर गटे दादो-दादि, नाना-नानि, पिसा-पिसि, जेठो-जेठि, काका-काकि, बाइ-बोहोनु, दादा-भजि सघाए कासा लागाए देचे । माजाकियाला एक आपसत कासा लागा-लागिअ करेचे ।

इरा काम हवारबाद कुआँ बा कलकुआँत सिनाए दिवार काम हचे । यिरा कामक **“बासि सिनान”** कहचे । सिनान करबारबाद नयाँ कापरा (गुलाबि रंगेर गेन्जि, गुलाबि रंगेर धुति, गुलाबि रंगेर पघरि, गुलाबि रंगेर घुङ्गुर) पिन्भार काम हचे कापरा पिन्भारबाद अइठे अइवेला कहबुरार जल दिए बाप-माअ मिलिए दुल्हा बा कइनार कापालत ठेकाएने कनेक-कनेक पानि गिराबार काम हचे (पाच बार) । यिरा कामक **“घोटेर जल”** दिवार कहचे ।

यिला काम हबार बाद दुल्हा'र खुटार चुटि पिन्हेचे । यिलाक “खरड” कहचे ।

इला काम हबारबाद बाज्नाला संगे डालि (चारनि) लिबार लोक, कामकरि, टहलुआ, गिदालि सहित “देविथान, कालिथान, गारामथान, आमेर गाछ, कु“आ” चुमाए भक्ति दिए बेराचे ।

यिरा कामक “आमअ मउलिबा” कहचे । इला काम हबारबाद दुल्हा बएराति निक्लेचे आर कइनार घर हले दुल्हा मारुआर तलत बिदत बठेचे ।

कार्हुआर आगिला दिन तारिख तय हवार दिन बाजना, पाल्कि, कार, बस, बयराति साजाए दल्हारक साजाए कइनार घरेरति लागेचे । बएराति आस्पर मालुम पाए कइना घरेर आर्ह कामजाम छरिए बएरातिर स्वागतेर बादे अगुति दरबजात जर हचे ।

बएराति दरबजात पुग्वारपर दुल्हारअ पाल्कि वा गारिसे नाम्हिए थार हचे । कइनारर माअ'र साजाल कुलार डालि, आरति'र आर कइनार बहिनिर हतत लटालिए स्वागतेर बादे आसेचे । कइनार बहिनिरअ लटार पानि दुल्हार ठेडगत ढालिए ठेड धए देखे । कइनार माअ आगुत दहि कल सानिए दुल्हाक छुआचे, मुक धए देच, सिन्दुरे पाचटा फटा कापालत लागाए देचे, कुलार डालिसे, पानेर पात, चेराक (चाउर गुन्डासे बेनाल) जलाल पेल्ता लिए दुल्हार गालडत ३ बार छुवाए धान, दुब्राबन छिटाएर

आरति देखाए पाछु-पाछु बेराते दुल्हारक आगु-आगु बेरुआते थलित बठुआ देचे । कइनार माअरअ डालिर कुलाखान लिए घरेरति जाचे । यिर कामक “सुहाग लिबार” कहचे । कइना घरेर लोकला चाहा-नास्ता-जल दिए थलिखानते बयरातिलाक खिलाचे । कइना, कइनार माअ चार्नि बाति लिएने, बाज्ना कामकरि, टहलुआ सहित अगलेर-बगलेर देवि कालि गारामथान, आमगाछ, कुवाँ चुमाए, आमअ मउलिबा घरसे बाहेरा निकलेचे । देवि देवतार थान, आमेर गाच, सुरु सुतादिए आमेर गाच पाक लागाते, घुर्ते, खेपे-पिछे दुल्हार माथा आमेर गाचत ठेकाचे, गटे थान, चुआँ, आमेर गाचत कासा चर्हाते, सार्हाइ राखिए, दुल्हार बाँयाँ ठेडेर एरि दिए तिन पाक घुराए, साराहि बाडवाचे, आमअ मउलिबार काम सकपार बाद घर घुरेचे । यहार बिचत बयरातिलाक खराक-पानि खिलवार काम हचे । ताहार बाद बिच एगनात (दुल्हार बोहोनुलासे) मारुआ तिआरि करबार काम हचे । मारुआ तिआरि करबार बाद मारुआर बिचते धकरा, बिछना, बिछ्वाए दुल्हारक उत्तर बगल पुरुबमाखे बस्पा देखे । बयरातिला दुल्हाररे उत्तर बगलत बस्पा देचे । आप कइनार पालि, कइनारक अर भाउजला धरिएने निकाए दुल्हारर उत्तर बगलत बठाए देचे । कइनारर बहिनला कइनारर देखिन बगलत बठिए रहचे । कइनारर माअ, कइनारर कलाखानत आर दुल्हारर कलाखानत एक-एक छरि कलरछरि ढाकादिए राखिदेचे । कइनारर बापट साम्हरत अनुसार दान लिए दुल्हारर आगुति बठिए दुल्हार दाहिना हात, कइनारर दाहिना हात उपरत पान, सुपारि धुति, कुर्ता, नगद टाका राखिदिए घोटेर जल छिटा दिए जिम्मा दिवार काम (सप्पार काम) पुरा करेचे । यिड कामक “सप्पार” काम कहचे ।

याहारबाद दुल्हारअ उठिए कइनार आगुति थार हचे दुल्हार हातत बेतेर बुनाल बाच्चा **“काठा”** उल्टाए अर उपरत गुरसन पाटा, गुरसन पाटार उपरत पान, पानेर उपरत सिन्दुर राखेचे आर दन्हेहाते काठार पानडक बुड्ढा आडगुलला दिए चापिए धरेचे । कइनारर सितारअ खुल्ला राखपा कहचे, कइनारर बहिनला सितात कापरा दिए ढाका दिए राखेचे । कइनार बहिनला आर दुल्हा घरिआलार संगे थोरेक लेनि-देनि करेचे, ताहार बाद कइनार बहिनला किछु टाका लिए कइनार सितार कापरा हाटाए खुल्ला करिदेचे । दुल्हारअ छापिए सितारत सिन्दुर ढालिदिए काठारअ कइनार पाछुबिति फेकाए देचे आर बाँयाँ हातेर लेटि आडगुल चितर करिए सितार सिन्दुरखान तिन बार साकाए देचे आर माथार भाकाखान भाका देचे, ताहारबाद आप्णार ठाइट जाए बसेचे । यिड कामक **“सिन्दुर दान”** कहचे ।

याहारबाद दुल्हारर बापट घरसे आनाल कागजेर फुलला हातत लिएने आगुति थारहए पुरुब, उत्तर, पच्छिम, देखिन भक्ति दिए दन्हेभनाके फुल पिन्हाए देचे । यिड कामक **“फुल बान्हा”** कहचे । (यिर काम करबारबादे बाप बा काका बा जेठो बा जेठि बा दादो, दादि उपासे रहचे) । यिर काम करबार बाद फुल बान्हाडा दुल्हा-कइनार हातत किछु टाका दिए, घोटेर जल छिट्टा दिए, डालि उठाए दन्हेभनाक धान, दुब्रा दिए चुमाचे । ताहारबाद फुल बान्हाडा **“निरामिस”** अनपानि (खराक) खाचे ।

फेर कइनारर बाप-माअर छमता अनुसार दान, दन्हेभनार हातत दान दिएने घोटेरे जल छिट्टा दिए (चार्नि) डालि'र उठाए पुरुब, उत्तर, पच्छिम, देखिन भक्ति दिए दन्हेभनार पउरत धान, दुब्राबन छिट्टा

दिए आअरति देखाए आसिरबादि दिवार काम करेचे । यिड कामक **“चुमानि”** कहचे ।

एनडे किसिमसे गटे सोदोरला दुल्हा-कइना दन्हेभनाक बेहार आसिरबाद दिवार काम पुरा करेचे । अन्तिमत दुल्हारअ कइनारक पान खिलावार काम हचे यिर कामक कइनार भजिरअ पानेर खिलि बेनाए देचे । आगुत मुक धुआए देचे ताहारबाद आगुत दुल्हारअ कइनारक, ताहार बाद कइनार दुल्हाक, फेर दुल्हारअ कइनाक, फेर कइनारअ दुल्हाक एनडकर्ते पाचवार पान खिला-खिलि कराचे यिर कामक **“खिली बदल”** कहचे ।

एनडेकरे दुल्हा'र कइनार संगे कउरि-पासा खेल्वा लागाचे । कइनार भाउजि'र कलर पातत सोल्होरा, कउरि आर काटाल सुपारिला हल्दि, खाबार तेल सानिएने आगुत दुल्हा'र दाहिना हातत दिए, माटित फेकावा कहचे । फेकाल कउरि आर सुपारिला भाउजि'र चित्त-चित्त, पट्-पट्, जोर-जोर, बिजोर-बिजोर बेनाए, गेनाचे । ताहारबाद कइना'र करि-सुपारि वायाँ हातत लिएने, माटित फेकाए, खेलुआचे । अहला भाउजि'र कउरि आर सुपारिला चित्त-चित्त, पट्-पट्, जोर-जोर, बिजोर-बिजोर, बेनाए, गेनाचे । फेर दुल्हा'र दाहिना हातत कउरिला दिए, माटित फेकाए, खेलुआचे । फेर कइना'र खेलुआचे एनडेकरे पाचवार दन्हेभनाके खेलुआचे । यिर कामक **“करिपासा”** खेल कहचे । करि-पासा खेलत् कइनार चित्त करि बेसि हचे ते उर घर कइनार राज हचे आर उर घरत बेटि छुआर प्रवेस (जलम) हचे । पट्-पट् करिला दुल्हार जित हचे ते उर घर दुल्हा'र घर चलचे आर बेटा छुआर हुकुम चलेचे । काहाए जितिल यिर निर्नय करिला दाराए हचे ।

एनडेकरे दुल्हा कइना दन्हेभनाक पाल'अ-पाल'अ करे किया खेलुआचे । यिर खेल कइनार भाउजि'र कियारत तेल-सिन्दुर लागाए

खुलाले दुल्हाक बन करबा देचे । आगुत दुल्हा'र बायाँ हातेर बेडठा आडगुल आर लेटि आडगुल दिए बन करबा देचे । दुल्हा'र बायाँ हातेर लेटि आडगुल आर बुढा आडगुल दिए खुल्वा, बन करबा कहचे । ताहारबाद बन्द कराल किया'र कइना'रक बायाँ हातेर बेडठा आडगुल आर लेटि आडगुल दिए खुल्वा देचे । फेर दुल्हा'र बायाँ हातेर बेडठा आडगुल आर लेटि आडगुल दिए बन करबा देचे । बन्द कराल किया'र कइना'रक फेर बायाँ हातेर बेडठा आडगुल आर लेटि आडगुल दिए खुल्वा कहचे । एनडकरे तिन चटि दुल्हा'रक बन करबा देचे आर कइना'रक खुल्वा कहचे । ताहार बाद कइना'र बायाँ हातेर लेटि आडगुल आर बुढा आडगुल दिए बन करबा कहचे । दुल्हा'र बायाँ हातेर लेटि आडगुल आर बुढा आडगुल दिए खुल्वा कहचे । एनडेकरे दुइवार खेल्वारबाद यिर खेल ओर हचे । यिर कामक **“कियार खेल”** कहचे ।

गटे खेलला खेलवारबाद दुल्हा कइनार कछार कलला कइना'र माअ'र उठाए लिएजाछे । ताहारबाद दुल्हा आर कइना काँहाँए आगुत उठवे कहे आजगिआ-माजगियाला हुतियाएने उठाचे जाहे आगुत उठेचे अए जितेचे कहे लोकला बला-बलि करेचे । अम्हा उठिएने आआफ्नार ठाअत (दुल्हारअ थलित आर कइनारअ अन्द्रि घरत) जाएने बसेचे ।

एकछिन जिराएने दल्हारक खिर खावा डाकाचे आर दुल्हार संगे आसाल बोहोनुलाअ आसिएने बसेचे । कामकरिला खिर आनिए खावा देचे । दुल्हा'रक कुन्ह जिनिस लिबार हले आग्रिए रहचे । बोहोनुला दुल्हा'रक पुछारि करेचे । दुल्हाक कुन्ह लिबार हले बाताए देचे आर उखान जिनिस पुरा करेचे । ताहार बाद खिर खुआ कार्यक्रम पुरा हचे । खिर खवारबाद

दुल्हार सालिला बोहोनु'रक साजाए दिवार काम करेचे यिर कामेर संग-संगे दुल्हार बोहोनु'लाक तेल, सिन्दुर आर काजल लागाए साजाए पेठाचे जे कि देखपार नालायक हचे । अन्तिमत बिदागिर काम सुरु हचे दुल्हा कइना दन्हेभनाक भान्डारि घरेर आगुति, पाछु माखे थार हवा कहचे आर थार हचे । कइनार माअरअ भान्डारि घरेर धापखानत सिठन कापरार घुडगुर लिए हाटुपारे छाप्रिए रहचे । दुल्हा-कइनार हातत डालिर धानला दिए पाछुमाखे कइनार माअर उपरत छिटा दिए पाँचवार फेकुआचे । कइनार माअ उला छिटा दुआल धानला घुडगुरखान लिए भान्डारि घरत हुकेचे । यिर कामक **“जस मुठि”** लिबार कहचे ।

ताहार बाद दुल्हा-कइना दन्हेभन ठाकुरवारि, मान्यजन सभाके भक्ति दिए बेराचे, बिदागि हचे । कार्हुआ'रक कइनार घरसे दहिर हान्डि, मालभोग कल छरि, चिनि, हान्डिरत चुरा, (पुआलेर खन्जरा बेनाए, चिति गुथिए) जिम्मा लागाचे यिर कामक **“खदुआर भार”** कहचे । यिला लिए कार्हुआ दुल्हार घर पुगेचे ।

बयरातिला घर घुरवारबाद कइना अन्दि घरत जिरवा देचे आर दुल्हा, बयरातिला थलिखानत जिराचे । किछु समएबाद बिच एगनात धक्का-बिछना बिछाए चुम्बार ठाअँ बेनाचे । उखान ठाअँत दुल्हा'रक उत्तर बगलत, पुरुब मुखे कइना'र देखिन बगलत, पुरुब मुखे दन्हेभनाक बस्या देचे । दुल्हार माअ कलला एक-एक छरि दुल्हा कइनार कलात ढाकादिए राख्या लागाचे । ठाकुरवारि चुम्बार डालिला आनिए दुल्हा-कइनार आगुति आनिए राखेचे । मारुआर तलेर घोट आनिए, दुल्हा-कइना'र आगुति, डालिर बगलत राखेचे । आगुत आप्ने घोटेर जल छिटा दिए किछु टाका दिए, डालिर धान छिटा दिए, आअरति देखाए देचे । ताहारबाद बेहात आसाल सोदोरला दन्हेभनार हातत किछु टाका, दान, दिए घोटेर जल छिटा दिए डालि उठाए धान-दुब्रावन लिए दन्हेभनारपर छिटा दिए आअरति देखाए बेहार आसिरबाद दिए खानपिन करिए बिदागि हचे । कइनार घरसे कार्हुआ दाराए आनाल कलरछरि, चिनि, दहि, चुरा **“खदुआर भार”** कार्हुआरसे जोगि, दुल्हार(घरगिरि)क जिम्मा लागाचे आर काराल काथा राखेचे ।

एक हप्ता बाद कइना घरेर दादि, नानि, जेठि, काकि, मामि, मसि मिलिए दुल्हार घरत जाचे, कइनारक माएर घर घुराए आनवार चलनछे ।

अइनडे एकटा पान एकटा सुपारि कार्हुआर हातत दिए पेठाचे । कार्हुआ उला पान-सुपारि दुल्हार बापक दिए दुल्हारक कइना लिबा आस्पा र तिथि मिति दिन तारिख तय करिए देचे । यिर कामक **“जुआइ बलाहाटि”** वा **“समिध, समध्यानि बलाहाटि”** कहचे ।

तए कराल तिथि मितित जुआइ वा अरसंगेकार बाप माअ कइनार घरत जाए, कइना घुराए आन्वार चलन छे । दुल्हार माअ आर बेटा, नया ससुराल, समिध, नया समध्यानि'र घर सोदोर जावार बादे **“सान्दुस”** (लारु-मिठा, दहि-चुरा, चिनि-कल) तियारि करेचे । जोगोते सिनान-पानि करिए, नुआ लागाए, माथात तेल-ताप्ना दिए, टहलुआ साजाचे । दुरत हइले गरु-गाडि, गारि-बाहान साजाचे । धुप ना लागोक कहेने गारिखानक **“भाप”** दिबाअ लागाचे । देउनिया'र घर हले **“घाटाटोप”** वाला गारिए लेचे । खराक-पानि खाए जोगोते माअ, बाप, चेडरा ससुराल निस्केचे । एकखान गारि ठाअ नि पुगले दुइखान गारित् सोदोर चर्हाए लिए जाचे । ससुराल, घर पुगिए, पाटाडिखानत् गारि-बाहान गारि खुलाचे । सोदोरला सुर-सुर करे चेडरा'र घर जाचे । गारि-बाहान, गरुला बान्धिए **“सान्दुस”** लिए भित्तत पुगावा जाचे । चेडरि'र घरत चेडरि'र बाप, चेडरि'र माअ, स्वागतेर बादे हात जुलिए समिध, समध्यानि संगे हात साम्लाचे, आर चेडरा ससुर, सासिक ठेड धरिए भक्ति देचे । ससुर, सासि, (जुआइ आर समिध, समध्यानि सघाके बस्पा कहचे । बस्पा'र ठाअ समध्यानि, कामकरिला बादे, अन्दिघर वा धापत, जुआइ, समिध, गारि-बाहानेर बादे बाहेरा घर वा धापत, चउकिरपर (धक्रा, बिछ्छना) बिछ्छाए बस्पा देचे । चेडरि (कइना) आगुति आसिए हाटु पारिए **“थुलिए”** भक्ति देचे, ताहारबाद गटे सोदोर'लाक **“जलपान”** (

घुमिन्-मुर्हि), (दहि-चुरा, चिनि-कल), (लारु-मिठा), खावा देचे । किछुखुन बाद खराकेर वेवस्था करेचे । चेडरि'र घरेर साम्रद अनुसार भात, मुसुरिडाल, आलुभाजि, पोरोलभाजि, केइथा घेराभाजि, आमेर आँचार, खसिर मासु, गायँ घिउ खावा देचे । काह-काह भात, मासकालाइ डाल, आलु भाजि, केइथा घेरार भाजि, घिउ, माच खावा देचे । सघारे खुआ-दुआ हवार बाद चेडरि'र बाप-माअ, सोदोर'लाक सन्धि, समध्यानि, जुआइ) सार्हि, धुति, **“मान”** देचे । **“मान”** दुआ हवार बाद कइना साजिए-पालिए पितलेर घारा लिए (कुइ, कुआँ (चुआँ) बा कल) जल भराए, आनिए, भान्सि घरत राखिए देचे । हिति चेडरा'र बाप-माअ, चेडरि'र बाप-माअ, संगे हात साम्लाए भक्ति दुआ-लुआ करेचे । चेडरिअ आगुति आसिए बाप, माअक ठेड धरिए भक्ति देचे । गारि-बाहानला गारि जुरेचे । गारि'लात गटे सोदोर'लाक लिए घर आसेचे ।

मंगलवार या सइनचरवार पारिएने दन्हे दुल्हा कइनारे घरत मनसा देवि (ब्रम्हानि), कालि जदिछे ते कालि पुजात कोपतोर (पार्हो) बा पाठा-पाठि चर्हाए मान्ति पुरा करेचे । यिर कामक **“ब्रम्हानि पुजा, कालि पुजा”** करवार चलन चलिए आसिचे । बेहार घरत बहुत लोकेर आसा-जाइ हचे । कुन्हला लोक कुन किसिमेर आसा-जाइ होल । काहे सुद्ध छिले, काँहे बेन्डा छिले मालुम नि हचे । इसिलिए गटे सोदोर-मेजमान जावार बाद, कइना आअना-जाअना करवार बाद, बाहेरा लोक आसा-जाइ ओर हवार बाद घर एगना लेपा-मुछा करिए, नुआ-धकरा, खोल-बिछना, धुआ-अख्ला करवार बाद अन्तिमत कुलगुरु पुजारि ठाकुरक डाकाए घर सुद्ध करवार परसाद दिवार चलन चलिए आसिचे । यिर कामक **“सापेना परसाद”** दिवार चलन कहचे ।

कइना-दुल्हा बेहा हवार दुइ-चार, छ, महिना बित्तपार बाद कइना'रक माएर घर आन्वार काम करेचे । यिर कामक **“भादर काटानि”** कहचे ।

भादर काटानि

साअन महिनार अन्तिम-अन्तिमत् कइना घरेर लोकला कइना'रक घर आन्वार वेवस्था करेचे । कइनार माअ घरत नया जुआइ,

नया समिध, नया समध्यानि'र घर सोदोर जावार बादे **“सान्दुस”** (लारु-मिठा, दहि-चुरा, चिनि-कल) तियारि करेचे । जोगोते सिनान-पानि करिए, नुआ-पाटा लागाए, माथात तेल-ताप्ना दिए, टहलुआ-कामकरिला साजाचे । घरेर बड मुस्राद'लाकअ साजाचे । दुरत हडले गरु-गाडि, गारि-बाहान साजाचे । धुप ना लागोक कहेने गारिखानत **“भाप”** दिवाअ लागाचे । देउनियार घर हले'त **“घाटाटोप”** बाला गारिए लेचे । खराक-पानि खाए जोगोते दादि, नानि, जेठि, माअ, काकि, बाइ, कइना लिवा निस्केचे । एकखान गारि ठाअ नि पुग्ले दुइ, तिन, चारखान गारित् सादोर चर्हाए लिए जाचे । चेडरा'र घर पुगिए, पाटाडिखानत् गारि-बाहान गारि खुलाचे । सादोरला सुर-सुर करे चेडरा'र घर जाचे । गारि-बाहान, गरुला बान्धिए **“सान्दुस”** लिए भित्रत पुगावा जाचे । चेडरा'र घरत चेडरा'र बाप, चेडरा'र माअ, स्वागतेर बादे हात जुरिए बडलाक हात साम्लाचे, आर छट हले नमस्कार लेचे आर बस्पा कहचे । बस्पा'र ठाअ मुस्रादेर बादे, अन्द्रिघर बा धापत, गारि-बाहानेर बादे बोहेरा घर बा धापत देचे । चेडराअ गालात गाम्छा लिए बड, छट सभाके साँकसे भक्ति देचे, ताहारबाद गटे सोदोर'लाक **“जलपान”** (घुमिन्-मुर्हि), (दहि-चुरा, चिनि-कल), (लारु-मिठा), खावा देचे । किछुखुन बाद खराकेर बेबस्था करेचे । चेडरा'र घरेर साम्रद अनुसार भात, मुसुरिडाल, आलुभाजि, पोरोलभाजि, केइथा घेराभाजि, आमेर आँचार, खसिर मासु, गायौं घिउ खावा देचे । काह-काह भात, मासकालाइ डाल, आलु भाजि, केइथा घेरार भाजि, घिउ, माच, मासु खावा देचे । सघारे खुआ-दुआ हवार बाद चेडरा'र बाप-माअ, सोदोर'लाक पेटानि, सार्हि, धुति, गाम्छा **“मान”** देचे । **“मान”** दुआ हवार बाद कइना साजिए-पालिए पितलेर घेरा लिए (कुइ, कुआँ (चुआँ) बा कल) जल भराए भान्सि घरत राखिए आसेचे । हिति चेडरा'र बाप-माअ, कइनार घरेर सोदोर'लार संगे हात साम्लाए भक्ति दुआ-लुआ करेचे । चेडराअ गालात गाम्छा लिए सभाके ठेडधरे भक्ति देचे । गारि-बाहानला गारि जुरेचे । गारि'लात गटे सोदोर'लाक लिए घर आसेचे । एइर कामक **“भादर काटानि”** कहचे ।

मरन सस्कार

काढ्यारि

कोच राजबंसि सामाजत काहारअ घरत मरा-मरि हले उर घरत मउति हइचे कहे कहचे आर मरा लोकटाक सोदघाट कर्बारबादे गाअर लोकला जर हए लदिर घाट जाबार लोकलाक “काढ्यारि” कहे कहचे ।

कोच राजबंसि सामाजत मरा-मरि हले भिन किसिमे सस्कार माना-मानि हचे । पर जातेर सस्कार देखा सिंकित किछु प्रभाव नि परे कहे नाहए, बहुतला लोकला पर सस्कार बेसि मन लागाइचे । सामाजत रहाल बुढा-बुढिला आल्हाअ पउरानिक सस्कार धरिए राखिचे । राजबंसि सामाजेर मुस्राद भारि (गर्भ) हएने उर भारि (गर्भ) खसिजाइले (गिरिजाइ ले) बेन्डा मानेचे । उर बेन्डा सुध्य-बाध हवार बादे घरत घर-एगना, नुआ-कापरा, धुआ-आख्ला करिए, कुलगुरु वा गसाइ डाकाए, जिव चालान वा सापेना पर्साद दिवा परेचे निते उर घर परछुत लागिण पिचास हए जाले विभिन्न किसिमेर घटना-दुर्घटना हवार सम्भावना हचे

घरेर मुस्राद, छुआ (बेटा वा बेटि) जन्माले वा छुआ जन्माइलिले, उर छुआर दुहुनि खुआ दौतला नि भाडगिए । छुआ कुन्ह काल गतिसे मारा परिजाचे । छुआरक नुआत लल्पटाए, भारवारि वा लदिर बगलत खादि खुदिण गार्हिण, माटिर ढेरि बेनाए देचे । उर माटिर ढेरिरक **“कबर”** कहचे । उर घर बेन्डा मानेचे । बेन्डा घर सुध्य हवार बादे, उपरत दुआल हिसावे करेचे ।

छुआ'र बड होल पाताहरा, गजिपिन्धि से लिणने बुढा'बुढितक कुन्ह काल गतिसे मरि जाचे, अइदिनसे उर घर बेन्डा । बाँस काटिए मुच्चि बेनाचे । मुच्चि मरा लोकेर नाप लिए, काँड दुआलार ठाउँ राखिए बाँस दुइदुक्रा करेचे, बाँकि रहाल आगि'र दुइ फुटेर आन्दाजत पाच दुक्रा बेनाचे, आगालि नि पुगले अइरण बाँसेर मटअ दुक्राला फाटाए देचे मतुन दसरा बाँस नि काटेचे । “बुढापाकालार कहना अनुसार एकटा मरार बादे दुइरा बाँस केन्हे” ? माने दुइरा बाँस काटपाणि । एकटा बाँसे पुग्वा

लागे । लामा बाँस दुइरा टुकरा साँका-साँकि राखिए ५ टा टुक्रा बाँस उपरसे राखिए, पाटार सुता दिए पाचटा फाटि बान्धेचे । मुच्चि उल्टाए सिन्ठा, एकटा धक्रार फाटि बिछाए देचे । इरक **“मुच्चि”** कहचे । मरा लोकेर घरेर बिच एगनात घर्नि बा बहु बा बंस मुस्राद, गर माटि, जल दिए उत्तर देखिन करे लेपिए-मुछिए देचे । अइठे लेपालखानेर उप्रत मुच्चिखान राखेचे । मुच्चित् लादबार आगुत लाहास’टक, घरेर पच्छिम-देखिन कनत खादि खुदिए, कलर पातारित देखिनमाखे बसाए सिनान कराचे, चन्दन फटा (टिका) लागाए देचे । पुर्ना नुआ-कापरा, करसुत खुलाए अइठे फेकाए देचे । नया सिठनेर साधा नुआ **“तेअना”** पिन्हाए, **“मुच्चि”**त लादाचे । मुच्चित लादबार बाद, सिठने साधा नुआ भाका देचे आर पाटार सुता दिए पाच ठाइट लाहासेर उपरसे बान देचे । उपरसे फुल, चन्दन, चर्हाए देचे । गाअर लोकला लाहासेर पर दुइ-चार टाका करे **“लादन”** देचे । चारभन काड देचे (बेटा, भाइ, भातिजा, जुवाइ, पता, नाति), बुकिए, काँह भारबारि, काँह लदिर बगल’त, काँह आप्नारे घरेर बगलत भुइत, खादि खुदिए मरा लोकेर माथा उत्तर सितान करे गाहेंचे ।

हिति घरत भाउजि, भाउसानि बा बहु एकटा माटि घोलेर हान्डि, तिनखान खाटिर् बाधिन खेच दिए, घोल छिटाते-छिटाते पाछु माखे, घरसे बहेराति निस्केचे । आप्नार एरियारसे बाहेरा निस्किए उर हान्डि फेकाए भाडगिए देचे । अर संगे एकटा मुस्राद जलेर गलिटड आनिए, जल दिए सिनान कराए देचे इरक **“दुखेर हान्डि”** भाडबार कहे कहचे ।

काह “मुच्छि” लिए घरत पाँच पाक घुराए, लदिर घाट लिए जाचे, लखरि (खरि) ढेरि “औचि” (चिता) बेनाए जलाचे । मरा लोक’टर “बंस” माला लिबार तियारि हचे । मुक अग्नि दिवार आगुत सिनानक करेचे । अक “करतिया” कहचे । “करतिया” सिनान करे भिजा नुआ’ते पुआलेर जुन्डा बा सिन्ठि अधिन धराए तिन बार मरा लोकेर मुखत ठेकाए देचे । यिरक “मुखाग्नि” दिवा कहचे । “मुखाग्नि” दिवार बाद मरा लोकटक पुरासे जलाए देचे । मरा लोकटक “लाहास” कहचे । “लाहास” पुरा जला हबार बाद कनेक सेस रहिले उखान लेजाए लदिर बगलत गार्हिए देचे । गार्हिए दिवार ठाअत उत्तर-देखिन करे लाम्ह माटिर ढेरि बेनाचे । यिरक “कबर” कहचे । कबर उत्तर, देखिन बेनाचे । कबरेर उपरत चार कने चारखान बत्ति गार्हिए साधा सिठनेर कापरार “चिल” देचे ।

जाँहे गार्हेचे, अम्हा “कबर” बेनाए देचे । “कबर” उपरत चारखान बत्ति गार्हिए साधा कापरा बान्धिए “चिल” बेनाए देचे । एकटा

हान्डि जल भराए कबरेर सितानत राखेचे आर चारखान फोड (काना) करेचे, कलर पातारित कल, नाकाए एकटाकरे कल, भोगमासला, काच दुहुनि, साधा फुल, चार कने दिए एकटा कबरेर उपरत देचे । धुप-धुम्ना जलाए देचे । एकटा माटिर चैराक जलाए देचे । करतिया फेर सिनान करेचे । सिनान करा हवार बाद सिठनेर नया नुआ (तेअना-कस्ति, गाम्छा, चादर) पिन्हेचे । सामाजेर बुढा-पाका वा पइच लोकेर दाराए सिठन कापरार **“हाल्का”** माला बेनाए, पिन्हाए देचे ।

हातत लदिर जल लिए पुरुब माखे देखाए ढालिए, भक्ति दिए घरेरति आसेचे । आस्पर समए रास्तात कदालि दिए, तिन ठिन तिन कदालिर दाग (छाप) देचे आर कहचे तुइ आप अइधरे रहिस, हाट-बाजार जाइस, घर ना आसिस । कहे घर ढुकेचे । घर ढुकपार आगुति मुस्रादला एकटा छाम, वा जलेर भान्डात जल, कोस्पोर पात, राखेचे, पुआलेर घुति अधिन धराए सुकाति दिए राखेचे । मरा लोक लिए जाबार लोकलाक **“काठियारि”** कहचे । **“काठियारि”**से आसाल लोकला उला जल, आर अधिन लारिए घरा-घरि घर जाचे । **“हाल्का”** माला लुआ **“करतिया”** अइ दिनसे डुक्ति भात नाधिए, कलर पातारित् जिव, काल, जम, भात बार्हाए, आपुन आलुआ खराक खाचे । **“करतिया”** जल खाबार गिलास

आपुन राखेचे, आपने धचे, आपनार बठनाखान आपने लिए बेराचे । जला
डुकि फिरा दिन बेहाने लदित फिकाए, सिनाए, घर आसेचे ।

तिन सिनान

उर मरा लोकेर “सोदघाट” हवार चार दिनत् तिन सिनान
करेचे । तिन सिनान करवार बादे आवश्यक सर-सामान, छिआरि, इस्ट-

मित्र बलावार (डाकावार), बठवा दिवार, खिलान-पिलान करावार ठाअ, आगुते तियारि करेचे । कलर पातारि, पाखिर पात, छुटा कल, काच दुहुनि, तिल, जअ, कोस्पोर पात, घिउ, साधा फुल, एकटा बाचा बतलत गांगार जल, एकटा चुका (बाचा हान्डि) एकटा ढाकि, एकटा काठा साजाचे । छिर्यारि एक बगल माथाकामा नाउ, बसिए कुटुमलार काहार दार्हि, काहार माथार चुलि कामाचे, काहार आडगुलेर खल्का (नड) काटेचे, मुस्रादला आडगुलेर कनेक खल्का काटेचे (चुनेचे) । तिन सिनान दुआ इस्ट-मित्र, कुल-कुटुम, बडस-गुतिया आर किर्तिनिया आसिजाले एग्नार बिति मुस्रदला छाम-गाहिन धए-अख्लाए, आलुआ चाउ कुटिए, गुन्डा बेनाए, दुइ भाग करिए, दुइरा ढाकि, काठात राखेचे । खयला कुटिए गुन्डा बेनाए दुइ भाग करिए, दन्हेराय ढाकि, काठात राखेचे । खयला कुटा हवार बाद, छाम-गाहिनला एक बगल राखिए हतान लेपिए देचे । लेपाल ठाअ खानत दन्हेराय ढाकि, काठा राखिए, आडरा-धुम्ना जलाए, सघाए भक्ति देचे । भक्ति दिवार समय किर्तिनियाला खोल कर्ताल बलाचे आर मउतिर गित गिदाचे । सघारे भक्ति दुआ हवार बाद, एकटा ढाकि मरद बडस-गुतिया लेचे आर काठा बंस (घर्नि, बहु) मुस्राद लेचे । ढाकि, काठा लिबार बाद, आग-आगु मरद करतिया (काल्हिकार जलाल डुकिला लिए), ढाकि लुआल लोक, किर्तिनिया आर सिनान दुआ मरदला निस्केचे ।

ताहार बाद, मुस्रादि काठा धरि आर मुस्राद सिनान दुआनिला निस्केचे । भर रास्ता किर्तिनियाला खोल, कर्ताल बलाते, गित गिदाते घाट पुगेचे । घाटत सिरति मरदला आर भाटिति मुस्रादला ढाकि, काठा राखेचे । कुन्हति तिन सिनानत सिरति मुस्रादला आर भाटिति मरदला ढाकि, काठा राखेचे । मतुन बुढा-बुढिलार कहना अनुसार तिन सिनानत सिरति मरदला आर भाटिति मुस्रादला हवा लागे आर बार घाटत सिरति मुस्रदला आर भाटिति मरदला हवा लागे । केन्हे कहिले बार घाटत करतियार मालाखान भाटिमाखे बहे जाचे । उखान माला आर काह लारबा ना परोक कहे कहचे । सिरति मरद करतिया मालाखान फिकाले, भाटिति मुस्रादला सिनान करले उखान माला काहार देहात ठेकपा पारे कहे अनुमान लागाइचे । बेइग्यानिक हिसाबे देखिले एहरा काथा ठिक बुभा जाचे ।

ढाकि'र राखपार बाद, बडस-गुतियाला पिन दिवार ठाअ, बालु दिए ठिक (चेष्टा) करेचे । एक बगल माथा कामा नाउ, काहार दार्हि-मोछ, काहार माथार चुलि, काहार आडगुलेर खल्का (नड) काटेचे (चुनेचे) । काडदुआला सघाए गोलकरे लदिर बिचत थार हचे, अम्हार बिचत करतिया हातत चुका लिए बिच लदिरत थार हचे । थार हएने नाउ'र टटार सुता गाधनात घुराएने चुकारत धराए देचे आर नाउ'र आलुआ गुन्डि सघारे हातत देचे । सघारे हातत आलुआ गुन्डि दिवार बाद नाउ कहचे ल आप सघाए एखे संगे लदिरत डुब द । काडदुआला सघाए एखे संगे लदिरत डुबेचे । काड दुआलार गाधनासे सुताखान बहे निस्किचे । एनडकरे “काड अल्हा” सस्कार (कार्यक्रम) ओर हचे ।

ढाकि धरार ढाकि राखिए, दुइखान कलर पातारित दुइ ठिन खयला राखेचे । एकखान पातारिर खयला आलुआ खुआलार बादे, एकखान पातारित खयला उसना (नुन) खुआलार बादे, लदिर बगलत राखेचे । एकखान पातारित एकटा पान, एकटा सुपारि, किछु टाका दिए, नाउर आगुति राखेचे । एकखान पातारित एकटा पान, एकटा सुपारि, किछु टाका दिए, किर्तिनियार आगुति राखेचे । पइच, सादोर, बडस, कुटुम, आगुति जोर हात करे कहचे:- ल आप सिनान-पानि कर । सिनान दुआला, (आलुआ-खुआला-आलुआ, उसना-खुआला-उसना) आप्ना-आप्नि खयला लिए, सघाए सिनान करबा धरेचे ।

गाअर पइच करतियाक बाताए देचे । दखिन माखे, पिन दिवार ठाअखानत् एकखान पातारित माटिर चेराक जलाए देचे । ताहार आगुति एकखान पातारित आसन (एक छरि कल, अर उपरत एक हात साधा नुआ, अर उपरत पान-सुपारि, अर उपरत कुछु टाका) देचे । एकखान पातारित आडरा-धुम्ना जलाए देचे । अर आगुति एकखान बड पातारित आलुआ गुन्डि, कल, सानेदेचे । सानाल आलुआ गुन्डि दुइ भाग करेदेचे । दुइ भागेर एक भाग कुटुमलार बादे । एक भाग फेर तिन भाग, डिका बेनाए, पाखरिर पातत तिन ठिन साँकसे राखेदेचे । **“जम, जिव, काल”**, डिकालार उपरत सुरु सुता लादाए देचे । उला डिकार उपरत काच दुहुनि, भोग मासला, कोस्पोर पात, तिल, जअ, घिउ, साधा फुल चर्हाए देचे । आलुआ गुन्डि सानवार पातारि खानत एक बगल चन्दन घुलेचे । करतियार गिलासत लदिर जल, अत गंगार जल, काच दुहुनि मिस्लाचे । उला पसादेर आगुति हाटु पारिए पसादेर पर जल छेकवा कहचे आर कहवा लागाचे । ले बाउ, बा ले आइ, बा ले काका, जेठो, कि नाता पोर्वे, कि मुइ कुन्ह भुल कइचु हपाए, तोर काथा कुन्ह बेला नि मानु हपाए, जे हइलउ आभिसे मोक माफ करि दिए, मोर हाते तिन सिनानेर पिन्ड खाए, गोलोकत बास होक कहे जल छेकपा कहचे । एक-एक करे काच दुहुनि, भोग मासला, कोस्पोर पात, तिल, जअ, घिउ, साधा फुल, चर्हाते कहते जल छेकेचे । अन्तिमत चन्दन पसादेर पर चन्दन चर्हाए आपुन टिका लागाए, तिनवार केन्हियार जल चर्हाए भक्ति दिए उठेचे । जल छेकवार समय किर्तिनियाला खोल-करताल बलाते गित गिदाचे । एनडेकरे कुटुमला माथा छिलिए, तिन दिनिया कुटुमला स्राद दिए उठेचे । स्राद दिवार बाद उसना खावा पाचे । अइदिनसे कुटुमलार बेन्डा सुध्द हए जाचे । आर्ह काहाक स्राद दिबा मेनाले एनडकरे स्राद देचे । सघारे स्राद दिए सकवार पर बडसला मिलिए, पिन्ड'र लदित भासाए देचे आर ठाअखान जल छेकिए बहाए देचे । करतिया सिनान करे धआल साधा नुआ पिन्धेचे । गिलासत जल लिए डाडित पुरुब माखे थार हचे । आगुत पुरुवाति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे, ताहार बाद उत्तरति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे, ताहार बाद पच्छिमति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे, अन्तिमत देखिनति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे । जानवार पइच'ट

डाडका कहचे । परुआर नाम लिए हरि-बोल, हरि-बोल, हरि-बोल कहे घरेरति डेगरेचे । किर्तिनियाला खोल-कर्ताल बलाते-बलाते आसेचे ।

हुति मुस्रादला घाटत काठा राखिए अनडे पिन्ड दिवार ठाअ बेनाचे । पिन्ड दिवार ठाअ खानत देखिनमाखे तिनखान बाधनिर खाटि साँककरे थार गाहेंचे । उ तिनखान खाटिर आगुति अनडे पर्साद चर्हाए जल छेकेचे । अनडे दुइ ठिन खयला राखेचे । सिनान कर्बार आगुत कुटुम घरेर मुस्रादला नाउरठिन जाए खल्का काटिए आसेचे । सिनान दुइला अनडे आलुआ खुआला आलुआ, उसना खुआला उसना, खयला लिए सिनान करेचे । बेहाति बेटि, भागनि, भातिजि'ला जल छेकेचे । जल छेका हवार बाद सिनान करिए, नुआ लागाए घरेरति घुरेचे । अइदिनसे अम्हा सुध्द मानेचे । काठा धरि रास्तात तिन ठिन कलर पातारित टाका राखिदेचे । इरर मतलब मिरतक उला टाका (खर्चा) लिए हाट-बाजार जाचे । उला लिए एइधरे अलमलिए रहचे । मरदलासे मुस्रादला आगुते घर आसेचे । घरेर पाटाडनिर आगुति छामत जल, अरपर सुकाति दिए कोस्पोर पात, बगलत घसि बा पुआलेर गुतिर अधिन राखेचे । सिनान दुआला घर हुकपार समय भरि धए, अधिन लारिए थलित बसेचे । करतिया सुर-सुर करे एगनात जाचे । मुस्रादला एकखान पिर्हा धए बिच एगनात राखेचे । करतिया उखान पिर्हात थार हचे । किर्तिनियाला कारतियार बगलत खोल, करताल बलाते गित गिदाचे । मुस्रादला एकलटा जल, एकखान थालि करतियार ठेडेर आगुति राखेचे । बगलत एकटा ढाकि राखेचे । मुस्रादला करतियार लटार जल दिए थालित भरि धए देचे । भरि धुआते ढाकित पेइसा (टाका) दिते करेचे । किर्तिनियालार आगुति एकखान कलर पातारि राखेचे । अहत मुस्रादला पेइसा (टाका) देचे । इलाक **“फेरि”** कहचे । किर्तिनिया पातारित दुआल टाका पेइसाला किर्तिनियाला लेचे आर ढाकित दुआल टाका-पेइसाला करतिया लेचे । सघाए करतियार भरि धुआ हवार बाद करतिया बाहेराति, भिने पिर्हा लिए, बसेचे । बाहेराति गाअर मुस्रादला बा तिन दिनिया कुटुमला गिलासत हाजाम (नाउ) खुर डुवाए लेचे ।

उखान जल घरेर छपरलात छिटा देचे, नुआ कापरालात छिटा देचे । आप्नार घर-एगना सुद्ध मानेचे ।

तिन सिनानत आसाल दोस-मिस्तर, इस्ट-कुटुम, गाअ-परस, खराक खाबारला खराक खाचे, नि खाबारला नि खाए करतियाक थोरेक टाका सहयोग करेचे आर आप्ना-आप्नि घरेरति जाचे ।

खाउर (बार घाट)

तिन सिनानेर लाखा बडस-गुतिया, इस्ट-कुटुम, दोस-मिस्तर, गाअ-परस, खबर करेचे । कलर पातारि, पाखिर पात, छुटा कल, काच दुहुनि, तिल, जअ, कोस्पोर पात, घिउ, साधा फुल, एकटा बाचा बतलत गांगार जल, एकटा बड चुका (डुकि), चाइरिक मास कालाइ, एकटा बतलत खाबार तेल, एकटा ढाकि, एकटा काठा साजाचे । छियाँरि एक बगल माथाकामा नाउ, बसिए काहार दार्हि, काहार माथार चुलि कामाचे, काहार आडगुलेर खल्का (नड) काटेचे (चुनेचे), मुस्रादला आडगुलेर कनेक खल्का काटेचे (चुनेचे) । बार घाट दुआ इस्ट-मित्र, कुल-कुटुम, बडस-गुतिया आर किर्तिनिया आसिजाले एग्नार बिति मुस्रदला छाम-गाहिन धए-अख्लाए, आलुआ चाउ कुटिए, गुन्डा बेनाए, दुइ भाग करिए, दन्हेराय ढाकि, काठात राखेचे । खयला कुटिए गुन्डा बेनाए दुइ भाग करिए, दन्हेराय ढाकि, काठात राखेचे । खयला कुटा हबार बाद, छाम-गाहिनला

एक बगल राखिए हतान लेपिए देचे । लेपाल ठाअ खानत दन्हेराय ढाकि,
 काठा राखिए, आडरा-धुम्ना जलाए, सघाए भक्ति देचे । भक्ति दिवार
 समय किर्तिनियाला खोल कर्ताल बलाचे आर मउतिर गित गिदाचे ।
 सघारे भक्ति दुआ हवार बाद, ढाकि मरद लोक (बडस-गुतिया) लेचे आर
 बंस मुस्राद काठा लेचे । ढाकि, काठा'ला लिबार बाद, आगु-आगु मरद
 करतिया (काल्हिकार जलाल डुकिला लिए), ढाकि लुआल लोक,
 किर्तिनिया आर सिनान दुआ मरदला निस्केचे ताहार बाद, मुस्रादि
 काठाधरि आर मुस्राद सिनान दुइला निस्केचे । भर रास्ता किर्तिनियाला
 खोल, कर्ताल बलाते, गित गिदाते घाट पुगेचे । घाटत भाटिति मरदला
 आर सिरति मुस्रादला ढाकि, काठा राखेचे ।

ढाकि राखपार बाद, बडस-गुतिया पिन दिवार ठाअ, बालु दिए ठिक (चेष्टा) करेचे । एक बगल माथा कामा नाउ, काहार दार्हि-मोछ, काहार माथार चुलि, काहार आडगुलेर खल्का (नड) काटेचे (चुनेचे) । चेडराला लदिरत माच अन्ध्राचे (मारेचे) । ढाकि धरा'र ढाकि राखिए, दुइखान कलर पातारित दुइ ठिन खयला राखेचे । एकखान पातारिर खयला आलुआ खुआलार बादे, एकखान पातारित खयला उसना (नुन) खुआलार बादे, लदिर बगलत राखेचे । एकखान पातारित एकटा पान, एकटा सुपारि, किछु टाका दिए, नाउर आगुति राखेचे । एकखान पातारित एकटा पान, एकटा सुपारि, किछु टाका दिए, किर्तिनियार आगुति राखेचे । पइच, सोदोर, बडस, कुटुम, आगुति जोर हात करे कहचे:- ल आप सिनान-पानि कर ।

एकभन गिठ बाला कन्चि काटिए आनेचे । गिठ बाला कन्चिखान लाठि काटेचे । बाँकि कन्चिखान चुका'र लप्पटाए धरेचे । चुका'रत मासकालाइ, खाबार तेल, माच वा काखर देचे । चुका'रर तलत धरधरि दिए जलाचे । चुका'रत मासकालाइ, माच वा काखर, जला हइजाले करतिया लदिरत दखिन माथा करे डुवेचे, अइ समयत कन्चिला धरिए चुका'र लदिर बिति लेगाए, करतिया'र उपरत गिठ बाला लाठि

दिए चुका'र भाडगेचे । करतिया लदित डबवार बेला गालासे **“हाल्का”**
(मालाखान) निकाए बहाए देचे ।

ताहार बाद नाउ, करतिया माथा छिलेचे, मुछ, दाहिं हले
अहलाअ छिलेचे । माथा छिलिए आलुआ खयला माथा घसिए, सिनान
करेचे । सिनान दुआला, आलुआ-खुआला-आलुआ, उसना-खुआला-उसना,
आप्ना-आप्नि खयला लिए, सघाए सिनान करबा धरेचे ।

गाअर पइच करतियाक बाताए देचे । दखिन माखे, पिन दिवार
ठाअखानत् एकखान पातारित माटिर चेराक जलाए देचे । ताहार आगुति
एकखान पातारित पान-सुपारि, अर उपरत कुछु टाका देचे । एकखान
पातारित आडरा-धुम्ना जलाए देचे । अर आगुति एकखान बड पातारित
आलुआ गुन्डि, कल, सानेदेचे । सानाल आलुआ गुन्डि दुइ भाग करेदेचे
। दुइ भागेर एक भाग कुटुमलार वादे । एक भाग फेर तिन भाग, डिका
बेनाए, पाखरिर पातत तिन ठिन साँकसे राखेदेचे । **“जम, जिव, काल”**,
डिकालार उपरत सुरु सुता लादाए देचे । उला डिकार उपरत काच
दुहुनि, भोग मासला, कोस्पोर पात, तिल, जअ, घिउ, साधा फुल चर्हाए
देचे । आलुआ गुन्डि सानवार पातारि खानत एक बगल चन्दन घुलेचे ।
करतियार गिलासत लदिर जल, अत गंगार जल, काच दुहुनि मिस्लाचे ।
एकखान पातारित चुरा, दहि, चिनि दिए एक बगल ढाका दिए राखिदेचे ।
उला पसादेर आगुति हाटु पारिए पसादेर पर जल छेकबा कहचे आर

कहवा लागाचे । ले बाउ, बा ले आइ, बा ले काका, जेठो, कि नाता पोर्वे, कि मुइ कुन्ह भुल कइचु हपाए, तोर काथा कुन्ह बेला नि मानु हपाए, जे हइलउ आभिसे मोक माफ करि दे, मोर हाते बार घाटेर पिन्ड खाए, गोलोकत बास होक कहे जल छेकपा कहचे । एक-एक करे काच दुहुनि, भोग मासला, कोस्योर पात, तिल, जअ, घिउ, साधा फुल, चर्हाते कहते जल छेकेचे । अन्तिमत चन्दन पसदिर पर चन्दन चर्हाए आपुन टिका लागाए, तिनवार केन्हियार जल चर्हाए भक्ति देचे, सुरुज भगवानक भक्ति देचे । लदिराक भक्ति देचे तब उठेचे । जल छेकवार समय किर्तिनियाला खोल-करताल बलाते गित गिदाचे । सघारे स्राद दिए सकवार पर बडसला मिलिए, पिन्ड लदित भासाए देचे आर ठाअखान जल छेकिए बहाए देचे । करतिया सिनान करे भिजा नुआला धादनित सुकपा दिए छेरिदेचे । धुआल साधा नुआ पिन्धेचे । गिलासत जल लिए डाडित पुरुब माखे थार हचे । आगुत पुरुबति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे, ताहार बाद उत्तरति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे, ताहार बाद पच्छिमति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे, अन्तिमत देखिनति कनेक जल ढालेचे, भक्ति देचे । जानवार पइच'ट डाडका कहचे । परुआर नाम लिए हरि-बोल, हरि-बोल, हरि-बोल कहे घरेरति डेगरेचे । किर्तिनियाला खोल-कर्ताल बलाते-बलाते आसेचे ।

हुति मुस्रादला घाटत काठा राखिए अनडे पिन्ड दिवार ठाअ बेनाचे । पिन्ड दिवार ठाअ खानत देखिनमाखे तिनखान बाधनिर खाटि

साँककरे थार गाहेंचे । उ तिनखान खाटिर आगुति अनडे पर्साद चर्हाए जल छेकेचे । अनडे दुइ ठिन खयला राखेचे । सिनान दुइला अनडे आलुआ-खुआला-आलुआ, उसना-खुआला-उसना, खयला लिए सिनान करेचे । बहु'ला पर्सादत जल छेकेचे । जल छेका हबार बाद सिनान करिए, नुआ लागाए घरेरति घुरेचे । काठा धरि रास्तात तिन ठिन कलर पातारित टाका राखिदेचे । मरदलासे मुस्रादला आगुते घर आसेचे । घरेर पाटाडनिर आगुति छामत जल, अर पर सुकाति, कोस्पोर पात, एक बगल घसि, बा गठा अधिन धराए राखेचे । सिनान दुआला घर ढुकपार समय भरि धए, अधिन लारिए थलित बसेचे ।

जिब चलान

कुटुम (बेटि-जुआइ, बहिनि, भागनि-जुआइ, भातिजि-जुआइ) बारघाट आस्पर समय “साडहि” (दहि, चुरा, चिनि, कल, चाउ, डाल, आलु, नुन, तेल, मरचिन, मासला, माच बा मासु) लिए आसेचे । सान हबार समय कुलगुरु (ठाकुर) आसिए पुगेचे । ठाकुरक चउकिर पर धक्रा, बिछना बिछाए बठपा देचे । किर्तिनियाला आसि जाले अम्हाक बस्पा देचे । मुस्रादला नाधबारला नाधेचे (भात, डाल, भाजि, माच बा मासु) । नाधा हबारपर एकटा कठा बा भान्सि घरत एकठिन मुछिए देचे । मुछाल ठार उपरत कलर पातारि बिछाए भात, डाल, भाजि, माच बा मासु बार्हाए देचे, एक गिलास जल भराए देचे, उलाक एकटा ढाकि दिए ढाका देचे, कठा'र दरजा बन्द करिदेचे । रात एघार बा बार बजिजाचे । बिच एगनात लेपिए-मुछिए देचे आर ठाकुर'रक पर्साद दिबा बसपा कहचे । ठाकुर बिच एगनात पसादेर सामानला दिबा कहचे । ठाकुर कलर पातारि'त आसन, जिब चलानेर पर्साद, एकखान पातारित आडरा-धुमना, एकखान पातारित माटिर चेराक जलाए देचे । ठाकुर पिर्हार'पर बठेचे आर बगलत धक्रा बिछाए घरेर करतिया, मरद, मुस्राद सघाके जल छेकेपा बसपा कहचे । सघाए आगु-पाछु करे साँकसे जल छेकेचे । किर्तिनियाला खोल, कर्ताल बलाते मउतिर गित गिदाचे । जल छेका हबारपर ठाकुर सँक फुकेचे ।

सँक फुका हवारपर “जिब चलान” कार्यक्रम पुरा हवार काथा ठाकुरट कहचे ।

ठाकुर उठिए आप्नार ठाअत जाए वसेचे आर कहचे । आसनेर कापरात कलर छरि, आसनेर कापरा खानत बान्धिए राखि'द, आर बाकि गटे परसादला उठाए कलर पातारि खानत उठाए देखिन'ति फेकाए'द बा लदि पाइले लदि'रत भासाए'द । घरेर टहलुआ, चेडरा मिलिए उला परसाद उठाए देखिन'ति, लदि पाइले लदित फेकाए आसेचे । कुन्हति राते “ढेमालि” देइदेचे । राते “ढेमालि” दिवार हले, जिब चलानेर आसन छेरिए बाकि परसादला फेकाए देचे । आसन अइरए हए जाचे । आसन अइरए हवार पर आसन नि उठाए अर आगुति फेर ठाकुर परसाद देचे । परसाद दुआ हवार बाद कहचे ल आप काहाए-काहाए “ढेमालि” दिवन । “ढेमालि” दुआला नया सिठनेर सादा “तेअना” (गाम्छा) पिन्ह । “तेअना” कहिले छुआ हले छुआ हिसावे, बडलोक हले बड लोकेर हिसावे दुइ मिटर सादा सिठन नुआ, कमर'टत घेरिए पाछुति “नेडर” (नेट) भुलाए दिवा लागे । देहा'र उद्रेमुद्रे हवा लागे । नुआ पिन्हा हवार बाद एगनात उत्तर-देखिन सँकसे थार (परसाद माखे) हवा कहचे । ठाकुर एकगलटिन (सालटिन-जलटिन) जल भराए, हल्दि दिए घुल्वा कहचे । घुलाल

जलखान एगनात (थार हआल'लार आगुति) उत्तर देखिन तिन साँक ढालेचे । उत्तर बगल करतिआ, साँकसे अन्तिमत छट छुआ रहचे ।

मुस्रादक “**चारिनि**” आनवा कहचे आर परसाद'क चुमाबा कहचे । करतिआर कछात “**खोए**” आर “**करि**” देचे । चुमा (आअरति) हबार बाद अइखान “**चारिनि**” करतिआर माथात देचे । आगु-आगु करतिआ, पाछु-पाछु सघाए एगनात घुरवा कहचे । एक हाते माथार “**चारिनि**” धरवा कहचे । एक हाते कछार “**खोए**” आर “**करि**” छिर्यावा कहचे । तिन बार घुरा हबार बाद कछार “**खोए**” आर “**करि**” ला एगनात छिर्याए दिवा कहचे । माथार “**चारिनि**” मुस्रादक दिए घरत राखपा कहचे । ठाकुर बाताचे:- घोलेर उपरत भक्ति दिए सलसल करे (उबुर हए) सघाके थाकपा कहचे, हातला माथार उपरत । ठाकुर करतिआ पर भरि चर्हाए, सिरतिसे सँक दिए जल छेकेचे । तहार बाद दसरा लोकक कहचे हातला हातेर पर चर्हा-चर्हि करि द, अइनड ठेडला चर्हा-चर्हि करि द, फेर ठाकुर सँक दिए जल छेकेचे । ताहार बाद फेर ठाकुर कहचे उबेलकार लाखा हातला उल्टा-उल्टि करिद, ठडलाअ उल्ट-उल्टि करिद । ठाकुर फेर सँक दिए जल छेकेचे । तिन बार जल छेका हबार बाद थाकार लोकलाक उल्टिबा कहचे । थाकाल लोकला चितर हचे । ठाकुर फेर सँक दिए जल छेकेचे । थाकाल लोकलाक उबुर हवा कहचे । थाकाल लोकला फेर उबुर हचे । ठाकुर फेर सँक दिए जल छेकेचे । जल छेका हबार बाद सघाके थार हवा कहचे । सघाए फेर आगिला लाखा थार हचे । किर्तिनियाला खोल-कर्ताल बलाते मउतिर विदागि गित गिदाचे । एइराके “**ढेमालि**” कहचे ।

ढेमालि दुआला सघाए बड-बडलाक ठेड धरिए भक्ति देचे । भक्ति दुआ हवार बाद एगनात छिर्याल “खोए” आर “करि” जर करेचे । एकभन खुनति दिए बिचत खादि खुदेचे । “खोए”, “करि”, आर घोल जर करिए खादित दिए, खादि ठिपाए देचे । एनडकरे “ढेमालि” दुआ कार्यक्रम पुरा करेचे । एकभन “ढेमालि” दुआ परसादला कलर पातारित उठाए फेकबा जाचे । भोरे-भोरे मुस्रादला बार्हाल भातला कलर पातारित उठाए नया हान्डित लिए लदित भासाए सिनान करे घर आसेचे । किर्तिनियाला खोल, कर्ताल बलाते-बलाते मुस्राद संगे लदिर घाट जाचे आर आसेचे । एनडकरे यिर कार्यक्रम पुरा करेचे ।

भोज

बेहाने एगना लेपा-मुछा हबार बाद, ठाकुर परसादिया सामानला आनब कहचे । चाइरिक धानेर खोए बेनबा कहचे । हाडि कुलात **“चारिनि”** साजाबा कहचे । **“चारिनि”** खानत चाइरिक **“करि”** राखबा कहचे । **“चारिनि”** (चाइरिक धान, धानेर पर एक छरि कल, कल’लात सिन्दुर लागाल, चाइरिक दुबा वन, एकटा साराहित सिन्दुर घुलाल, कलर डायगनत् काजल पाराल, राख्पा हचे । एगनार पुरुब बगल परसाद फानेचे । एकखान पातारित माटिर चेराक जलाए देचे । ताहार आगुति एकखान पातारित आसन (एक छरि कल, अर उपरत एक हात साधा नुआ, अर उपरत पान-सुपारि, अर उपरत कुछु टाका देचे । एकखान पातारित आडरा-धुम्ना जलाए देचे । आसनेर आगुति भगवानेर नामत ठाकुर बारि लखा परसाद फानेचे आर मन्तर कहते सँक दिए जल छेकेचे । परसाद दुआ हबार बाद कहचे ल आप काहाए-काहाए **“ढेमालि”** दिबन । **“ढेमालि”** दुआला नया सिठनेर सादा **“तेअना”** (गाम्छा) पिन्ह । **“तेअना”** कहिले छुआ हले छुआ हिसावे, बडलोक हले बड लोकेर हिसावे दुइ मिटर सादा सिठन नुआ, कमर’टत घेरिए पाछुति **“नेडर”** (नेट) भुलाए दिबा लागे । देहा’र उद्रेमुद्रे हबा लागे । नुआ पिन्हा हबार बाद एगनात उत्तर-देखिन साँकसे थार (परसाद माखे) हबा कहचे । ठाकुर एकगलटिन (सालटिन-जलटिन) जल भराए, हल्वि दिए घुल्वा कहचे । घुलाल जलखान एगनात (थार हआल’लार आगुति) उत्तर देखिन तिन साँक ढालेचे । उत्तर बगल करतिआ, साँकसे अन्तिमत छट छुआ रहचे । मुस्रादक **“चारिनि”** आनबा कहचे आर परसाद’क चुमाबा कहचे । करतिआर कछात **“खोए”** आर **“करि”** देचे । चुमा (आअरति) हबार बाद अइखान **“चारिनि”** करतिआर माथात देचे । आगु-आगु करतिआ, पाछु-पाछु सघाए एगनात घुरबा कहचे । एक हाते माथार **“चारिनि”** धरबा कहचे । एक हाते कछार **“खोए”** आर **“करि”** छिर्याबा कहचे । तिन बार घुरा हबार बाद कछार **“खोए”** आर **“करि”** ला एगनात छिर्याए दिबा कहचे । माथार **“चारिनि”** मुस्रादक दिए घरत राखपा कहचे । ठाकुर बाताचे:- घोलेर उपरत भक्ति दिए सलसल करे (उबुर हए) सघाके थाकपा कहचे, हातला माथार उपरत । ठाकुर करतिआ पर भरि चर्हाए, सिरतिसे सँक दिए जल छेकेचे । तहार बाद दसरा लोकक कहचे हातला हातेर पर

चर्हा-चर्हि करि द, अइनड ठेडला चर्हा-चर्हि करि द, फेर ठाकुर सँक दिए जल छेकेचे । ताहार बाद फेर ठाकुर कहचे उबेलकार लाखा हातला उल्टा-उल्टि करिद, ठेडलाअ उल्ट-उल्टि करिद । ठाकुर फेर सँक दिए जल छेकेचे । तिन बार जल छेका हवार बाद थाकार लोकलाक उल्टिवा कहचे । थाकाल लोकला चितर हचे । ठाकुर फेर सँक दिए जल छेकेचे । थाकाल लोकला उबुर हवा कहचे । थाकाल लोकला फेर उबुर हचे । ठाकुर फेर सँक दिए जल छेकेचे । जल छेका हवार बाद सघाके थार हवा कहचे । सघाए फेर आगिला लाखा थार हचे । किर्तिनियाला खोल-कर्ताल बलाते मउतिर बिदागि गित गिदाचे । एइराके “ढेमालि” कहचे ।

“ढेमालि” दुआला सघाए बड-बडलाक ठेड धरिए भक्ति देचे । भक्ति दुआ हवार बाद एगनात छिर्याल “खोए” आर “करि” जर करेचे । ठाकुर, आसनेर पर्सादत जल छेकेचे, करतियाक जल छेकुआचे । जल छेका हवारबाद ठाकुर सँक फुकेचे । ठाकुर करतियाक बाताए बाहेरा जाचे । एकभन खुनति दिए बिचत खादि खुदेचे । “खोए, करि”, आर घोल जर करिए खादित दिए, खादि ढिपाए देचे । एनडकरे “ढेमालि” दुआ कार्यक्रम पुरा करेचे । एकभन “ढेमालि” दुआ परसादला कलर पातारित उठाए फेकवा जाचे । ढेमालि दुआ हवार बाद खान-पिन कार्यक्रम दिनभर चलेचे । जोगि आपनार गच्छे अनुसार नाउ, गुरुगसाइ, ठाकुरक बिदागि करेचे । ठाकुर बिदाबारि हए घर जाचे ।

एक हाप्ता बाद फेर ठाकुर'क आस्पा कहचे, ठाकुर आसेचे । ठाकुरेर मान-भाव, सेवा-सत्कार करेचे । बिच एगनात लेपिए-मुछिए देचे आर ठाकुर'रक पर्साद दिवा बसपा कहचे । ठाकुर बिच एगनात पसादेर सामानला दिवा कहचे । ठाकुरेर हाते घर-सुध्धि परसाद देचे । ठाकुर कलर पातारि'त आसन, जिव चलानेर लाखा पर्साद, एकखान पातारित आडरा-धुमना, एकखान पातारित माटिर चैराक जलाए देचे । ठाकुर पिर्हार'पर बठेचे आर एकलटा जल कसेचे । लटात कलर कुकिपात राखेचे । कलर कुकिपात हातत लिए ठाकुर मन्तर फुकेचे । लटा, कलर कुकिपात आर जलाल पेल्ता दिए ठाकुरबारि, घर, घरेर मखा, सघाके छुआए, आन्वा कहचे । ताहार पाछुत सघाके बगलत धक्रा बिछाए घरेर करतिया, मरद, मुस्राद सघाके जल छेकपा बसपा कहचे । सघाए आगु-पाछु करे साँकसे जल छेकेचे । घरेर सघाके जल छेकपा कहचे । सघाए जल छेकिए घर-सुध्धि परसाद दिवार काम पुरा करेचे । ठाकुर'रक एथासक्य बिदागि दिए बिदा करेचे । अइदिनसे मउतिर काम ओर हचे ।

परुआ सस्कार:-

चोर-चुर्नि, जगबन्धु, साजि, घाटोसरि, भक्तियार ।

यिला देअ, हामार परुआ सस्कारेर मते पुजमान करेचे मतुन परुआ अनुसारे गतागति हचे । सभाके, सभाए यिला देअ पुजवा नि लागे मतुन जाहार परुआ'र पुजवा कहचे अए पुजेचे ।

जाहार घरत पहिलेसे चोर-चुर्नि देअ पुजिते आसिचे अए पुजेचे सभाके पुजवा नि लागे । यिर देअ क्याँ पुजेचे कहले, छुआरर मनडत एकटा हातलुबरा बानि रहचे उर बानि छुटाबार बादे यिर देअ पुजेचे । छुआरक नया नुआ-कापरा पिन्धाचे । मुखखानत कागजेर मखा पिन्धाचे । हातलात पाटार ख बान्धिए भुलाए देचे । एगनात पर्साद देचे आर छुआरक आगुति थार करिए (अहक) चुमाचे । ताहारबाद छुआरक ५ घर मांगवा पेठाचे यिरक “**भेलुक खेल्वा** ” कहचे ।

अइनडे जगबन्धु, जगबन्धु जाहार परुआ हए अए सालेर माथि एकचटि कन्चिर भ्रान्ता लिए ४ या ५ घर भिका मांगेचे । जाहार घरत जाछे आगुत कहचे “**जगबन्धु** ” वा “**गोरखनाथ** ” । यिर काथा सुनिए घरेर लेकला चाउ आनिए भिका देचे । भिका मांगा चाउला दिए घरत भोग-परसाद चर्हाचे । फागुनेर दोस्रा हाप्तासे मांगवा सुरु करेचे आर पहिला बइसाकत ओर हचे ।

अइनडे जाहार गोतत साजि देअ पुजवार छे । अम्हार घरेर मुस्रादला जेर्ह बान्धिएने १० घर मांगेचे । मांगवा जावार समय मुल मुस्राद एकटा बड काठा बुकेचे, अत आधा बतिखान मचराए काठारत उपरसे आधा गोल करेचे आर अर उपरसे सादा नुआ ढाका देचे । काठा'र आधा खुला आर आधा ढाका दुआल हचे । अर भितरत पर्साद दुआल रहचे आर नुआखानेर उपरत ५ टा सिन्दुरेर टिका आर खाबार तेल दुआल रहचे । उर काठाक “**साजि** ” कहचे आर एकटा छौँति लिए चइत महिनार दोस्रा हाप्तासे घरे-घरे बेराचे आर गिदाचे । संगे जावार गित गिदाबार मुस्रादलाक “**गिदालि**” कहचे । एनडेकरे भेटि जर करेचे । उला भेटि, कुछुला राखिए, कुछुला बेचिए, पासदिर सामान जर करेचे । पहिला बइसाखेर दिन पर्सादिर सामानला लिए लदिर घाटत जाछे आर

हताना पसार्द देचे । पसार्द दुआ हवार बाद गटे गिदालिलाक खाबा देचे । उर गटे जेर्हरक “**भेदेखेलि**” कहचे । अन्तिमत गटे जेर्ह’र सिनान-धुनान करे घर आसेचे । एनडकरे उर देअ पुजमान हचे ।

अइनडे पहिला बइसाकत सघारे घरसे घाटोसरि पुजबा बेलाभाटि लदिर घाटत जाछे । बाचा-बाचा माटिर भान्डाला (चुकालासे कनेक वर) चारपाके खता बाला लटालारलाखा वर-छट दुइरा लेचे । अइलाके “**घाटोसरि**” कहचे । घरेर मुस्रादला घाटोसरिलाक धए-धाए गाजि, मुर्हि (मुन्ढ), कल चर्हाए देचे । लदित लेजाबारबादे कलर पात, आडरा-धुम्ना, मालभोग कल, मुन्ढ, काचगाजि (भिजाल गाजि), डालेर बरि, काच दुहुनि लिए जाचे । लदिर घाटत साँकसे मुस्रादला कलर पातारित पसार्द चर्हाचे । पसार्द चर्हाबारबाद बचाल गाजि, मुन्ढ, कल, बरिला सभाए बाँटिए खाए-दाए घरा-घरि घर आसेचे ।

अइनडे काह-काह भक्तियार देअ पुजेचे । जाहे बाप-दादो कालसे पुजते आसिचे अए पुजेचे । भक्तियार पुजा करबार ठाकुरटक “**देबडसि**” कहचे । एकटा अल्हा मुन्दिल घर बेनाचे, उरा मुन्दिल घरत “**देबडसि**”र पसार्द चर्हाचे । देबडसि’र आर्ह एकटा भिन लोक तियारि करेचे, उर लोकेर पिठित बन्सि गाथिए चेरखित बठाए चार्ह पाके घुराचे । यिर कामक “**भक्तियार पुजा**” कहे कहचे । चेरखि घुराबार काम ओर हवारबाद यिर देअ पुजा ओर हचे ।

राजबंसिला मानिए आस्पार आपनार परुआला कहिले ठाकुरलार नामला दुआल गिचे । खासकरे राजबंसिलार परिचय ठाकुरलार दाराए बेसि चिन्हाल जाचे । परुआ अनुसार जातेर रहन-सहन, खान-पिन, बेबहार, पुजा-पानिला फरक परेचे । परुआ अनुसार काहाक हाँस पुसबा हए, काहाक हाँस पुसबा नि हए । काहाक सितु-गुन्ज्रि खाबा हए , काहाक सितु-गुन्ज्रि खाबा नि हए । काहाक साजि पुजबा हए, काहाक साजि पुजबा नि हए । काहाक चोर-चुर्नि देअ पुजबा हए, काहाक चोर-चुमानि देअ पुजबा नि हए । काहाक जगबन्धु पुजबा हए, काहाक जगबन्धु पुजबा नि हए । काहाक भक्तियार देअ पुजबा हए, काहाक उरा देअ पुजबा नि हए । यिरा देअक बाडगालत चरक पुजा कहचे । यिरा देअ सघाके पुजबा नि हए । भापा, मोरड, सुनसरि जिल्लात दुइ-चार घर

एनडछे जाहाक यिरा देअ अनिवार्य नि पुज्जे नि होवे । इसिलिए राजबंसिला देअ अनुसार, परुआ फरक छे । काहार कुनड परुआ हए आप्ने पढिऐने चिन्वा बा छिटकिबा सक्पा हचे । कामतापुर राज्यर भित्रत जेतेला राजबंसिला छे ठाअ अनुसार नामला फरक हएगिचे मतुन देअ-धरम, पुजमान करबार, मानिए आस्पा, परुआलार नाम, जातेर नाम, सस्कार-सस्कृतित फरक करिए हलअ मानबार चलन चलते आसिचे ।

आर्ह कोए-कोए ठिना पर जातेर सस्कार मानबार कारन आपनार गोत्र धरिचे आर परुआ ठाकुर हाराए फेकाइचे । बेसि भागे भारतेर बांगाल प्रान्तत कुलगुरु नि मानेचे आर अम्हार परुआलार नाम हाराए फेकाइचे । पर सस्कारेर पन्डित लिए सस्कार मानेचे । जात धरिचे राय, बर्मन, चउधुरि, अधिकारि, चक्रवर्ति आदि-इत्यादि । अम्हा हिन्दु सस्कार मानेचे । अम्हा आपनाक खत्रि (छेत्री) मानेचे मतुन ब्राम्हनला (पुरोहितला) उच्च कुलेर नि मानेचे । ताहारपर छुआ जन्मिले न्वारान कराचे, लगुनि (जनइ धारन करुआचे) पिन्धाचे, पाँच घर भिक्का करुआचे । चेडरा भाल अन्छाएने बेटि दिवार बादे मट रकम तिलक दिबा परेचे । बेहात बोहोनु बाराला मारुआ नि गाहेंचे, ठाकुरट मारुआ गाहेंचे । बेहात मन्डपेर भित्रत दुल्हा-कइना स्वयमर करेचे आर मन्डपेर भित्रत नि बसिए बाहेराति बसिए बिद् करेचे ।

राजबंसि घरेर परुआलार नाम हेतत दुआल गिछे । परुआला जाम्मा आठाररा छे ।

१८ रा (परुआ) ठाकुरलार नाम :-

(१) चइतन्या (चइतानन्द)	(२) नितानन
(३) सदगुरुआ	(४) रामाउत
(५) ठुनठुनिया	(६) ढाडिगर
(७) बोलोराम	(८) चतुरमारिया
(९) आदेत	(१०) सिताउदित
(११) कानतुलसिया	(१२) रामानन्दि
(१३) चन्नतखेला	(१४) जगबन्धु
(१५) लखिगदाधर	(१६) कविर
(१७) अभिराज	(१८) जगत मोहन

आदि-इत्यादिला

यिला १८ रा परुआ राजबंसिलार हए, काह चइतन्या । काह सतगुरुआ । काह नितानन । काह रामाउत । एनडकरे गटे राजबंसिला १८ रा परुआ १८ जातेर राजबंसिला आप्ना-आप्नि परुआ पुजा-पानि, परसाद दिए पुजेचे । बेहा हवार समय यिला परुआ खुजि हचे कि तम्हार परुआ कुन हए । एखे जातेर परुआ हले बेहाखान भाल, सुभ हचे नि ते बेमेल परुआ हले सायद बेहा नि हवा चाहाचे । परुआ अनुसार लोकेर फरक मानेचे । उदाहरनेर रुपत :- चइतन्या परुआर घर (हाँस, पुसपाएनि, सितु, गन्जि खाबाएनि) सदगुरुआर बेटि बेहा कर्ले उर कइना सितु-गुन्जि खाचे ते पाछुत चइतन्या परुआक सितु-गुन्जि खाबा होबे कहे बेहा नि कर्वा चाहाचे । इसिलिए पर जातेर बेटि छुआला राजबंसि जातिला बेहा कर्वा नि चाहाचे । पर जातियार बेटि छुआर घर कि खाचे, सोर खाचे ना भइस खाचे । गरु खाचे ना आर कि खाचे । बा कुन देअ पुजेचे बा कुन परुआ अनुसार पुजवा परे । उला देअ आपुन पुजवा पाचे ना नि पाचे । एइकिसिम भेलेला काथाला नुकालछे । कोए'र राजबंसि कालि नि पुजेचे । कोए'र राजबंसि कालि, माता, चोर-चुमानि, साजि देअ गठेलाए पुजेचे । काहार घरत गहिलि देअ छे, अम्हा गहिलि देअ पुजेचे, काहार घरत परसाद दिवार समय कलर पातारि चकर काटिए देछे आर पुजेचे, काहाअ येनडति नि पुजेचे । काहार घरत परसाद दिवार समय गाडगा सागर देअ पुजेचे काहाअ यिर देअ नि पुजेचे । राजबंसि-राजबंसिर बिचत एनडति भेलेला फरक देखाजाचे । अइताने राजबंसि-राजबंसिसँगे एक रुपता आन्वार काथाला बहुत कठिन हए । हामा इला देअ धरम पुजमान करबार कामला जबतक छेरमनि, परजातेर बेटि छुआ बेहा करिए घर आनिए इला परसाद-पानि दिवार बेबहारला घाइमिसल करमनि तबतक हामा गटे राजबंसिला एक हए एखेकिसिमे देखा जावेनि

परुआ सस्कार मते पुजमान कर्बार देअ धरमलाक हेटत बिस्तृत रुपसे दुआल गिचे ।

❖ “परुआ सस्कार”

चोर-चुमानि

राजबंसि सामाजत गोतत रहबार राजबंसिला यि किसिमेर सस्कार मानते, चलाते आसिचे । गोतत रहबार राजबंसिलार घरत एक बेहानेसे घर-एग्ना, लेपा-मुछ्छा करिए, सिनान-पानि करिए आपनाक सुध्ध बेनाचे । राजबंसि सामाजत यह किसिमेर पुजा-पानि दिवार चलन चलिए आसिचे । जाहार घरत पहिलेसे चोर-चुमानि देअ पुजिते आसिचे अए पुजेचे सभाके पुजवा नि लागे । यिर देअ क्याँ पुजेचे कहले, छुआर मनडत एकटा हातलुबरा बानि रहचे उर बानि छुटाबार बादे यिर देअ पुजेचे । छुआरक नया नुआ-कापरा पिन्धाचे । मुखखानत कागजेर मखा पिन्धाचे । कमरटत पाटार ख वाला कमरकोस बान्धिए देचे । हातलात पाटार ख बान्धिए भुलाए देचे ।

बेहाने एग्ना-घर लेपा-मुछ्छा करिए । बिच एग्नात लेपिए, कलर पातारित एकटा आसन, (सिन्दुर लागाल कलर छरि, एक हात साधा कापरा, कापरार उपरत पान-सुपारि, किछु टाका) आसनेर गोरत कलर पातारित दुइ पुरा पर्साद (एकटाकरे नाकाल मालभोग कल, चाइरिक भिजाए आलुआ चाउ, कनेककरे पान-सुपारि, कलरपर काच दुहुनि, भोगमासला, नया धान कुटिए आलुआ चाउलेर लगनिपरसाद (पकिपरसाद) बेनाए कनेककरे लगनिपरसाद चर्हाचे । बगलत फल काटिए

साजाए राखेचे । धुपदानित आडरा-धुमना जलाए, डिफा (माटिर गेछा) खाबार तेल भराए पेल्ता जलाए देचे । परसादेर बगलत दुइरा चोर घेरा, सिन्ठार ठेड बेनाए थार करिए राखेचे । अम्हाक सिन्दुरेर पाचटा टिका लागाए देचे । आसनेर आगुति पाँचटा सिन्दुरेर टिका लागाए देचे । डालि आनिए परसाद, धान, दुब्रावन छिटा देचे । तिनवार डालि घुराए आअरति देखाचे (चुमाचे) एनडेकरे छुआरक आगुति थार करिए (अहक) चुमाचे । हाटु पारिए भक्ति देचे । डालि घर ढुकाए राखेचे, ताहारबाद छुआरक ५ घर मांगवा पेठाचे । यिरक “भेलुक खेल्वा” कहचे । परसादला उठाए बाहेराति फेकाए देचे । मारयानि खराक खाचे । छुआ’र जाहार घर जाचे, कुछुनि बलेचे, मतुन जाहाए देखेचे अए कुछु टाका, चाउ, देइदेचे । काहार नजर नि पर्ले उर छुआ (चोर) आप्णार हातेर खुप्रि दिए कात्ति’र भेसाए चलि जाचे । पाछुत उर घर थाहा पाचे कि मोर घर’त चोर आसिसले । इसिलिए उर समय सभाए सजक रहचे आर “भेलुक खेल्वा” आस्पारलाक कुछु टाका वा चाउ दिए पेठाचे । एनडकरे उर “चोर-चुमानि” देअ पुजमान करेचे आर पुजमान हचे ।

जगबन्दु

राजबंसि सामाजत गोतत रहबार आर नि रहबार दुइ किसिमेर सस्कार मानते, चलाते आसिचे । गोतत रहबार राजबंसिलार घरत एक बेहानेसे घर-एगना, लेपा-मुछा करिए, सिनान-पानि करिए आपनाक सुध्ध बेनाचे । बिच एगनात लेपिए, कलर पातारित एकटा आसन, (सिन्दुर लागाल कलर छरि, एक हात साधा कापरा, कापरार उपरत पान-सुपारि, किछु टाका) आसनेर गोरत कलर पातारित दुइ पुरा पर्साद (एकटाकरे नाकाल मालभोग कल, चाइरिक भिजाए आलुआ चाउ, कनेककरे पान-सुपारि, कलरपर काच दुहुनि, भोगमासला, नया धान कुटिए आलुआ चाउलेर लग्नपरसाद बेनाए कनेककरे लग्नपरसाद चर्हाचे । बगलत फल काटिए साजाए राखेचे । धुपदानित आडरा-धुमना जलाए, डिफा (माटिर गेछा) खाबार तेल भराए पेल्ता जलाए देचे । परसादेर बगलत एकखान कन्चिर भान्टा गार्हेचे, घरेर आकुआरा छुआ सिनान-पानि करिए, नया सिठनेर गाम्छा पिन्हीएने परसादेर आगुति थार हए रहचे ।

आसनेर आगुति पाँचटा सिन्दुरेर टिका लागाए देचे । डालि आनिए परसाद, धान, दुब्रावन छिटा देचे । तिनवार डालि घुराए आअरति देखाचे (चुमाचे) एनडकेरे छुआरक आगुति थार करिए सिन्दुरेर टिका लागाए दिए (अहक) चुमाचे, हाटु पारिए भक्ति देचे । डालि घर ढुकाए राखेचे, ताहारबाद छुआरक ५ घर मांगवा पेठाचे । यिरक **“जगबन्दु”** कहचे । परसादला उठाए बाहेराति फेकाए देचे । मारयानि खराक खाचे । छुआ’र कन्चिर भान्ता, एकटा भूला, लिए जाहार घर जाचे, जगबन्दु आसिल कहे बलेचे, घरेर लोक जाहाए देखेचे अए कुछु टाका, चाउ, आनिए देइदेचे । एनडकेरे घरे-घरे बेराचे, कम्ति ५ घर माडवा हचे । मतुन काह एक हाप्ताभरे मांगिए बेराचे । उला मांगिए आनाल चाउ, टाका दिए फेर घरत परसाद फानेचे । परसाद दिवारबाद भक्ति दिए परसादला उठाए बाहेराति फेकाए देचे । एनडकेरे यिर देअ पुजमान कर्बार चलन चलिए आसिचे ।

साजि,

राजवंसि सामाजत गोतत रहवार राजवंसिला यिर **“माता साजि”** सस्कृति मानते, चलाते आसिचे । गोतत रहवार राजवंसिलार घरत एक बेहानेसे घर-एगना, लेपा-मुछा करिए, सिनान-पानि करिए आपनाक सुध्य बेनाचे । एकटा बेतेर बडकाठा, एकखान पातला बत्ति, काठार उपरसे आध्रा गोलकरे गाथिए देचे, अर उप्रत एकखान साधा, धुआल नुआ उपरसे लादाए देचे । काठारत चाइरिक चाउ, कलर पातारि, एकटा सालाइ, एकटा अगरबत्ति डिब्बा, एकटा खाबार तेलेर बतल राखेचे । उरक **“माता साजि”** कहचे । मारियानि साजि लिए गिदवा जावार बादे

गाअर चेडरि, आधाबइसि मुस्राद आँट दस भूनाक डाकाचे । आगा घरेर धापत बा एगनात कनेक लेपिए बा मुछिए देचे । लेपिए बा मुछिए दिवार ठाअ खानत एकखान पिर्हा धए राखेचे । पिर्हार उप्रत **“माता साजि”** काठा’र राखेचे । मारियानि साराहित तेल, सिन्दुर घुलिए **“माता साजि”** उप्रत बत्तिखानत पाच’टा टिका लागाए देचे । पिर्हाखानत एकटा छौंति राखेचे । मारियानि आर गिदालि सभाए खराक-पानि खाए तियारि हचे । गिदबा जाबार आगुत, मारियानि हातत जल लिए, **“माता साजि”** चार्हति घुराए भक्ति दिए, कलात **“माता साजि”** काठालेचे आर हातत छौंति लेचे, गिदालि’ला घरसे गिदाते-गिदाते निकेचे । गिलालि’ला काह भूला, तेल लिबार बतल लेचे । मारियानि आगु-आगु, गिदालि’ला पाछु-पाछु गिदाते-गिदाते जाचे । यिर जेर्हक **“भेदेखेलि”** कहे कहेचे ।

गाअ-घर, छर-छिमेकि घरत दुकिए, भेदेखेलिला काँड धराधरिकरे गित गिदाचे ।

एगनात दुम्पार बेला गिदबार गित :-

कि करेचन कृस्न खेला निचन्ते बोंसिया.....

तम्हार सुरुलि दिए मरेचे माहुर बिस खाया.....

मोरोक केना-मोरोक केना, आजुकारे राति.....

कालि ना जाइमु सुरुलिर उदेसे.....

एगनात दुकिए गिदबार गित :-

ब’र घर बलिया आइलो ल’ख’मि रे.....

ब’र पिर्हा खान पालो रे.....

लखमि सरसति रे एइठे ले’ह बासा घर रे.....(२)

सान्ज होइले रे सान बाति जु रिमु रे.....

बेहाने उठिया छे’र, छा’न रे.....

लखमि सरसति रे एइठे लेह बासा घर रे.....(२)

उत्तरे बोंसिचे फुलेर माता साजि,.....

दखिने बोंसिचे गोजो माता ह’ति.....

सुन गो माता तिस्ता बुर्हि.....(२)

सुन्केनि गो नारे बाखारि पिर्हा.....

सुन्केनि गो नारे बाखारि पिर्हा.....

तम्हारे बादे सयनासि होइचि ना रे.....
 तम्हारे बादे बयरागि होइचि ना रे.....(२)
 तले क'र चाउ, माइगे उपरे क'र कोरि.....
 बिदागि क'र, माइगे सिदागि क'र.....
 तम्हारे परभु माइगे, बरए काडगाल.....
 सुनि'ले बुझि'ले माइगे भाडगिबे पान्जा'र.....(२)
 जदि तम्हार चाउ'ल नाहि.....
 जदि तम्हार चाउ'ल नाहि.....
 धा'न कुटिया हामाक चाउ'ल देह.....
 चाउल धरे बेराइ हामा, ओगो ना सुन्दरि गो.....
 तम्हारे घरे हामा बिधि'नि खन्डा'म गो.....(२)
 जदि तम्हार तेल नाहि.....
 जदि तम्हार तेल नाहि.....
 तेलिर घरेर हामाक तेल देह.....
 तेल धरे बेराइ हामा ओगो ना सुन्दरि गो.....
 तम्हार घरे हामा बिधि नि खन्डा'म गो.....(२)
 जदि तम्हार सिन्दुर नाहि.....
 जदि तम्हार सिन्दुर नाहि.....
 सिन्दुरर घरेर हामाक सिन्दुर देह.....
 सिन्दुर धरे बेराइ हामा ओगो ना सुन्दरि गो.....
 तम्हार घरे हामा बिधि नि खन्डा'म गो.....(२)

घरगिरि थाहा पाए बिच एगना कनेक मुछिए, एकखान पिर्हा धए
 मुछाल खानत राखि देचे । मारियानि साजि काठा'र आर छाँति'र धआल
 पिर्हाखानत राखेचे, बगलत बठिए रहचे । घरगिरि थालित चाउ, चाइरिक
 दुबावन, किछु टाका, एकटा बाटित कनेक खाबार तेल, एक पुरिया
 सिन्दुर आनिए साजिर बगलत राखिए, एक गिलास जल, हातत जल
 लिए, साजिर चार्ह पाके घुराएने हाटु पारिए भक्ति देचे । घरगिरि भक्ति
 दुआ हवार बाद, मारियानि, थालिर चाउ, सिन्दुर, टाका झलात लेचे आर
 बाटिर तेलखान बतलत ढालिए लेचे । मारियानि साजि, छाँति उठाए

आगु-आगु, हतितनसे निकेचे आर दसरा घरत जाए दुकेचे । भेदेखेलिला एक सुरसे गिदाते रहचे मतुन फरक घरत फरक-फरक गितला फरक-फरक गिदाचे । एनडकरे एक हाप्तातक भेदेखेलि माडिए बेराबार बाद भेलेला चाउ, सिन्दुर आर खाबार तेल जर हचे । उला चाउ किछुला बेचिए परसादेर सामान किनेचे । परसादेर सामान कहिले:- मुर्हि, गाजि, आठियाकल, काच दुहुनि, भोगमासला, मालभोग कल, धुमना, पेल्ता । मारियानि आगिला दिन गाजिला भिजाए देचे पाछिला दिन बेहाने कलर पातारि काटिए, गटे भेदेखेलिलाक डाकाएने, साजि आर परसादेर सामान लिए लदिर घाट जाचे । लदिर घाट जाबार आगारि सघाए सिनान-पानि करिए धुआल नुआ पिन्हएने, खाना-पिना करिए घाट जाचे । काँह घरत सिनबा नि पाले लदितअ सिनान-पानि करेचे । घाटत पुगिए लदिर धादनित एक बगल कलर पातारि धए मालभोग कल, काच दुहुनि, भोगमासला चर्हाए परसाद देचे । एक बगल पेल्ता जलाए देचे । एक बगल आडरा-धुम्ना जलाए देचे । लदिर जल हातत लिए परसादेर चार्हपाके घुराएने हाटु पारिए भक्ति देचे ।

परसाद दिवार समए भेदेखेलिला काडधरा-धरि करे “माता साजि” भास्पार गित गिदाचे ।

माता साजि भास्पार गित:-

क’ल ना आनिचि तिस्ता बुर्हि काठात ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले’ह ना गे बाटिया ।

भगा ना आनिचि तिस्ता बुर्हि पातारित ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले’ह ना गे बाटिया ।

दुध ना आनिचि तिस्ता बुर्हि लटात ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले’ह ना गे बाटिया ।

पान ना आनिचि तिस्ता बुर्हि काठात ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले’ह ना गे बाटिया ।

मुन्ढ ना आनिचि तिस्ता बुर्हि काठात ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले’ह ना गे बाटिया ।

सुपारि ना आनिचि तिस्ता बुर्हि काठात ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले’ह ना गे बाटिया ।

सिन्दुर ना आनिचि तिस्ता बुर्हि पातारित ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले'ह ना गे बाटिया ।

गाजि ना आनिचि तिस्ता बुर्हि काठात ना गे कोरिया
पाच बोहिनि तिस्ता बुर्हि ले'ह ना गे बाटिया ॥ ओर ॥

बाँकि रहाल मुर्हि, भिजा गाजि, बरि, आठियाकल (काठारात)
सानिएने, परसाद बेनाचे, ताहार बाद सघाए परसाद पहिला गास मुखत
दिए, अग्लाए बाहेराति फिकाचे । ताहारबाद फेर सघाए उखान परसाद
बाटिए-चुटिए खाए घुरिए घर आसेचे । घरत आसिए मारियानि गटे
भेदेखेलिलार बादे भात, डालसाग, आलुभाजि, मासु नाधिए खिलाचे ।
ताहारबाद गटे भेदेखेलिला घरा-घरि घर जाचे । एनडकरे **“माता साजि”**
देअ पुजा-पानि दिवार काम हचे ।

“भक्तियार पुजा” (चरक पुजा)

जाहाँए भक्तियार देअ पुजा करेचे अम्हा आगुत पान्जि देखेचे ।
ताहार बाद भक्तियार पुजा कराबारबादे **“देवडसि”** अच्छाचे । **“देवडसि”**
पाइजाले पान्जियारेर दिन तारिख देवडसिक बाताए, दिन, तारिक, तय
करेचे । जेइदिना दिन तारिक तए कराल रहचे अर दुइ दिन आगुते
मारिया, भक्तियार पुजवार घर तियारि करेचे । भक्तियार पुजवार घरेर
आगुति कलरगाच गार्हिए, रंग-चड कागज, आमेर पात , सुतादिए
टाडगिए भकमक बेनाचे । घरेर भित्रत, घरेर बाहेराति साफा-सुग्घर
बेनाचे । घरेर आगुति एकटा लोक बाराबोर खाम्मा गार्हेचे । उर खाम्मार
टुहिरत एकखान तिरसुल गाथिए देचे । पुजा करवार एकदिन आगुते
मारिया-मारियानि उपासे रहे सानघुरि सजम खाचे । देवडसि आर अर
लोकला आसिए पुग्ले अम्हार बस्पार-खावार-सुत्पार बेवस्था करेदेचे ।
पुजा करवार दिन मारिया कलर पातारि काटेचे । मारिया-मारियानि
सिनान-धुनान करिए परसादेर सामानला पुजाकरा घरटत लेगाए पुगाचे ।
देवडसि पुजा करवा पुजा घर जाए पुगेचे । मारिया-मारियानि हातापाति
करे डिफा (चेराक) जलाए देचे, तेल सिन्दुर घुलिए थाने-थाने लागाए
देचे, घरेर आगुति खामारत पाच हातेर सिठन कापरा ललपटाए देचे,

तिरसुलत तेल-सिन्दुर लागाए देचे, कन्चिर भान्टा काटिए, एक हातकरे सिठन कापरा भान्टात बान्हिए, तेल-सिन्दुर लागाए देचे । देवडसि पुजा घरत थाने-थाने परसाद देचे । परसाद:- मालभोग कल, आलुआ चाउ भिजाए, चिनिया लाड्डु, काच दुहुनि, लग्नपरसाद (पकिपरसाद), कुस्पोर पात, पान-सुपारि । धुपदानित आडरा-धुमना जलाए दिवा कहचे । देवडसि परसाद दुआ हवार बेला अघरा दिए गटे परसादत जल छेकिए भक्ति देचे आर मारिया-मारियानिक अघरा दिए गटे परसादत जल छेकिए हाटु पारिए भक्ति दिवा कहचे । यिर काम हवार बाद देवडसि आनाल लोकटक साजबा कहचे । साजाल लोक'ट सिनान-धुनान करिए आँटकरे धुति पिन्हचे आर दाहार उद्रे-मुद्रे रहचे । पुजा घरटर आगुति धक्का बिछाए लोकटक उबुरहए थाकपा कहचे । थाकाल लोकटर पिठिखानत साँकसे दुइरा बड-बड बन्सिला चेम्माखानत गाथेचे । उला बन्सिर माथिला थिर-थिर रहचे आर गोरलात सुता बान्धाल रहचे । कुन्हठिन अइलाए सुतात चेखिर सुता बान्हिए देचे आर बन्सिलात लोक'ट भुल्लिए रहचे । कुन्ह-कुन्ह ठिन चेखिर सुतात बन्सिवाला लोक बसिए रहचे । हेटत लोकला भिन सुता जरिए चेखिर घुराचे आर बन्सिवाला लोक घुरेचे । बन्सिवाला लोक घुर्ते-घुर्ते उपरत उठिजाचे आर हातत लुआर कल, चाउला बाहेराति फिकाए देचे । हेटत देखपार लोकला उला कल कर्हाए लिए परसाद मानिए खाचे । बन्सिवाला लोक लगत (बगलत) हवार बेला वाचा-वाचा छुआलार माथा लारवा देचे कि आसिरवाद दोक कहेने । पाँच-छ बार घुराए घुराबार काम ओर करेचे । घुराबार काम ओर हवार बाद बन्सिवाला लोकक चेखिसे खुलाए बाहेराति आनेचे । बन्सिवाला लोक आगुत पुजाकरा घरत जाए हाटु पारिए भक्ति देचे । देवडसि अघरा दिए परसादेर पर जल छेकिए पुजा ओर करेचे । पुजा करा घरेर आगुति फेर बन्सि गाथाल लोकक थाकाचे आर उला बन्सिला टानिए निकाचे । देवडसि फेर अघरा दिए परसादेर पर जल छेकिए पुजा ओर करेचे । मारिया-मारियानिक डाकाए फेर जल छेकाए पुजा, केअ सालकार वादे (कबुल काराल राखेचे, काराल ओर हले फेर पुजा लागवा परेचे) ओर करेचे । देवडसि, अर लोक फेर सिनान-धुनान करेचे । मारिया-मारियानि देवडसि, आर अर लोकक खाना खिलाचे, कबुल-काराल

बमोजिम टाका-पेइसा दिए बिदागि करेचे तब केअ सालकार बादे यिर पुजा ओरहचे ।

नेपालदेसेर भित्रत रहबार राजबंसिला भक्तियार देअ कहे पुजेचे ते भारत बांगालत भक्तियार पुजारक चरक पुजा कहे पुजेचे । कोच राजबंसि जातिलार भित्रत परुआ'र भक्तियार पुजवार जदि छे ते उर लोकक भक्तियार पुजबा परेचे । नेपालत चेखारत एकटा लोक सुता बान्हिए घुरुआचे ते बांगालत एकटा चेखित दुइरा लोक माने दूइरा देबडसि चर्हिऐ घुरेचे । यिर कामेर बादे खुल्ला चउर आच्छा हचे ।

मान्तिया सस्कार:-

सत्सेभा, भेन्ड्रा, हरिलोट, अस्टजाम, ठाकरा-कान्द्रा, सबचुलिया, नरसिंहपुजा, भानुस ।

हामार घरत सुख-सान्ति साधाए रोहोक कहेने कोच राजबंसिला घरत सालडत एकवार सतसेभा देचे । इर हामार सउख हवार लाखा हएगिचे मतुन कोच राजबंसिर घरत सुक-बेसुक हले ठाकुरबारित जाए मान्ति करेचे, किछुदिन बाद उर बेसुक ठिक हए जाचे ते मान्तिया सुजेचे । अइनडे भेन्ड्रा, अइनडे हरिलोट, अइनडे अस्टजाम, ठाकरा-कान्द्रा, चुलिफेका ।

मोरङ्ग जिल्लार रंगेलिर पच्छिम “संसारि माइ” कहे एकखान ठाअ छे । हतान आल्हाअ मान्ति करिए, मान्ति पुरा हइले पाछुत मान्तिया सुजवार चलन चल्तेइछे, प्रत्येक सइन्चर बार बाजार लागेचे । प्रत्येक वच्छेरअ मेलाअ लागेचे ।

घरेर बाचा छुआला छटपटिया, एकसुरसे कानिए रहवार हए जाले सिनान-धुनान करिए ठाकुर बारित जाए मान्ति करेचे कि छुआ'रर छटपटिया खान, कानिए रहवार खान छुटि जाइले तोक भोग चर्हाल जावे । किछु दिन बाद उला ठिक हए जाचे ते ठाकुर बारित पकिपसाद (लगनि पर्साद) चर्हाचे ।

अइनडे काहा'र घरत छुआ हचे मरेचे, हचे मरेचे । उरा मुसादेर कोख'ट खाराब बुभाजाचे मतुन ठाकुर बारित जाए, गुरुगसाइ डाकाए आपनार समस्या बाताए मान्ति करेचे कि छुआ हइले चुलिला राखिदिम, पाच वच्छेरेर हइने ठाकुर बारित पर्साद दिए उला चुलि फेकाम कहे सबचुलिया राखेचे । मान्ति अनुसार छुआ रहेने, छुआ'र बड हले अर

माथार चुलिला नि काटिए रहवा देचे । मान्तिआ अनुसार केअ बच्छर बाद, ठाकुरबारित पर्साद दिए सबचुलिआ **“ठाकरा-कान्द्रा, नरसिंहा”** चुलि फेका कार्यक्रम राखिए, छुआरर माथार चुलिला काटिए, ठक-ठक करिए, ठाकुरबारि पर्साद दिए मान्तिआ सुजेचे ।

अइनडे वाचा छुआला खोप छटपटिया, घरलात चर्हिए बेराचे, गाछेरपर चर्हिए बेराचे उर अबस्थात ठाकुर बारित जाए मान्ति करेचे कि इला छुटि जाले नरसिंह नामे भोग चर्हाम यानि किछु बच्छर बाद पाठा चर्हाम, यानि बेहारखुना पाठा चर्हाम । उला बानि छुटि जाचे ते मान्तिया बमोजिम केअ बच्छर बाद मान्तिआ सुजेचे ।

अइनडे वाचा छुआला कानिए-कानिए उपर माखे देखिए रहले, आकासेर'ति देखते रहले बोले आकासिया हइचे कहे आकास बाति टाडबार मान्ति करेचे, छुआ'र ठिक हए जाछे ते गरुआँसिर बेला भानुस टाँगिए देचे ।

सतसेभा-सत्यनारायन पर्साद

राजबाँसि सामाजेर लोकला यिर पुजा मानवा धरिचे आर करेचे । गाअ-परस, इस्ट-कुटुम, सोदोर-मेजमान डाकाचे । टहलुआ, कामकरि आनिए राखेचे । बिच एगनात चारटा कलर पहिचा गार्हिए, उखान ठाअ लेपिए देचे । मारिया-मारियानि (घरगिरि) उपासे रहचे । परसादेर सामानला जर करेचे । परसादेर सामान कहिले:- एकटा बड हान्डि, एकटा छट हान्डि, एकटा माटिर डिफा, पाच लिटर काच दुहुनि, दस छरि पाका मालभोग कल, एकटा गटा नारियल, एकखान कलर पातारि, चाइरिक चाउ (अच्छत), चाइरिक फुल, बेलेर पात, दुब्राबन, कोस्पोर पात, बेलेर पात, एक-दुइ किलो फल, दुइ किलो चिनि, सतनारायन परसादेर मासला, तिल, जअ, चन्दन आनिए राखेचे । कलर पहिचात

सुता बान्धिए आमेर पातारि भुलाए दिए, रंग-चड कागज जालि बतित
 टासिए मन्डप साजाचे । काह-काह मन्डपत भगवानेर फोटो राखिदेचे ।
 चार कनेर कलर पहिचात एकखान साधा नुआ (कापरा) बान्धेचे । उखान
 नुआत (कापरात) पान-सुपारि, किछु नगद टाका दिए राखेचे । माटित (
 कलर पहिचार बिचत) आटार रेखि बेनाए देचे । एकटा डिफात तेल,
 सिन्दुर घुलेचे । घोटेर बादे एकटा लटा, लटात जल भराल, लटात
 पाचटा लामा सिन्दुरेर टिका लागाल, लटार मुखत एकटा आमेर पातारि
 कुसि (आमेर डालि) । लटार घोट बिचत । चारटा घोट (छट-छट)
 चारकने कलर पहिचार बगलत राखेचे । बिचत पिर्हार पर आसन (कलर
 पातारिर पर एक छरि कल, कलर पर एक हात साधा नुआ (कापरा),
 नुआर पर पान-सुपारि, पान-सुपारि पर किछु टाका । पिर्हार बगलत बड
 माटिर हान्डि, हान्डित (दुहुनि, कल, चिनि, मासला दिए सानाल) परसाद
 भराल, कलर पातारि ढाका दिए राखेचे । आसनेर एक बगल माटिर गेछा
 (चेराक) जलाए देचे । एक बगल माटिर धुप-दानि (आडरा, धुमना दिए
 जलाए धुआँ) देचे । आसनेर आगुति बड कलर पातारित फुल-पात, दुब्रा
 बन, एक बगल चन्दन घुलाल, राखेचे । एक बगल कलर पातारि पर
 एकटा बाटि, बाटित (काच दुहुनि, सहद, (महु रस), घिउ, भोग मासला,
 दहि) पन्चामृत बेनाए राखेचे । एकटा बगलत कलर पातारि पर थालित
 किछु फल काटिए परसाद, कलर पातारि ढाका दिए राखेचे । एकटा
 बगलत कलर पातारि पर थालित सिजु नाधिए, कलर पातारि ढाका दिए
 राखेचे । आसनेर आगुति धक्रा बिछाए मारिया-मारियानि सिनान करिए
 धुआल नुआ पिन्हिए बठेचे । अम्हार दाहिना बगल धक्रार पर परठिया
 बाभन बठेचे । मारिया-मारियानिर बायाँ बगल आँट लखरि जलवार आट
 लखरि राखेचे । परठिया बाभन सतनारायनेर कथा वाचन करेचे आर
 मारिया-मारियानि हाते परसादेर पर फुल, अच्छत, चन्दन, दुब्राबन,
 कोस्पोर पात, काच दुहुनि, चर्हाते जाबा कहचे आर भक्ति देचे । काथा
 वाचन सकपार बाद आट लखरि जलवार बादे, आट लखरिर धुनि लागाचे
 । एकखान कलर पातारित चाइरिक चाउ, घिउ, तिल, जअ, मिस्लाए
 राखेचे । मारिया-मारियानिर हाते, मिस्लाल चाउला धुनिरत दिए, होम
 जाप करेचे आर भक्ति देचे । यिर काम सकपार बाद एकखान थालित

कलर पातारि पर काच सुतार बात्ति बेनाचे, बात्तिर घिउ दिए सानेचे, बात्तिर कपुर, दिए अधिन धराए, जलाचे । अइखान थालि मारिया-मारियानि धरिए आसनत आअरति देखाचे । आअरति, आसनेर चार्हपाके गोल करे घुराचे, ताहार बाद ठाकुर बारि, अन्द्रि घर, लोक जन, सघाके आअरति देखाए बेराचे । आअरति देखपार बेला लोकला किछु टाका दिए आअरति लेचे, सघाके आअरति देखावार बाद पन्चामृत बाटि उठाए, परठिया बाभन, मारिया-मारियानि, घरेर लोक, सोदोर, कामकरि, टहलुआ सघाके, चमच दिए बाँटेचे । परठिया बाभनक बठाएने दहि, चुरा, कल खाबा देचे । खराक खावार बाद आपनार साम्रद अनुसार बिदागि दिए बाभनक बिदागि करेचे । ताहार बाद आपुन, लोक जनलाक परसाद बाटिए खिलान-पिलान कराचे । टहलुआ, कामकरि सघाए परसाद खाचे । एनड करे सतनारायन परसाद कार्यक्रम पुरा करेचे ।

भानुस (आकास बात्ति)

राजबाँस सामाजत बाचा छुआला कानिए-कानिए उपर माखे देखिए रहले, आकासेर'ति देखते रहले आकासिया हइचे कहे आकास बात्ति टाडवार मान्ति करेचे । बेहाने-साकाले छुआर माअ सिनान-पानि करिए, धुआल नुआ पिन्हिए ठाकुरबारित जाए, हाटु पारिए भक्ति दिते कहचे, छुआ'र ठिक हए जाले गरुआँसिर बेला आकास बात्ति टाँगिए दिम । किछु दिन बाद छुआ ठिक हए जाचे ते गरुआँसि बेला आकास बात्ति जलाए दिवार वादे एकटा बाँस काटिए आनेचे । उर बाँस आगि (टुप्पा) नि काटेचे, हेटत गटे कन्चिला भुरिएने गिढला छल-छल करे साफा करेचे आर गिढलात तेल, सिन्दुर, आलुआ गुन्डि लागाए देचे । बाँसेर आगि (टुप्पा)रत एकखान कन्चि गोलकरे बान्हिए देचे । एकटा भिने बाँसेर खाटिला दिए छ कन बाला आकास बात्ति बेनाचे । उरक रंगिन कागज टासिए दिए हाबा नि हुकपार बेनाचे । हेटपाके बत्तिर जालि राखेचे । उखान बत्तिर जालित एकटा डिफा, तेल भराए, पेल्ला दिए अधिन धराए, जल्वा देचे । अइरक “भानुस” कहचे ।

उर भानुस टुहित सुता बान्धिएने बासेर आगालि (टुहि)र गोल कन्चित सुता फासाए देचे । बाँस, घरेर आगुति वा बाहेराति पाटाडित, गार्हिए देचे । बाँसेर टुहित डिफार जन्हाक रंग-चड देखाजाचे । गरुआँसिर बेला मारियानि उपासे रहचे । अइ समय थालित “डालि” साजाचे । डालि कहिले :- (चाइरिक चाउ, फुल, दुब्रा बन, एकटा डिफात तेल-सिन्दुर घुलाल, एकटा डिफा तेल-पेल्ला जलाल, एकटा कलर छरि) साजाए भानुस पाचटा सिन्दुरेर टिका लागाए दिए, चुमाए, बाँसत सिन्दुरेर पाचटा फटा (टिका) लागाए, आअरति देखाए, हाटुपारिए भक्ति देचे आर कहचे “हे ठाकुर मुइ छुआ’रर बादे जे भानुस टाडबार कबुल-काराल करिस्तु आजि टाडिए दिए मोर मान्ति अदा करेचु, तुइ स्विकार कर” । सुता दिए भानुसक बाँसेर टुहिरत पुगाए भररात डिफा जलबादेचे । फिरा दिन, सानकार पहर सुता खुलिए भानुस तलत नाम्हाए फेर डिफात तेल भराए, नया पेल्ला दिए, अधिन धराए, बाँसेर टुहिरत पुगाए टाडिए देचे । एनडेकरे तिन दिन वा पाच दिन टाडेचे । एनडकरे मान्तिआ सुज्वार काम करेचे ।

हरिलोट

कोच राजबंसि सामाजत पहिले यिर कार्यक्रम घर-घरे मानाए । मतुन आल्हा एक्का-दुक्का घरत मात्र देखा जाचे । आघे कोच राजबंसिला यिर कार्यक्रम ठाकुरबारित करे । आल्हा बिच एगनात लेपिए-मुछिए, चार'टा कलर पहिचा गार्हिए देचे । एगनार उपरत छियारि बेनाचे । रातकार बादे वात्तिरबेबस्था करेचे । बिजलि रहले, बिजलि, बिजलि नि रहले, पेट्रोमेक्स बेबस्था करेचे । कलर पहिचालात सुता टाडिए, सुतात आमेर पातारि आर रंगिन कागन टासिए, भकमक, मन्डप बेनाचे । गाअ-परस, इस्ट-कुटुम, सोदोर-मेजमान, आर हरिलोट गिदाबार जेहक डाकाचे । टहलुआ, कामकरि आनिए राखेचे । बिच एगनात चारटा कलर पहिचा गार्हिए, उखान ठाअ लेपिए देचे । मारिया-मारियानि (घरगिरि) उपासे रहचे । परसादेर सामानला जर करेचे । परसादेर सामान कहिले:- एकटा माटिर डिफा, एकटा गटा नारियल, एकखान कलर पातारि, चाइरिक चाउ (अच्छत), चाइरिक फुल, बेलेर पात, दुब्राबन, कोस्पोर पात, एक-दुइ किलो फल, तिल, जअ, चन्दन आनिए राखेचे । काह-काह मन्डपत भगवानेर फोटो राखिदेचे । चार कनेर कलर पहिचार उपरत एकखान साधा नुआ (कापरा) बान्धेचे । उखान नुआत (कापरात) पान-सुपारि किछु नगद टाका दिए राखेचे । माटित (कलर पहिचार बिचत) आटार रेखि बेनाए देचे । एकटा डिफात तेल, सिन्दुर घुलेचे । घोटेर बादे एकटा लटा, लटात जल भराल, लटात पाचटा लामा सिन्दुरेर टिका लागाल, लटार मुखत एकटा आमेर पातारि कुसि (आमेर डालि) । लटार घोट बिचत । चारटा घोट (छट-छट) चारकने कलर पहिचार बगलत राखेचे । बिचत पिर्हार पर आसन कहिले :- कलर पातारि पर एक छरि कल, कलर पर एक हात साधा नुआ (कापरा), नुआर पर पान-सुपारि, पान-सुपारि पर किछु टाका । आसनेर एक बगल माटिर गेछा (चेराक) जलाए देचे । एक बगल माटिर धुप-दानि (आडरा, धुमना दिए जलाए धुआँ) देचे । आसनेर आगुति बड कलर पातारित फुल-पात, दुब्रा बन, एक बगल चन्दन घुलाल, राखेचे । एकटा बगलत कलर पातारि पर थालित किछु फल काटिए परसाद, कलर पातारि ढाका दिए राखेचे । धानला खलात भाजिएने **“खोए”** बेनाचे । एकटा बगलत कलर पातारि पर थालित खोए कलर पातारि ढाका दिए राखेचे । चिनिर सिराखान,

सठा दिए कनेक करे छट-छट “बातासा” बेनाचे । एकटा बगलत कलर पातारि पर थालित बातासा, कलर पातारि ढाका दिए राखेचे ।

जोगि, (मारिया-मारियानि) दिनभर, रातभर उपासे रहचे । हरिलोट गिदा लोकला सानकार पहर घरत आसिजाले, धक्रा बिछाए बस्पा देचे । गाअनियारलाक खराक खिलावार बाद, कनेक जिराए, हरिलोट गाअन फानेचे । हरिलोट गिदा जेह १० या १२ भूना तक रहचे । गाअनियारला खोल बलाचे, एक भून मुल रहचे, आर्हला संग देचे, अम्हा काह बाचा करताल, काह हाते, थाप्रि, घरि घान्टा बलाचे, सँक फुकेचे । गाअनियारला हरिर भजन गित गिदाचे आर गउराड माहा प्रभुर प्रवेस, बलाहाटि, गित गिदाचे । गाअनियारला पिरान, धुति, पिन्हेचे । मन्डपेर आगुति गाअनियार, जोगि, मारिया-मारियानि, थार हए, नाचिए गिदाचे ।

हरिलोट गितला केबाखान दुआल गिचे:-

गोउर आए, आए, आए हे गोउर
गोउर आए, आए, आए हे गोउर
गोउर आसिले आनन्द होबे
गोउर आए, आए, आए हे गोउर.....
गोउर ताल खान्जरि सङगे लया आए
गोउर आए, आए, आए हे गोउर.....
गोउर जगाइ माघाइ सङगे लया आय
आए हे गोउर आए, आए, आए हे गोउर.....
गोउर दुइ हात तुलि डाकि आए आए
आए हे गोउर आए, आए, आए हे गोउर.....
गोउर भक्त बिन्द सङगे लया आए
आए हे गोउर आए, आए, आए हे गोउर.....
गोउर माधब सुधन सङगे लया आए
आए हे गोउर आए, आए, आए हे गोउर.....॥ १ ॥

एकछिन जिराचे, फेर उठिए गित फानेचे ।

गोउर आए, आए, आज ब्रिन्दावन देखा जाए,
 गोउर ब्रिन्दावनेर गोलि-गोलि निताइ हे
 निताइ भिका माडगिए खाबो निताइ हे
 गोउर आए, आए,.....
 निताइ ब्रिन्दावनेर पदधुलि निताइ हे
 निताइ अङ्गते माखिबो निताइ हे
 गोउर आए, आए,.....
 निताइ ब्रिन्दावनेर तरुलता निताइ हे
 निताइ हरिगुन गाइ निताइ हे
 गोउर आए, आए,.....
 निताइ ब्रिन्दावनेर पसु पाखि निताइ हे
 निताइ बले राधा-राधा निताइ हे
 गोउर आए, आए,.....॥ २ ॥

एकछिन जिराचे, फेर उठिए गित फानेचे ।

गोउर नाचे रे गोउर आमार
 नाचे रे गोउराङ्ग आमार,
 नाचे बन मालि,
 दुइ बाहु तुलिया नाचे, हाते कर तालि,
 ओइ नाचे रे राधार भावे अनुरागे,
 नाचे रे नाचे रे गोउराङ्ग आमार
 गोउर जाके देखु ताके पुछु हे
 ब्रिन्दावन कतए दुर हे
 गोउर भासालो नदिर जले हे
 गोउर कि भाव, कि भाव, कि भाव गोउर हे
 कि भाव तुमार अन्तरे
 गोउर भासालो नदिर जले हे
 गोउर नेरा माथा चिरा खेता हे
 डोर कपिन पराइ छ गोउर हे

गोउर भासालो नदिर जले हे ॥
 हरिलोट दिया छे भक्त जन
 आइ'स हरि देह हे दरिसन
 फुल बातासा, मान्डा, जरा दिया छे भक्तजन
 आइ'स हरि देह हे दरिसन
 हरि बोले लुटाए दिले, कुर्हाए खाअ भक्तजन
 आइ'स हरि देह दरिसन ॥ ३ ॥

एकछिन जिराचे, फेर उठिए गित फानेचे ।

नाचे रे गोउराडग आमार, सडकिरतनेर माभे
 सनार नेपुर रुनुर-भुनुर बाजे
 हरि बोले रे गोउर आमार नाचे
 ब्रम्हा, नाचे, सिब नाचे, आर्ह नाचे नारद
 सनार नेपुर राडगा पाए, रुनुर-भुनुर बाजे
 नाचे रे गोउराडग आमार.....
 राडगा पाए सनार नेपुर..... ॥ ४ ॥

॥ ओर ॥

रात ५ या छ घान्टा गिदाचे, अन्तिमत गित गिदाते, नाचते,
 थालिर **“खोए”** आर **“बातासा”**ला मुल'ड पस बान्हिए लिए छिर्याचे ।
 देखपार लोकला उला “बातासा” कुर्हाएने, परसाद मानिए खाचे । गाअन
 ओर हवार बाद बचाल बातासा आर खोएला गाअनियारला बाटिए लेचे ।
 मारिया-मारियानि गाअनियारलाक चाहा खिलाए कबुल-काराल बमोजिम
 टाका-पेइसा दिए बिदागि देचे । तब मारिया-मारियानि अन-जल मुखत
 देचे । एनडकरे हरिलोट गाअन रातभर गिदाचे । बेहाने गटे इस्ट-कुटुम,
 दोस-मिस्तर, सोदोरला खराक-पानि खाए घराघरि घर जाचे आर
 गाअनियारलाक खराक खिलाए यथासक्ति वा कबुलकाराल बमोजिम
 बिदागि दिए बिदा कराचे ।

❖ ठाकरा-कान्द्रा:-

कोच राजबंसि सामाजत चलिए आस्पर यहर एकटा सस्कार हए । छुआ'र एकसुर कान्ते रहले बा कुन्ह रोग, जर-जारि नि हएने खालि कानिए मात्र रहचे । भेतकान्द्र, कानिए रहले निनिकासि लागा हबार छुआलार बादे बाप-माअला ठाकुरबारि जाएने मान्ति करिए आनेचे कि यिर छुआर निनिकासि लागा काननखान छुटिजाले परसाद चर्हाम । काननखान छुटिजाछे ते एक दिन पान्जि देखिए दिन साइत देखिएने ठाकरा-कान्द्रा कार्यक्रम राखेचे । पान-सुपारि दिए ठाकुर डाकाचे । घरत मरद कलर पातारि कटेचे । पर्सदिर सामानला जरअ करेचे, थलि बान्धेचे, सोदोर बसवार, खाबार बेबस्था करेचे । एगना, घर लेपा-मुछा करिए, मरद-मुस्राद, छुआ, सिनान-पानि करिए तियारि रहचे । ठाकुर आसिए पुगिले थलित, चउकिर पर, धक्रा-बिछना बिछाए बठबा देचे । मरद थालि-लटा लिए ठाकुरेर भरि धए, चरनामति मुखत दिए, अन्द्रि घरेर छपरत फिकाए देचे । लेपा-मुछा एगनार बिचत पिर्हा दिए ठाकुरक बठबा दिए, परसादिया सामानला आनिए देचे । ठाकुर परसादिया सामान लिए परसाद दिबा धरेचे । परसाद दिबार ठाअर बगलत एकटा छट खादि खुद्वा कहचे । ठाकुर, छुआ'रक डाकाए बगलत बठाचे, अर्हहाते “अर्घा” दाराए पर्सद'त जल दिबा कहचे । केबा बार जल छेकपाए भक्ति दिए जाबा कहचे । एकछिन बाद, ठाकुर खादिर बगलत जाए पर्सद देचे । खादिरत आडरा-धुम्ना, चेराक जलाए देचे । ठाकुर फेर छुआरक डाकाचे, अह ठिन जल छेकपा कहचे । ताहार बाद छुआ'रर माथार चुलिला छिलबा कहचे । माथा'र छिला हबार बाद चाइरिक चुलि कलर पातारित लिए खादिर बगलत राखेचे । ठाकुर मन्तर कहचे । जल छेका हबार बाद खसि माडगाचे । खसि'रक कुसपोर पातेर माला पिन्हाए देचे आर कान धरिए मन्तर कहचे । यिरक खसिक “नाम” सुनाबार कहचे । खसिक “**नाम**” सुनाबार बाद ठाकुर उठिए बाहेराति जाचे आर कहचे तम्हा खसि'रक काट आर माथा'र खादि'रत राखिदन, धर'ट बाहेराति । उर काम हबार बाद फेर ठाकुर आसिए खादि'रत जल छेकिए मन्तर कहचे आर कहचे आव काम पुरा होल । खसिर धर बाहेराति छिलिए

(चेम्ना छिला) चेम्नाखान खादिरत देचे आर मासुखान भुआचे । नाधिए-पाकाए सघाके कलर पातारित जलपान (चुरा, मुर्हि) दिए खावा कहचे । खराक खाबार बाद उला एठ कलर पातारि अड्ड खादित फेकाचे आर सघाके खादिरत मुख धवा कहचे । सघारे खुआ-दुआ, मुक धुआ हवार बाद उर खादि माटि दिए ढिपाए देचे । काह-काह ठाकुर बारि भित्रत करेचे । काह-काह बिच एगनात करेचे । एनडकरे **“ठाकरा कान्द्रा”** वा मान्तिया सुजवार कार्यक्रम करेचे । मान्तिया सुजवार बाद मारिया, मारियानि आर छुआ सघाए ठाकुरक ठेडधरे भक्ति देचे आर बड-छट सघाके भक्ति दिए बेराचे । सघारे भक्ति दुआ हवारबाद मारिया मारियानि थालित विदागि साजाचे । मारिया मारियानि एकखान नमुना थालित, भर थालि चाउ, दुब्रावन, एकटा गटा पान, एकटा माटिर चेराक जलाए गच्छे अनुसार टाका-पेइसा देचे । ठाकुरक धक्रा, बिछना बिछ्छाए बस्पा दिए ठेडधरे भक्ति दिए विदागि देचे । ठाकुर टाकाला लिए एकमुठि चाउ लिए मन्तर कहे पानेर पातत बोजकरे देचे । आर कहचे यिला चाउ ना बिल्हाअन, घरते खाअन । एनड कहे **“जसमुठि”** दिचे । मारिया मारियानि फेर ठाकुरेर ठेडधरे भक्ति दिए थालिखान लिए घरत दुकेचे ।

चुलिफेका

कोच राजबंसि सामाजत एकटा चलन छे । बेटि वा बहु कुख भौंडि जाइले, बार-बार गतर खसा हइले, करनधरि ठाकुर डाकाए वा छुआति गसाइ धरिए आलि बान्हा पसाद दिवा परेचे । छुआति, आलि नि बान्धिले फेर दहराए-दहराए अइनडे हवा सकेचे । पुआति'र छुआ हचे-मरेचे, हचे-मरेचे । अनडति मरा छुआ'रक सामाजत चिन्ह देछे, काहार हातेर एकटा आडगुल चिरि देचे । काहार ठेडेर एकटा आडगुल चिरि दिचे । अइलात कुन्हर छुआर हातत छ रा चिरा आडगुल, काहार ठेडत छ रा

चिरा आडगुल । काह सब चुलिआ ठाकुर बारित मान्ति करेचे । मुस्राद भारि रहेने, छुआ हएने पाच वच्छरतक कुछुनि हले, दिन साइत देखिआने सब चुलि फेका कार्यक्रम राखेचे । पान-सुपारि दिए ठाकुर डाकाचे । घरत मरद कलर पातारि कटेचे । पर्सादिर सामानला जरअ करेचे, थलि बान्धेचे, सोदोर बसवार, खाबार बेवस्था करेचे । एगना, घर लेपा-मुछा करिए, मरद-मुस्राद, छुआ, सिनान-पानि करिए तियारि रहचे । ठाकुर आसिए पुगिले थलित, चउकिर पर, धक्रा-बिछना बिछाए बठवा देचे । मरद थालि-लटा लिए ठाकुरेर भरि धए, चरनामति मुखत दिए, अन्द्रि घरेर छपरत फिकाए देचे । लेपा-मुछा एगनार बिचत पिर्हा दिए ठाकुरक बठवा दिए, परसादिया सामानला आनिए देचे । ठाकुर परसादिया सामान लिए परसाद दिबा धरेचे । परसाद दिवार ठाअर बगलत एकटा छट खादि खुद्बा कहचे । ठाकुर, छुआ'रक डाकाए बगलत बठाचे, अर्हहाते "अर्घा" दाराए पर्साद'त जल दिबा कहचे । केवा बार जल छेकपाए भक्ति दिए जाबा कहचे । एकछिन बाद, ठाकुर खादिर बगलत जाए पर्साद देचे । खादिरत आडरा-धुम्ना, चेराक जलाए देचे । ठाकुर फेर छुआरक डाकाचे, अह ठिन जल छेकपा कहचे । ताहार बाद छुआ'रर माथार चुलिला छिलबा कहचे । माथा'र छिला हवार बाद चाइरिक चुलि कलर पातारित लिए खादिरत राखेचे । ठाकुर मन्तर कहचे । जल छेका हवार बाद खसि माडगाचे । खसि'रक कुसपोर पातेर माला पिन्हाए देचे आर कान धरिए मन्तर कहचे । यिर खसिक "नाम" सुनावार कहचे । खसिक "नाम" सुनावार बाद ठाकुर उठिए बाहेराति जाचे आर कहचे तम्हा खसि'रक काट आर माथा'र खादि'रत राखिदन, धर'ट बाहेराति । उर काम हवार बाद फेर ठाकुर आसिए खादि'रत जल छेकिए मन्तर कहचे आर कहचे आब काम पुरा होल । खसिर धर बाहेराति छिलिए (चेम्रा छिला) चेम्राखान खादिरत देचे आर मासुखान भुआचे । नाधिए-पाकाए सघाके कलर पातारित जलपान (चुरा, मुर्हि) दिए खावा कहचे । खराक खाबार बाद उला एठ कलर पातारि अइड खादित फेकाचे आर सघाके खादिरत मुख धवा कहचे । सघारे खुआ-दुआ, मुक धुआ हवार बाद उर खादि माटि दिए ढिपाए देचे । काह-काह ठाकुर बारि भित्रत करेचे ।

काह-काह बिच एगनात करेचे । एनडकरे “नरसिंह पुजा” वा “ठाकरा कान्द्रा” वा मान्तिया सुजवार “सबचुलिया” “चुलि फेका” कार्यक्रम करेचे

मारिया मारियानि एकखान नमुना थालित, भर थालि चाउ, दुब्रावन, एकटा गटा पान, एकटा माटिर चैराक जलाए गच्छे अनुसार टाका-पेइसा दिचे । ठाकुरक धक्रा, बिछना बिछाए बस्पा दिए ठेडधरे भक्ति दिए बिदागि देचे । ठाकुर टाकाला लिए एकमुठि चाउ लिए मन्तर कहे पानेर पातत बोजकरे देचे । आर कहचे यिला चाउ ना बिल्हाअन, घरते खाअन । एनड कहे “जसमुठि” दिचे । मारिया मारियानि फेर ठाकुरे ठेडधरे भक्ति दिए थालिखान लिए घरत दुकेचे ।

❖ “अभा-गुनि” (भारफुक), दाबाबटि सस्कार:-

जर-जारि, कास-कुस, हेप्सि, खुलपाया, मेहा, हासा-बठा, ठोन्को भारा, चम्कन, भाकपरा, परछुत, परसबाए, बेन्डा, देअ, भुत, पिचास, भुर, (चालान) देखिना (लकुआ निकासि) । हामार सामाजत अभा, गुनि,

धामि, गुन, मन्तर, डाइन हवार सस्कार छे । काहा'र जर-जारि हले
अभार हाते जल कसिए, तेल कसिए, घिउ कसिए, मट् कसिए, खाबार,
छिटा लिवार हामार सस्कारत चलेचे । काहार कास हइले अभ्हा दाराए
काल कचुर पातत जल कसिए खिलाचे । बाचा छुआला कास हले,
कासखान धमकरे नि छुटले हेसफेस-हेसफेस कर्ले अक हेप्सि, खुलपाया
हइचे कहे अभ्हा दाराए जल कसिए, दावा खिलाए ठिक कराचे ।

बाचा छुआ होक बा वड लोकेर मेहा (जन्डिस) लाग्ले अभ्हा दाराए
जल कसिए, दुब्रा बनदे भारिए मेहा (जन्डिस) छुटाचे । काह-काह
अभ्हाला दावा-दारु खिलाएने मेहा छुटाचे । छुआ होक बा वड लोक,
निन्दते चम्किए उठेचे, रास्ता-घाटे चम्केचे, पलसान्जिया किछु देखिए
चम्केचे, सानकरे कुन्ठिन आते-जाते चम्किए उठेचे । उर अवस्थात
अभ्हाला दाराए बाधनिर खाटिदे भारेचे । काह तेल कसेचे । काह जल
कसेचे । काह तुरि कसिए मादलि बेनाए बाँहाँत बान्भा कहचे । थाक्पार
सेजात सितानेर तलत केचिया राख्या कहचे ।

वेटि छुआला बा मुस्रादला देअ लागानित भाक परिजाचे बा डाकनि
धरिए बकेचे, उर अवस्थात अभ्हा दाराए पेल्ता पाकाए भारेचे । बेहाति
मुस्रादला बा चेडराला घर, एगना, खेत, पाथार, बेराइते, लराइते, परछुत
लागि जाचे । उर अवस्थात सुक्ना-सुक्ना चिज खावा चाहाचे, खाचे ।
सिदल, सुकटा माच, भाजाचाउ खावा चाहाचे, खाचे । रुगिर देहा सुकाए
चलिजाचे । उर अवस्थात अभ्हा दाराए जल कसेचे, तेल कसेचे, सिनान
कराचे ताहार बाद पर्साद दिए निकास देचे ।

अनडे मुस्रादला छुआ हवार बाद जेइर चिकन-चाकन, जेइर
खानपिन, जेइर बुढा-बुढिला कहचे उर नि मानिए आपुन मने खाबार,
लिवार, पिन्भार, नुआ सुक्पा दिवार, सुकटा-सिदल खाबार, भाल, खाटा,

खारि, छेका, पेल्ला, भाजा चाउ खाबार करले परसबाए धरेचे । परसबाए धरले मुस्राद दिने-दिने सुकाए चलिजाचे । पुआति कमजोर हएजाचे । पेट खाराब हचे, पेट गिर-गिर-गिर-गिर करेचे, धुआ डिकारि निकेचे । खाबार जिनिस् नि खाबा मेनाचे । सुकना-सुकना जिनिस् खाबा मेनाचे । तब पुआतिर घरेर लोक अभाार ठिन जाए ठिक करिए मागेचे । अभाा घरत आसिए जल कसेचे, दाबाइ खिलाचे, तब पुआति बेमारि ठिक हचे ।

अइनड देअ, भुत, पिचास, भुर लागले रुगिड बहुत किसिमेर बाहान देखाचे, रुगि सुकाए जाचे, खाना नि खाचे, कमजोर हइते चलिजाचे, सेजा-बिछनात लागिजाचे । उर अवस्थात भाल अभाा दाराए पेल्ता पाकाए भारिए, ठिक करेचे ताहार बाद चालान देचे ।

बड लोक (मरद वा मुस्राद) आचकाते परिएने बेहुँस हएजाचे । हुँस आस्पाार बाद देखेचे अर एकटा पासि माने बाँयाँ हात, ठेड नि लरेचे-चरेचे, नि बिसाचे, वा दाहिना हात, ठेड, नि लरेचे-चरेचे, नि बिसाचे, वा कमरसे हेटमाखे दन्हेखान ठेड नि लरेचे-चरेचे ते देखिना धरिचे माने लकुआ मारिचे । उर अवस्थात अभाा दाराए तेल मारिए उखान तेलदिए मालिस कराए रुगिरक ठिक कराचे । रुगि ठिक हइजाबार बाद अभाा दाराए देखिन माखे पर्साद दिए चालानि (निकास) देचे ।

हामार कोच राजबंसि सामाजत अभाा, गुनि, धामि, गुन, मन्तर, डाइन मानवार सस्कार हए । छुआला जलम हवार समए बेन्डा मानेचे आर छुआरर चुलि कामाचे, चुलि कामाए सुध्य बेनाचे मतुन उला चुलि चाइरिक उठाए राखिए बाँकि चुलिला फेकाए देचे । उला उठाए राखाल चुलिला गलपटाए, उपरसे थोरेक कापरा ललपटाए, ताहार उपरसे टटार सुता दिए ललपटाए ताबिज बेनाचे । उर ताबिज फेर अइर छुआक पिन्हाचे कि छुआ'र बेन्डा रोहोक, बेन्डा रहले बाहेरा कोए हाबा-बातास, वा कोए देअ-भुत-पिचास ना लागोक कहे छुआरर गालात वा कमरत सिकोर संगे बान्हिए देचे । फेर छुआरर लेभिसे खुटिखान छुटले अहखान खुटि नि फेकाए, कनेक नुआ ललपटाए टटार सुतादिए ललपटाए गोलकरे ताबिज बेनाए गालाते पिन्हाचे । ताहार बाद छुआर कनेक बड हले, गालारत चार चखिया माला, अरल-भरल, करि, कुकुर दाँतेर ताबिज पिन्हाए देचे । छुआर वा पुआति'र ठाअ लरन कर्वा लागे कहे, छुआर

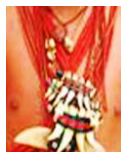
मामा'र घर लेजाचे । उ समए छुआरक हतानकार कोए हावा-वातास बा देअ-भुत लागवा ना पाओक कहे बेन्डा बेनाए राखेचे । एतेकिनि मात्र नाहए, घरत हर-हमेसा सुक-बेसुक हइते रहले हामा पान्जियारेर ठिन जाए पान्जि देखिए घरत कि हइचे ? काहाक धरले ठिक होबे अक जाए धरेचे । कहचे, हार गुहार कर्चे, ताह नि हले बापदाए दिऐने भि काम कराचे । घरेर सुक-बेसुकला निदान कराए छेर्चे । निजेर, घरेर, छुआ-छट, तिरि-पुरुस, गरु-गाए, छागल-छेरि, पसु-पखि सघारे बादे हइलअ अभा, धामि, गुन-मन्तर बाला लोकलाक धरिए गुन-मन्तरेर सस्कार मानते आसिचे ।

मादलि,

मादलि,

(कुकुर दाँतेर)

ताविज,

मादलि,

काहा'र देहारत फलाए-फला । उर अबस्थात अभाार ठिन जाचे । अभा देखिए कहचे:- यिला पानि गुटि, देअ फला लाखा करेचे बा यिला माता भगवति लागिचे । मतुन अभा कोए दावा, दारु, जल कसिए, बा तेल कसिए, घिउ कसिए नि देचे । अभा कहचे:- तिन दिन भरे, गटे देहारत घिउ लागाए दिवा कहचे आर निमेर पातारि, ठाल दिए बिनो हुकपा कहचे । उर अबस्थात रुगिर जर आसेचे । तिन दिन बाद जलत निमेर पातारि दिए गरम करिए, कुसुम-कुसुम बेनाए सिनान करुआ कहचे । सिनान करबार बाद फेर घिउ बुलावा कहचे । रुगिर जर हवार कारन कुन्ह खावा नि मेनाचे, तिन दिन, पाच दिनेर बाद कुछु लरम हचे ते रुगि कुन्ह खाबार चेस्टा करेचे, यिसिलिए रुगि खोप कमजोर हए जाचे । देहार फलाला बड हचे, पाकेचे, फुटेचे, रस बहचे, खुटि बान्हेचे, पाछुत बहुत दिन बाद उला घाअ छुटेचे । देहारत, मुख खानत खादि-खादि देखा जाचे । यिर बेमारि बहुत मुस्किल हचे । गाअर लोकला यिर बेमारिर नाम काह चेचक, काह भागवति, काह smalpox, cowpox कहे कहचे

। काह-काह यिर बेमारिक फउति कहे कहचे । बभचअबल से यिर बेमारि उपचार निकाइचे । आल्हा सरकारि अस्पतालत निसुल्क खोप लागाए यिर बेमारिक रोकथाम करिचे ।

छुआ होक बा बड लोक, निन्दते चम्किए उठेचे, रास्ता-घाटे चम्केचे, पलसान्जिया किछु देखिए चम्केचे, सानकरे कुन्ह आवाजत चम्किए उठेचे । उर अवस्थात अभाला दाराए बाधनिर खाटिदे भारेचे । काह तेल कसेचे । काह जल कसेचे ।

बेटी छुआला बा मुस्रादला देअ लागानित भाक परिजाचे बा डाकनि धरिए बकेचे, उर अवस्थात अभाला दाराए पेल्ता पाकाए भारेचे ।

बेहाति मुस्रादला बा चेडराला घर, एगना, खेत, पाथार, बेराइते, लराइते, परछुत लागि जाचे । उर अवस्थात सुक्ना-सुक्ना चिज खावा चाहाचे । सिदल, सुकटा माच, भाजाचाउ खावा चाहाचे । रुगिर देहा सुकाए चलिजाचे । उर अवस्थात अभाला जल कसेचे, तेल कसेचे, सिनान कराचे ताहार बाद पर्साद दिए निकास देचे ।

अइनडे देअ, भुत, पिचास, भुर लागले रुगिड बहुत किसिमेर बाहान देखाचे, रुगिर सुकाए जाचे, खाना नि खाचे, कमजोर हइते चलिजाचे, सेजा-बिछनात लागिजाचे । उर अवस्थात भाल अभाला पेल्ता पाकाए भारिए ठिक करेचे । ठिक करबार अवस्थात दुइ-चार भन लोक

जर हएने गुन गिदाचे, अभा, धामि गुन-मन्तर करेचे आर संगला गुन गिदवार संग देचे । रुगिर ठिक करवार बाद चालान (निकास) देचे ।

बड लोक (मरद वा मुस्राद) आचकाते परिएने वेहुँस हएजाचे । हुँस आस्पर बाद देखेचे अर एकटा पासि माने बाँयाँ हात, ठेड नि लरेचे-चरेचे, नि विसाचे, वा दाहिना हात, ठेड, नि लरेचे-चरेचे, नि विसाचे, वा कमरसे हेटमाखे दन्हेखान ठेड नि लरेचे-चरेचे ते देखिना धरिचे कहे माने (एवचबथिकष्क) लकुआ मारिचे । उर अवस्थात अभाला तेल मारिए उखान तेलदिए मालिस कराए रुगिरक ठिक कराचे । रुगिर ठिक हएजाबार बाद अभाला देखिन माखे पर्साद दिए चालान (निकास) देचे ।

एनडे कोच राजबसिलार खान-पानला संग-संगे खान-पानेर सामानेर दाबा-दारु बेनाए, बुलावार, लागावार, खावार चलन चलाते आसिचे । यिला काहा'र बाप-माअ, काहा'र गुरु-गसाइ, आर अभाला बाताए, सिकाए कराइतेछे ।

हामार दाबाबटिला:-

हामार कोच राजबसि समाजत बहुत पहिलेसे (पउरानिक कालसे) जतघुरि डाक्टर, डाक्टरि-दाबा नि छिले । उ समयत अभा, धामिला हामाक भार-फुक करिए जंगलेर गाच-बृच्छला अन्छाए, पिसिए खिलाए, पिसिए लागाए, छबाए लागाए, तेल लागाए अधिनत सेकिए बिस दरदला कम करे, फुलाला सटकाए, जर-बुखार उत्राए, घाअला छुटाए, पुआतिर गतरेर दुहुनि नाम्हाए, गोरु-छागललार चखु फलि पले मुखेर थुत्कारि दिए फलि भारे, हात-ठेडेर हड्डि भाडिजाले ठिक करे, पेट मक्सा, पेटेर बिस, धाजिया हाग्ना, सुर्कि हाग्ना, माथार बिस, दाहार बिस, चखुर भाप्सा, कान पाका, गरमतेल छबा, मारगला छबा, गरम लिहार छबा, छुआर खुलपायाँ हवार, दाँतेर पका भारा, दाँतेर बिस, काटाजाले, प्रेसर बेमारि, सुगर बेमारि कम हवार दाबाला बाताए दिवार अनुसार हेता किछुला दुआल गिछे ।

आकनेर गाच

यिर आकनेर गाच हए । काहा'र देहारत कुन्हठिन आप्ने फुलि जाले बा (जोर्नि) जराला बिसाले यिरा गाछेर पातारिला टुड्डिआने खाबार तेल लागाए बिस बा फुला ठाअ खानत गरम आँच दिए सेक दिवालागे । किछु दिन प्रत्येक दिन यहि क्रम करते रहबा लागे तब मात्र ठिक हचे । उला बिस बा फुला ठिक हए जाचे ।

बिलातिर गाच

यिरा बिलातिर गाच काहाअ कहचे टाम, काहाअ कहचे अमरुद । काहार दाँतेर बिस हले । यिरा गाचेर कुसिला बा जाला पातारिला जलत गरम करिए कुलकुला कर्ले बा बिस बाला दाँतेर बगलत गरम

जलखान एक छिन राख्हे बा घने-घने कुलकुला कर्ले बिसखान कम हएजाछे ।

चम्किर गाच

यिला चम्कि काटालि गाच । काहा'र सुगर बेमारि रहले यिरा गाच आखराए धए, जरे पाते पिसिए कापरात छाकिए चाहा गिलास दिए एक गिलास किछु दिन खाते रहले सुगर बेमारिखान कम हए जाछे ।

दगानि गाच

यिरा दगानि गाच । यिरा गाछेर पातारिला टुडिएने हातते पेच्केटाएने एक बा दुइ टोप चखुरत दिले फलि परा चखुला ठिक

हएजाछे या फलि निपरे थोरेककरे भेप्सा देखाजाछे ताह एक दुइ टोप चखुरात दिले साफा देखा जाछे ।

कुस्पोर गाच

यिर कुस्पोर गाच । यिर गाचेर पातारिला टुडिऐने पेच्केटाए रसखान कानडत दिले कानेर बिसखान कम हचे । यिरा गाचेर पातारिला २ वा ४ टा खाते रहले कास-कुस हले छुटिजाछे ।

टेकानि गाच

यिरा टेकानिर गाच । यिरा गाचेर जँरला तुरिर तेलत पाकाए जुरुवाए कुसुम-कुसुम गरम राखिए कानत दिबालागे । दुइ चार दिन दिले कानेर बिस कम वा बिसखान छुटिजाछे ।

काल कचु

यिर काल कचुर गाच । काहा'र आचकाए कुन्हठेन काटा जाले
काल कचुर पातारि डेठाला टिट्टाएने चिपिए रसखान काटा ठाअखानत
रस लागाए दिले सुर्किखान बन हए जाछे, आर घाअखान छुटि जाछे ।

एन्डिर गाच

यिर एन्डिर गाच । काहा'र कुन्हठेन बिस हले खावार तेल
लागाए यिर गाछेर पातारिखान दिए सेक दिले बिसखान कम हए जाछे ।
मुस्रादलार स्तन (दुहुनि) ठोन्को (कटकट) हले खावार तेल लागाए सेक
दिले उखान बिस या ठोन्को बिस कम हए जाछे ।

हाड जरार गाच

यिर हाड जरार गाच । काहार ठेडेर हाटु, हातेर केन्हिया, जरा-जरा बिस, फुला । बिसेर चोटे बेरा नि जाछे, बठा-उठा करा नि जाछे । उर अबस्थात यिर गाछेर दुइरा गिढर बिचेर भागड लिए चेछा छिलिए गिदुखान, मुसरिडालेर धुलात सानिएने बरि बेनाए खाबा लागे । जरार बिस, फुला कम हएजाछे ।

सुजिर गाच (क्याकटस)

यिर सुजिर गाच । काहार कोए ठिन घाअ हले गलबार बादे यिहार रसखान घाअरर मुखखानत लागिए दिले मुख खुलाचे आर घाअरर

पिप खान पातला बेनाचे । घाअरर मुख खुलिजाले पानि पटि दिए घाअरर
भात'ट निक्लिवा लागे । घाअ'र छुटिजाचे ।

बार मासि फुल

यिर बार मासि फुल । यिर फुल हर-हमेसा फुलिए रहचे । यिर
फुल ६२७ टा टुडिऐने धए सबदिन खावा लागे । यिर फुल खाले सुगर
बाला बेमारिलार सुगर ठिक मात्रात राखेचे ।

साताबरि

यिर गाछेर नाम साताबरि हए । यिर गाच गाए-गरुला नि खाचे
मतुन हामा कोच राजबंसिलाक दावा-बटि बादे काम लागेचे । यिर
गाछेर सियाँला सुस्नि आलुर लाखा हचे ।

जेइर मुस्राद भरखर छुआर माअ हचे । उर मुस्रादक यिर गाछेर सियाँला धए-धाए, भक-भक करे, सिल-पाथलत पिसिएने जल खुआ गिलासेर आधा गिलास दिनडत एक बार, तिन दिन खावा हचे । यिर गाछेर सियाँला पिसिए खाले गतरेर दुहुनि बाढेचे । अइलात यिर गाच बहुत उपयोगि मानाल जाचे । कोए-कोए मुस्रादेर गतरेर दुहुनि सुकाए जाचे । गतरेर दुहुनि सुकाए जाले बाचा छुआरक दुहुनि नि हले केनड हचे कहे छुआर माअरक थाहा हचे, छुआ'र कानिए-कानिए बेहाल हएजाचे आर छुआ'र कानिए-कानिए नटिर सुकाए जाचे । छुआर हालत देखिए सघारे मन खाराव बेनाए देचे । उर अबस्थात यिर गाछेर सियाँला पिसिएने सरबत बेनाए खिलाचे तब उर मुस्रादेर गतरेर दुहुनि बाढिए आसेचे । छुआला गतरेर दुहुनि पाले चार वा पाच बच्छरतक खाबार प्रयास करेचे मतुन तिन बच्छर अनिवार्य गतरेर दुहुनि खिलवा लागे कहे जन स्वास्थ्य मन्त्रालय'र कहचे । जन स्वास्थ्य मन्त्रालय'र यहर कहचे कि छुआर हडल मन्त्रे आधा घान्टा भित्रत गतरेर दुहुनि खिलावा लागे मतुन छुआर माअरर गतरेर दुहुनि नि हले कि हचे कहे अहके थाहा हचे । एक उर छुआर बादे लेक्टोजिन वा गाएर दुहुनिर जरुरि परेचे । दसरा उर छुआ कुपोसनेर सिकार हए जाचे । इसिलिए उर अबस्थार सजगतार बादे यिर गाच, गाचेर सियाँ बहुत उपयोगि सिद्ध हचे ।

आलु

यिर आलु हए । यिर कोच राजबंसिला साग खाचे । आलु'र नाकाए (खेरताए) भोल खाचे, डाल खाचे । आलु'र नाकाए (खेरताए) काटिए भाजिअ खाचे । मतुन यिर दाबा हए कहे काह-काह जानेचे । यिर आलु छबाएने मुसी बेनाए उला मुसीला छबा घाअरत लागाए दिले घाअरत रस बहबा नि देचे आर घाअरक छुटाए देचे ।

रुस्नि

यिर रुस्नि हए । काह यिरक इस्निअ कहचे । यिर उच्चारनेर हिसावे बोलिरत फरक परेचे । जे होक यिरक हामा चिन्हेचि । यिर साग तियारि करबार आगुत यिरक कनेक थेत्लाएने लिहात तेल गरम करिए देइदेचि तब आर्ह साग भाजेचि । माने आगुत यिहाक भाजिए साग नाधले सागेर स्वाद बाढेचे कहे हामाक सघाके थाहाछे ।

यिर चिज साग खाबार साथ-साथे दाबाइर काम करेचे कहे घरेर प्राय गटे मुस्रादलाक थाहा-पात्ता छे । घरत छुआर माअला छुआर गतेर बिस-दरद हाटबार बादे तेल गरम करिए रुस्निर केवौलाक थेत्लाएने देइदेचे आर तेरखान खोप उध्वाचे । उध्वाल तेलखान जुरबाए छुआरर देहा-गतरत लागाचे । यिखान तेल छुआरर माथात देचे । माथात लागाले छुआरर सर्दि नि धरचे आर सर्दि धराल रहले छुटिजाचे ।

रुस्निर दुइरा केवौ प्रत्येक दिन खालि पेटत बेहाने-बेहाने खाएने दुइ गिलास जल खाले उर लोकक ग्यासटिक नि हचे । जदि ग्यासटिक लागाल रहे ते छुटिजाचे ।

नाग पन्चमि

पान्जिर मते साअनेर आमासेर रात नागेर (साँप) जलम हचे, साँप कहिले खातरा । कोइला साँपेर बिस हचे, कोइला साँपेर बिस नि हचे मतुन साँप त साँपे हए । सबसे बड गारिगुआलि साँप'ट चिरिकबिरिक, बड, लाम्मा, मट हचे, भार-जंगलत रहचे, यिला बेसि बड हले जंगलेर हरिड, गाँए, भइस, छट साँप, चियाँरि तक खाचे, लोकला पाइले गटाए लोक'टक गिलिए खाए जाचे । कोए'र बड, लाम्मा दुधिया गहमा, कोए'र बड, लाम्मा काल गहमा एम्हार काडा बिस हचे, एम्हा काम्राले पाँच-दस मिनेटत लोक'ट मरिजाचे । बेछार साँप'ट बड आर

लाम्मा हचे छुआति बेरछानि बा गाए पाइले ठेडला छानि एने दुहुनि खाचे मतुन लोक'ट बा गाए'र नि मरेचे, डरे बेहुँस हएजाचे । डाराइस साँप बड आर लाम्मा हचे । टिया साँप 'ट पात्ला, लाम्मा पेलिकया हचे, गाछेरपर रहचे । कुचिया साप'ट छट, मट, लाल हचे, बिस नि हचे आर नि काम्राचे अइलात कोच राजबंसि जातिला मारिए माथा'र काटिए फेकाए, चेम्प्रखान छिलिए फेकाए मासुखान साग नान्धिए खाचे । घेउटिया साँपला छट हचे आर बिस नि हचे, जेइठे-सेइठे देखाजाचे । भुल-चुकत साँपे काम्राले चिन्हाल नि जाचे ते उर अबस्थात भार-फुक बा दाबा-दारु करिलअ काँह बाचेचे ते काँह प्रान हाराए देचे । इर अबस्थात भुल-चुक ना होक, साँपे ना काम्राओक, काँहार प्रान हाराबा ना परोक कहेने एकटा दिन तय करिए पुजा करबार चलन चलिए आसिचे । कोच राजबंसिला ब्रम्हानिर पुजा करेचे मतुन परजातला नाग पुजा कहे नाग पन्चमिर दिना पुजा करेचे । मरदला सिनान-धुनान करिए एक बाटि दुहुनि लिए साँपेर गान्धार मुखत राखिदेचे आर गान्धार मुखखानत फुल-पात, सिन्दुर चर्हाए देचे आर आग्रिए रहचे । साँपट गान्धासे निक्किए बाटिर दुहुनिखान खाचे । एइभावे पुजा करेचे आर साँपेर फोटोला गाअ-घरत टासिए बेराचे । घरेर मुस्रादला थाहा पाचे कि आभि नाग पन्चमि, सिनान-धुनान करिए फुल-पात, सिन्दुर, चन्दन, साँपेर फोटोखानक पुजा करेचे ।

जलम अस्टमि, दधिकाद

किस्न जलम हबार आँट दिनत कोच राजबंसिला असल ठाइ देखिएने एकटा अस्थाइ किस्न मुन्दिल बेनाचे । उर मुन्दिलेर आगुति दुइरा कलर गाच गार्हेचे । मुन्दिल'डर भित्रत आसन दिए कलर-पातत एक छरि कल, अर उपरत एक हात साधा कापरा, पान-सुपारि, नगद टाका । मुन्दिल'डर आगुति थोरेक ठाइ राखिए आगुति एक गारि गरमाटि राखेचे । उर माटिर ढेरिर बिचत एकटा बाँस गार्हेचे । बाँस'टर उपरत एकहात लाल नुडात एकटा नारियल (गिदुबाला), किछु टाका, पान-सुपारि टप्ला बेनाए बान्धिए देचे । उर टप्लार हेटत बाँसेर फोर'टत फोड करिए खाबार तेल ढुकाए देचे । गटाए बाँसेर गिढला छिलिए सिन्दुर, घिउ लागाए छल-छल, पिछल करिदेचे । माटिर ढेरिरत एकटा गटा नारियल राखेचे । काद खेल्वार खेलाडिला माटिर ढेरिरत आसिए नायिरल'ड कलात चापिए बठेचे आर्ह खेलाडिला उर नारियल छिराए लिए आपुन किस्न मुन्दिलत चर्हावार कसिस करेचे । खेलाडिलार दुइ जेर्ह हचे । एक जेर्ह नायिरल'ड चर्हावार कसिस करेचे ते दसरा जेर्ह'र रकवार कसिस करेच । काँह-काँह खेलाडिलाक जल (पानि) दिए भिजाए वा काद धए दिवार काम करेचे । खेलाडिलार चखुलात काद रहिले कुछु देखेबाएनि पाचे अइताने जल (पानि) दिए मुख धवार आर माटिखान काद करवार काम करेचे । खेलाडिला एकछिन खेलाचे ताहारबाद हद्रिजाछे आर

नारियलड चर्हावा जावार लोकटक टेकवा छेरिदेचे, अइसमय नारियलवाला लोकट नारियलड लिए सटकरे किस्न मुन्दिलत ढुकिए नारियलड किस्नर थानत चर्हाए देचे । किस्न मुन्दिलत नारियलड चर्हावार बाद यिर खेल ओर हएजाचे ।

नया-नया खेलाडिला बाँसटत गाम्छा बान्धिए चढवार कसिस करेचे मतुन तेल-घिउ लागाल रहवार कारनत चढवाएनि पाचे, छलछलाए परिजाचे । भेलेला हले आलो-पालो करे चढवार कसिस करेचे । काह चढवा नि पाचे । भेलेखुन बाद काह बाँस चढवार माहिर बचे अहे बाँसटत गाम्छार पर गाम्छा बान्धिए चढिए जाचे । जाहे बासेर टुहिरत चर्हिए टपला' खुल्वा पाचे अहे उर टपला पाचे । बाँसेर टपला'र खुलाए लिवार बाद यिर खेल ओर हएजाचे । अन्तिमत गटे खेलाडिलाक सिनान-धुनान करवार बाद जलपान खिलाचे आर किछु टाका दिए बिदाबारि हचे

अनन्त डरा

पाताहरा-गजिपिन्धि छुआला यिरा पाबनि करेचे । बेहाने साकाले उठिए सिनान-धुनान करिए नया नुआ पिन्धिए थालित कलर पातारि उपरत एकटा कलर छरि, अगरबाति, एक-दुइरा फल, थोरेक फुल, दुब्राबन, बेलेर पात, एकखान १६ रा गिढए-गिढ बाला मट टटार सुता राखिए डालि साजाचे । अइखान गिढए गिढबाला सुताखानक अनन्त डरा कहचे । यिला साजाल थालि डालि लिए अनन्त डरा पाबनि करवार लोकेर घर बा आपनारे घर पन्डित डाकाए पाबनि करवा बसेचे ।

हतान पन्डित एकखान धक्रात आँटकरे बठेचे । पन्डितेर आगुति एकखान पिर्हात एकटा लटा, लटारत जल, लटारत सिन्दुरेर पाच'टा टिका, लटार उपरत आमेरडालि, आमेर डालिर उपरत एकटा गटा नारियल राखेचे । पिर्हाखानेर आगुति एकखान कलर पातारि काटिए छटकरे राखेचे । अर आगुति पाबनिकरला बठेचे । अम्हार आगुति साजाल डालिला राखेचे । पन्डित कहते जाचे, पाबनि कराला एकटा करे फुल, एकटाकरे फल, एकटाकरे कुस्पोर पात, एकटाकरे दुब्राबन, एकटाकरे बेलेर पात, आगुतिकार कलर पातारिखानत दितेजाचे । ताहारबाद गिढबाला सुताखान (अनन्त डरा) पन्डित उठाए पाबनि करारर दाहिना

बाँहाँत बान्धिए देचे । एनडेकरे जेतेलाभन पाबनिकरा रहचे सभारे हातत बान्धिए देचे । सभारे हातत बान्धा हइजाले इर कार्यक्रम ओर हचे । एनडेकरे सोलहो बच्छरतक यिर पाबनि करबा हचे । अन्तिम बच्छरत आप्तारे घरत पन्डित डाकाए यिर पाबनि करबा हचे आर गटे अनन्त डराला पन्डितक जिम्मा दिबा हचे । पाबनिकरा हबारबाद पन्डितक बिदागि दिबा परेचे । बिदागि दिबा परले आपनार गच्छे अनुसार दिबा लागे नाकुन पन्डित जे-जे कोहोवे अइला दिबा पावे । पन्डित आपनार मने बिदागि माड करेचे, धक्रा, बिछना, धुति, गेन्जि, छाँति, चप्पल, हाजार-हाजार टाका, एनडेकरे यिर पाबनि ओर हचे ।

॥ ओर ॥

जितुआ

जितुआ स्राद हए । सोलहो स्रादेर समय इर पाबनि परेचे । परजातियाला बाभन-कान्ठा डाकाए, लदिर घाट जाए सिनान-धुनान करिए मृतकेर नामत पर्साद चर्हाए स्राद देचे । कोच राजबंसिला घर-एगना लेपा-मुछा करिए छियारि टाडेचे । उपास रहे सानघुरि बिच एगनात खादि खुदिए जल बोज करेचे । उर खादिरत बिचत माटि राखेचे उखान

माटित लेपिए-मुछिए दुइ पुरा पर्साद चर्हाचे, फुल-पात, पान सुपारि, चर्हाचे, आडरा-धुमना जलाए देचे, एकटा माटिर डिफा खाबार तेल दिए पेल्ता धराए जलाए देचे । खादिरत् दुइ-चारटा माग्री माच जिलाए देचे । जितुआ बठा लोकटा खादिरर बगलत धक्रा-बिछना बिछाए बठेचे आर रातभर उला माचक देखिए रहचे । माचला जेइखुना उपरत उठेचे सिन्दुरेर टिका लागाए दिवा परेचे । रातभर जागिले रहबार वादे भजन, किर्तन, नाच-गाअनेर बेवस्था राखेचे । तारफिरा बेहाने सोदोर डाकाए सोदोर भात खिलाचे । एनडकरे जितुआ पाबनि मानाचे ।

मतुन काह-काह ढाकित डालि साजाचे । उर ढाकित एकटाकरे गटे फलला राखेचे । जेनडति एकछरि कल, गटा नारियल, एकटा मकस, एकखान कुसियार, स्याअ, बिलाति, अडगुर, आम, जाग्रि, फुल, बेलपात, कुस्पोरपात, दुब्राबन, पान-सुपारि दिए ढाकिर बोच करेचे । एनडे ढाकि आप्णार उमेर अनुसार गेनाए राखेचे आर परतेक साल एकटाकरे बार्हाते जाबाहचे, ढाकिला मचडेर पर राखबाहचे । ब्रम्हानिर मन्जुस बेनाए राखेचे । जितुआ बठवार लोकटा उपासे धक्रा बिछाए बठेचे आर मन्जुसटर आगुति पर्साद दिए, ढाकिला चार्हपाके राखिए रातभर जागिल रहचे । गाअ-घरेर लोकलाक सोदोर डाकाचे । सोदोरलाक पर्साद खिलाए, सादा खाना खिलाचे । रातभर जागिल रहबार वादे भजन, किर्तन, नाच गाअनेर बेवस्थाअ करेचे ।

जात्रा पाबनि, माहापुजा

घरेर सरसामानला धुआ-अख्ला कर्बार्

जात्रा पावनि कलसा थापिए सुरु हचे । कलसा राखवार नउ दिनत माहापुजा हचे । उदिना कोच राजबंसिलार घर मुस्रादला एक वेहानेसे घर-एडना गवरदे लेपिए-मुछिए देचे । एडनार उत्तर बगल साँकसे (भान्सि घरेर सामानला) छाम-गाहिन, सिल-पाथल, ढाकि-कुला, खुच्चि-काठा, पिर्हा-कुर्सि, केचिया-बक्किट, घरेर मरदला (खेति किसानेर सामानला) हाल-जडाल, कात्ता-खुर्पि, बसला-कदालि, धए-धाए सुकबा देचे । स्कुलिया छुआलार पढवार किताबला आनिए अइठे राखेचे । एकखान थालित एक बगल खरि माटि (साधा) एक बगल गेरु माटि (लाल) घुलेचे आर फुल राखेचे ।

घरेर मुल मुस्रादड सिनान-धुनान करिए उखान थालि लिए आगुत मुलघरेर दरजार उपरत गेरु माटि दिए पाचटा टिका लागाचे ताहार बाद खरि माटि दिए पाचटा टिका लागाचे आर फुल छिटा देचे । एनडे करे एडनात राखाल गटे सामानलारपर टिका लागाते फुल छिटा दिए काम ओर करेचे ।

दुर्गा मुन्दिलत डेला चर्हाबा

घरेर काम-जाम साकाबारबाद घुमिन् (चना) साग नान्धेचे, डालेर बरि बेनाचे । कलर पातारि धए एक छरि कलअ सिन्दुर लागाए फुल-पातलिए डालि साजाचे । अगरबत्ति सालाइ डालित लेचे । एकटा मुर्हिर टपला लेचे । गोरु-गाडि साजाचे । नयाँ कापरा पिन्धिए गोरु-गाडिरपर छुआ-छटलाक लिए डालि चर्हावा दुर्गा मुन्दिल जाचे ।

दुर्गा मुन्दिल बगलत पुगिए गारिवानड गारि खुलाए गोरुलाक एक बगल बान्धेचे आर गारिर तलत धकरा बिछाए मुस्राद कामकरि आर छुआलाक बसपा देचे । घरमुलि मरद आर मुस्राद डालिलिए डालि चर्हावा जाचे । हिति छुआला गारिर तलत धुरारत बसिए रहचे बा जात्रार चमचमाहट (रमभ्रम) देखेचे ।

डालि चर्हाए आस्पार समय मिठार दकानसे लारु-मिठाअ आनेचे । धुरारत बठिए सभाए मिठा जुलपि, गाजि, मुर्हि, डालेर बरि खाचे । लारु-मिठा खाए गारिवान'ड गारि जुरेचे । घर मालकानि, कामकरि, छुआ-छटलाक गारित लादाए घरेरति आसेचे ।

लखिपुजा

आसिन महिनार पुर्निमार पत्सानज्या लखि घरटत लखिपुजा करेचे । बेहाने लखि घरटर आगु-पाछु, अगल-बगल, एगना-घर साफा-सुघर करेचे । लखि घर नि हडले बाहेराति सिन्ठार नया घर बेनाचे । लखि घरटर भित्रत एकटा कलर पहिचा, कुसियारेर गाच, पुरुब-उत्तर कनत गाहेंचे । हारिकुलाखानत डालि साजाचे । डालि कहिले चारिक धान, एकटा कलर छरि (सिन्दुर लागाल), चारिक दुब्राबन, चारिक फुल,

कलर डायगनल काजल, माटिर साराहिखानत सिन्दुर, २२४ टा करि, एकटा डिफा, डिफात खाबार तेल, तेलत भिजाल एकटा पेल्ता धराल । एकटा धुपदानि, धुपदानित आडरा-धुम्ना दुआल । पाचटा सिन्दुरेर टिका लागाल एकटा लटा, लटात जल, लटार मुखत आमेरडालि दुआल । एकटा ढाकित किछु छुटा कल, भोगमासला, काच दुहुनि, कोस्पोर पात, पान-सुपारि, एकटा बाटित लग्न परसाद लिए घरेर मालकानि लखि घरत जाचे । भित्रत दुइरा थानत आसन (कलर पातारित एक छरि कल सिन्दुर लागाल, एक हात सादा कापरा, अर उपरत पान-सुपारि, किछु नगद टाका) देचे । डालिखान उठाए धान छिटाए तिनबार घुराए चुमाचे । घर मालिक पुजा करले आर्ह गारामथान पुजवार लाखा भेलेला पातारित पर्साद देचे आर नया नुआ, गालात गाम्छा, लटात जल, गटे पर्सादत जल घुराए भक्ति देचे । घरटर दरजाखान बन्द करिदेचे । गाअ घरेर छुआ-छटलाक डाकाए खराक खिलाचे । चार्हपाके घर, एग्ना, पाटाडानि चेराक जलाए देचे ।

उँका

कात्तिक महिनार आमासेर दिन, बेहानेसे घर मालिक वा नकर-चाकर लिए पाटाडनिखानत नया सिन्ठार घर बेनाचे । लखि घरटर भित्रत एकटा कलर पहिचा, कुसियारेर गाच, पुरुब-उत्तर कनत गाहेचे ।

हारिकुलाखानत डालि साजाचे । डालि कहिले चारिक धान, एकटा कलर छरि (सिन्दुर लागाल), चारिक दुब्रावन, चारिक फुल, कलर डायगनत काजल, माटिर साराहिखानत सिन्दुर, २२४ टा करि, एकटा डिफा, डिफात खाबार तेल, तेलत भिजाल एकटा पेल्ता धराल । एकटा धुपदानि, धुपदानित आडरा-धुम्ना दुआल । पाचटा सिन्दुरेर टिका लागाल एकटा लटा, लटात जल, लटार मुखत आमेरडालि दुआल । एकटा ढाकित किछु छुटा कल, भोगमासला, काच दुहुनि, कोस्पोर पात, पान-सुपारि, एकटा बाटित लग्नपरसाद लिए घरेर मालकानि लखि घरत जाचे । भित्रत दुइरा थानत आसन (कलर पातारित एक छरि कल सिन्दुर लागाल, एक हात सादा कापरा, अर उपरत पान-सुपारि, किछु नगद टाका) देचे । घर मालिक पुजा करले हास सुजिए, बलि दिए, माथा'र कलर पातारित ढाका देचे । आर्ह गारामथान पुजवार लाखा भेलेला पातारित पर्साद देचे आर नया नुआ, गालात गाम्छा, लटात जल, गटे पर्सादत जल घुराए भक्ति देचे । डालिखान उठाए धान छिट्टाए तिनबार घुराए चुमाचे । घरटर दरजाखान बन्द करिदेचे ।

बेलाभाटि घरमालिक, काठात खयला, हातत पुआलेर गुति जलाए खेतेरति जाचे । खेतत पुगिए

“सोरा”....“सोरा”.....“खाट-लाम्ह सोरा”..... “सोरा”

“पका-माकर, दुर पाला, माहा लखि घर सन्धा”, काह कहचे

“सोरा”.....“सोरा”..... “सोरा”..... “सोरा”

“हासेर डिम्मा, कचुर फुति, आए गे मा” लक्खि हामार बिति”

“सोरा”.....“सोरा”..... “सोरा”..... “सोरा”

“हासेर डिम्मा कटकट, माहा लखि'र भटभट”.....

“सोरा”.....“सोरा”..... “सोरा”..... “सोरा”

“कचु सागेर हेलहेला मा” लक्खि र खेल खेला”.....

“सोरा”.....“सोरा”.....“सोरा” कहते आप्णार खेतेर चार्हपाके घुरिए बिच-बिचत ढुकिए खयला छिरियाते बेराचे ।

हिति घरेरति, घर मालकानि, सिनान-धुनान करिए उपासे (भोके) छट-छट सिन्ठार उँका-उँका बेनाचे । ठाकुरबारि, घरत, ब्रम्हानि

घरत, हुनमानथान, कालिथान, एगनात, पाटाडनित, गटे घरेर छपरलात छट-छट उँका दुइरा-चारटा चर्हाचे ।

चेडरा वा नकर दाराए छुआलार बादे भूनाकि सिन्ठार बड उँका बेनाचे । बेलाभाटि घरेर गटे छुआला भूनाकि उँकाला लिए एगनाखानेर पछिम बगल पुरुबमाखे साँकसे थार हचे । घरेर मालकानि वा माअ, कुलार डालि साजाए उँका चुम्बा आसेचे । उँकालाक सिन्दुरेर टिका लागाए दिए छुआलाक सिन्दुरेर टिका लागाए देचे । डालि'र उठाए उँकालाक धान छिटाए चुमाए देचे । डालि अन्द्रि घरत लेजाए राखेचे । बाहेराति वा खुल्ला ठाअत जाए बारिरेर छुआला एकेठिन जर हएने, उँकाला लिए अधिन धराए उपर माखाए हुत्तियाए फेकाचे आर कहचे

“उ”का..ले..रे,...उ”का...ले, दादो-दादि ओलोए...ले”

“सोरा”.....“सोरा”.....सोरा.....सोरा.....

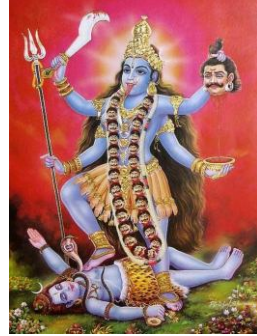
.....

एक छिन खेलावार बाद उला उँकाला जलिए छट-छट हए जाछे । जलाल छट-छट उँकाला एकेठिन जर करिए धुनि लागाए देचे आर छरपा-छरपि करिए हुपार-हिपार हचे । एकछिन हुपार-हिपार करवार बाद धुनिर घेरवा धरेचे । घेराल धुनिसे बचाल सिन्ठाला जर करिए एकखान-एकखान करे माटित थारकरे गार्हते कहचे, “यिर मोर कलरगाच, यिर मोर आमगाच, यिर मोर कठलगाच, यिर मोर लुचिरगाच”, हातेर मुठिर गटे सिन्ठाला माटित गार्हचे । खेल खेला ओर हवार बाद, घराघरि घर जाछे ।

घरत जेठि, माअ, काकि मिलिए चेराकला फेस्काए, सुकाए खाबार तेल दिए, पेल्ला धराए, ठाकुरबारि, ब्रम्हानि थान, हुनमानथान, नरसिंहथान, कालिथान, माता घरेर दरजात, धापत, एगनात, पाटाडनित साँकसे चेराक जलाए देचे । छुआला खेलाए घर आस्पर बाद, कचुरडाल, फेरसि (कदमा) भाजि, हाँसेर मासु साग, भात खावा देचे । खराक खाबार बाद बाहेराति निस्किए देखेचे गाअ, घर, बारि, सामाज, परवारि सभारे घर भूकमक करे देखाजाचे । छुआलाक हाउँस उठेचे चल जाइ “भेलुक” खेल्वा, दुइ, चार भून मिलिए बारि-परवारि “भेलुक” खेल्वा जाचे । बाचा-बाचा छुआला माअला संगे जाएने भेलुक खेलाचे आर बड छुआला

जेह बान्हिएने भेलुक खेल्वा जाचे । अर से बड छुआला हुदुरधुरा गाअन
वेनाए बारि-परवारि घुरिए वेराचे ।

गरुआँसि (अलखि पुजा, कालि पुजा)

दुर्गा पुजा हवार बिस दिनत अलखि पुजा हचे । अलखि पुजा
कहिले गवर पुजा । असल लखिपुजा हामार आगुते करिलेचे माने दुर्गा
पुजा हवार बाद जेइर पुर्निमा परेचे अइर असल लखि पुजा हचे । कात्तिक
महिनार आमासेर दिन पलसानज्याय गायरक नेअताएने राखेचे । कहिले
एकखान हाडिकुलात चाइरिक धान, एकटा कलर छरि (सिन्दुर लागाल),
चारिक दुब्रावन, चारिक फुल, कलर डायगनत काजल, माटिर
साराहिखानत सिन्दुर, २२४ टा करि, एकटा डिफा, डिफात खावार तेल,

तेलत भिजाल एकटा पेल्ता धराल । गाएर आगुति जाए अर ठेडत लटार जलदिए धए दिचे । गाएर गालात फुलेर माला लागाए देचे, सिँडलात खाबार तेल लागाए देचे अर उपरत डालिर धान छिटाए, डालि तिनबार घुराए चुमाचे । तारफिरा दिन बेहाने मरदला गाएरर बादे “बाखो” एक किसिम जँर, पिपलि (एक किसिमेर लति), हल्दि, नुन दिए छामे-गाहिने कुटिए कलर पातारित गाएर आगुति खाबा देचे । ताहार बाद घास खाबा देचे ।

तारअला:-

कालि रहिले गठनेर बादे मालि'क आगुते मुर्ति बेनाबा कहचे । गठन दिबा नि परले माटिया सेभा देचे । कालिर पुजार बादे काह कोपतोर, काह पाठा, काह पाठि आनिए राखेचे । कालिर बादे भिने हाडिकुलात डालि साजाचे । ढाकित छुटा कल, कलर पातारि, भोग मासला, पान-सुपारि, लग्नपरसाद (खिर), चिनिया लाडु, कोस्पोर पात लिए कालि थानत राखेचे । एक लटा जल, जलत कनेक गंगार जल, जलत कनेक काच दुहुनि । कालि, मालि पुजले चखुदान कोपतोर (पार्हो) सुजिए देचे ताहारबाद डालि दिए घर मालकानिक चुमाबा कहचे । घर मालिक आपने कालि पुजले, कालिर आगुति मान्ति सुजबार लाखा कहे कोतोरेर माथात लटार जल दिते कहचे । पाठा-पाठि हले पाठा-पाठिर माथात सिन्दुर लागाए लटार जल माथात ढालते मनेर इच्छा मने-मने कहते जाचे । पाठा-पाठि माथा भिटपिटाले बा कोपतोर माथा भिटपिटाले मनेर इच्छा पुरा होल कहे छरि देचे । ताहार बाद काटबार लोकेर हाते कोपतोर बा पाठा-पाठि दिए काटेचे । काटबार बाद माथाला कालि थानत राखेचे आर धर (देहा) बाहेराति फेकाचे । माथाला मालि जल गताए लिए जाचेने आर पाठा-पाठिर धर (देहा) घरत भुआए नान्धिऐ

पर्सार्द बाँटिए खाचे । एइ किसिमे अलखि पुजा वा कालि पुजा ओर करेचे । कालि मटामटि एक स आठ टा रहचे तार मइधे किछुलार नाम हेटत दुआल गिछे ।

कालिलार नाम :-

१) दाहिना कालि	२) गुज्ज कालि
३) बायाँ कालि	४) गुइया कालि
५) बाअँ कालि	६) कलङ्गिनि कालि
७) गज कालि	८) कालरात्रि कालि
९) रन कालि	१०) कमला कालि
११) निमुन्ठिया कालि	१२) कमला जयन्ति कालि
१३) जमकाल कालि	१४) कृपालिनि कालि
१५) सोर कालि	१६) कृष्ण कालि
१७) काल कालि	१८) कुलजा कालि
१९) चन्डि कालि	२०) लिङ्गह कालि
२१) मासान कालि	२२) ससान कालि
२३) आदिशक्ति कालि	२४) मध्यरात रक्षा कालि
२५) अन्नदा कालि	२६) माहाविद्या भारति कालि
२७) भद्रा कालि	२८) माहा कालि
२९) भइरव कालि	३०) माहामाया कालि
३१) दक्रिया कालि	३२) महिसासुर मर्दिनि कालि
३३) दरसन कालि	३४) मनसा कालि
३५) देबेनि कालि	३६) माता देवि हाजारि कालि
३७) देवि कालि	३८) शत्रु मर्दिनि कालि
३९) दुर्गा कालि	४०) शिवशक्ति कालि
४१) गनेस कालि	४२) तारा मा कालि
४३) गोङ्गा कालि	४४) तारिनि कालि
४५) गोपाल सुन्दरि कालि	४६) त्रिपुरा सुन्दरि कालि

कुन्हरा कालिर नाम पढबा नि पारिए फोटोला दुआल गिछे । फोटोला दाराए चिन्हिएने नामला कहवा पारबन ।

कालिर नाम, फोटो संग-संगे कालिर भित्रेर गहिलि मासानलार
किछु नामलाअ दुआल गिचे ।

गहिलि मासानलार नाम:-

१) काल मासान	२) कउसिला मासान
३) देखिना मासान	४) हिल्का मासान
५) चिल्का मासान	६) हियालिया मासान
७) खियालि मासान	८) पिचास मासान
९) बारिका मासान	१०) बाहेरा मासान
११) ठाकुरेर भित्रेर मासान	१२) कालिर भित्रेर मासान
१३) गाराम ठाकुरेर भित्रेर मासान	१४) सुक्ना मासान
१५) फुला मासान	१६) कनकनि-भनभनि मासान
१७) आन्धारसुला मासान	१८) आउठिया-बाउठिया मासान
१९) खुनपरा मासान	२०) रतपरा मासान
२१) आसापरा मासान	२२) (नस्टुआ) कुर्हिया मासान

एकादसि

गाअ-घरेर कोच राजबंसि लोकला यिर पावनि बाडा धुमधाम
करे मानाचे । मरद होक वा मुस्राद होक यिर पावनि बाडा हाउसे रंगे
मानाचे । अघन महिनार पुर्निमार बाद जेइर एकादसि परेचे अइर
एकादसि मानेचे । बुढा-बुढिलार कहना बमोजिम यिर पावनि करले
कोधोए असुख नि होवे । कोधोए हाए-हाए, चाए-चुइ नि होवे, माने सुख-

सान्ति, धन-धान्य परिपुर्न रोहोबे । यिर जगरनाथ भगवानेर नामत यिर पाबनि करेचे । जगरनाथ पुरित परतेक दिन धान काटेचे, परतेक दिन भात नान्धेचे, परतेक दिन भगवानक परसाद चर्हाचे । परसादत गुडबाला ताजा भात) । एकेदिन धान काटिए, चाउ बेनाए, मेठाइ दिए भात नान्धिए भगवानक पर्साद चर्हाचे । हतान जाबार लोकला देखिचे हतानकार मुन्दिलेर भान्डाखान परतेक दिन खुलेचे, धए राखेचे आर धआल भान्डाखान टाडेचे ।

पाबनि करार घर एक बेहानेसे घर, एगना लेपा-मुछा करेचे । पाटाडनि साफा करेचे, सामेना टाडेचे । पाबनि करा बा पाबनि करि उपासे रहचे । आर्ह टहलुआ, कामकरि डाकाचे, अम्हा सादा खाना खाचे । सोदोर, मेजमान डाकाचे, अम्हार बादे गाजि, मुन्धि बा पुरि, आलुसाग, चाहार बादे दुहुनि, चाहापात्ति, चिनि बेवस्था करेचे ।

एगनात रातभर जागिले रहबार बादे छिर्यौरि (तिरपाल, सामेना) बेवस्था करेचे । कलर पातारिर बेवस्थाअ करेचे । बिच एगनार पुरुब बगल आल्गा कापरा घेरिए मुन्दिल बेनाचे । मुन्दिलेर आगुति पुरुब सितान दिए सेजा पारेचे । रातभर आन्धार ना होक कहेने लालटेन,

पेट्रामेक्स, इमरजेन्सि बत्तिर बेवस्थाअ करेचे । पाबनि करा वा पाबनि करि जोगोते सिनान-धुनान करिए पर्साद-पानिर सामानला लिए मुन्दिलत आसिए बठेचे । कलर पातारित एकटा आसन, (सिन्दुर लागाल कलर छरि, एक हात साधा कापरा, कापरार उपरत पान-सुपारि, किछु टाका) आसनेर गोरत कलर पातारित दुइ पुरा पर्साद (एकटाकरे नाकाल मालभोग कल, चाइरिक भिजाए आलुआ चाउ, कनेककरे पान-सुपारि, कलरपर काच दुहुनि, भोगमासला, कनेककरे पकिपरसाद) लगनि परसाद चर्हाचे । बगलत फलफुल काटिए साजाए राखेचे । धुपदानित आडरा-धुमना जलाए, डिफा (माटिर गेछा) खाबार तेल भराए पेल्ला जलाए देचे । लटार जल हातत लिए आसन, पर्साद, घुराए भक्ति दिए जोर हात करे बसेचे । कमर'ट लागिजाले वा बिसाएजाले भक्ति दिए अइठे थाकि जाचे, लिहानि (राजाइ) भाका लेचे मतुन नि निदाचे (जागिले) रहचे । पाबनि करा वा पाबनि करिक संग दिबार वादे आर्ह कामकरि, टहलुआ रातभर काम कर्ते रहचे, काह चाहा बेनाचे, काह चाहा बाँटेचे । एकादसि देखवा आस्पा लोका काह टास खेलाचे, काह कहनि कहचे, काह खिस्सा कहचे, काह नाच गाअन करेचे, रातेर अन्तिमत कामकरिला सागेर वादे आलु काटेचे, गाजि (घुम्नि) नानधेचे । टहलुआला आटा सानेचे पुरि छॉकेंचे । बेहाने-बेहाने पाबनि करा वा पाबनि करि सेजासे उठिए मुख-हात धए, चुलि-मुलि सिनान करेचे । समय देखेचे, केतेक बजे पाना छे, से बजे मुन्दिलत जाए भक्ति दिए पर्साद, आसन उठाचे । पर्सादला उठाए छुआ-छटलाक बाटेचे । बड सोदोर-मेजमान आस्पा धरले बठवा देचे । खावा बठाचे, आगुत पर्साद देचे ताहार बाद कि खावे ? काह गाजि-मुन्धि, काह पुरि-आलुसाग खिलाचे । खाना खाबार बाद पाबनि करा वा पाबनि करि संगे भेट करिए बिदा हए आप्ना-आप्नि घर जाचे । एनडकरे एकादसि पाबनि ओर हचे ।

सस्कृतिला

कोच राजबंसि सस्कारलार भित्त सस्कृतिलाअ हुकाल छे । राजबंसि सामाजत सस्कृतिला भेलेला छे । हाउस-रंग, नाच-गाअन, यिला

सुरु कर्ले, किरतिनियार प्रवेस नि कराए कर्ले निरस हचे । मतुन किरतिनियार प्रवेस कराए “ओदोबास” कराले रउनक बाढिजाचे । “ओदोबास’त” सस्कृति प्रवेस नि कराए ने भि कराल जाचे । माटिया सेभा बेहा’लात सस्कृतिर प्रवेस नि हचे । इसिलिए उला बेहा निरस हचे । काह थाहा पाचे, काह थाहा नि पाचे ।

सस्कृतिर भित्रत - “किर्तन, भेन्ड्रा, हरिलोट, अस्टजाम” नाच-गाअन “लाहाडकारि “डोल नाच,” “ढोल साहेना-सास्तरि,” हुदुरधुरा, “टेम्कि,” “नाटुआ,” “पाचालि,” “लंका-राजधारि-किस्नखेला,” “कालि बिलास,” “कानि बिसहरि,” “सतपिर ” ।

“बेहार गित” भारतत “भवाइया गाअन” “मनसा-बिसहरि गाअन” “बाउल-बयरागि गाअन” आलाकार आधुनिक गित, गाअनलाअ परेचे ।

खान-पानला:- घुमिन्-मुर्हि (गाजि-मुन्ढि), कालाइर बरि, सातसागि, खारि, छेका, पेल्ला, फोदगो, खाटा, नुनि, तेलि, खलाभाजा, साना, सिदल, सुकटा, गुन्दुक, आ॥चार, पन्ता, खरखरा, पेरपेरि, रुटि, पिठ, पेटारि, पअ आदि-इत्यादिला ।

उर्हन-पिर्हनला:- कस्टि, पाभल, गाम्छा, धुति, गेन्जि, पिरान, कामिज, पघरि, गजि, पेटानि, कमर बान्धा गाम्छा, माथा बान्धा गाम्छा, काडहत बर्हि, साया, ब्लाउज, सार्हि आदि-इत्यादि ।

Meghalay India

Assam. India

Meghalay

Jhapa-Morang. Nepal.

Meghalay

गर-गाहेनाला:- ठेडेर आङगुलतः- (रुपार) बिछि (आङ्गि), बाजु, ठेडेर खारु, छेरा खारु । कमरतः- कमर कोस । सार्हिर कनतः- छरानिर भटा । हाततः- माठा, भुरि तार, सिठि तार, काङ्कन । बाँहौतः- किस्न चुरा, बा"सपातारि तार । गालातः- गोट माला, बिछा माला, टाकार हार, चन्द्रहार, मुनिहार । कानतः- सनार-जातिसना, रिङ, कन्सि, टप रुपार-कानचापा । नाकतः- छातिया (बेसन), नथ । माथातः- रुपार-सितिबन । चुलि-खपातः- रुपार काँटा आदि-इत्यादि ।

सिरुआ,

सातसागि

(चइतेर नान्धाल बइसागत खाबार)

नेपालेर पुरुब देखिन ठाइत रहवार कोच राजवंसिला चइतत नान्धिएने बइसागत खाबार चलनछे । अम्हाला चइतत् सातखान साग (अनुमानि:- आलु, पाटा, सजना, बेगन, आम, कठल, ढेकिया, भुरिमाच । आर्ह दसरा सातखान साग लिबा सकेचे) एकेठिन नान्धिएने रातघुरि राखेचे तार फिरा दिन बेहाने खाना खाबार समय सागखान खाचे ।

आजि अन्तिम चइत बेहानेसे सभाए बडलाक जलदे भरि धए आसिरबाद लिबार दिन । काँहा'र फुरसद नि हवार दिन । सभाए आप्ना-आप्नि कामत ब्यस्तछे । ब'र छुआला जल लिए छट छुआलाक सेजात जल दिए, भिजाए, कान्दा-कान्दि करुआचे, छुआला चिहार काटा-काटि करेचे । ताहारसे बडला जलेर गल्टिड, डँक, (जग, मग,) गिल्हासत जल लिए बडलार ठेडगत जल दिए भरि धए दिवार बादे अन्छाए बेराचे । अइनडे गजि-पिन्धि चेडरिला हातत गल्टिड, डँकत्, (जग मग) जल लिए आप्नारे सड, जेर्हलाक भिजाए दिवार बादे अन्छाए बेराचे, काँह सडेर घरेर गलिलात नुकाए रहचे । काँह पाछुपाके जाए जल छेकिए, भिजाए दिए हाउस-रड करे खेलाचे । घरेर मुस्रादला घर-एगना लेपा-मुछा करेचे आर मरदला छुआ छटलार बादे खाना खाबार उतिजोक करेचे । घरेर मरदला धमकरे खाना खाए जंगलेरति जाए जरि-बुटि जर करिए राख्पार बादे धाउ-धाउ करेचे ।

घरेर बुढा-बुढिला (दादो-दादिला) बठिए रहचे, पता-पतिला गिलासत जल आनिए दादो-दादिर ठेडत जल दिए माथा हेटकरे हरचे । दादो-दादिला पता-पतिलार गिलासेर जलखान लिए अम्हारे माथात दिए कहचे-सुखि रहन, सान्तिसे रहन, सालभर तम्हार माथा'र ठान्डा रोहोक । तम्हा निरोगि रहन कहे आसिरबाद देखे । घरेर मरदला जलपान खाए गाअँर मरदलार संगे भार जाछे हतान अम्हा भारबारिखानत हिदर-हुदर अन्छाए दाबा मानिए जँर, पात, ठाल-ठुल, फल, गाछेर छिल्काला आनिए

राखेचे । भारसे दाबा आनि एने माच मारबा लदि जाचे । लदिसे माच मारिए, आनि ए जल सिरुआ खेलबा जाचे । अइला माच सातसागि खानत मिस्लाचे ।

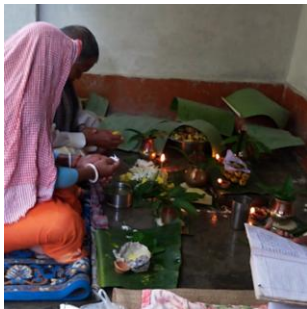
हिदर दादि रहले दादि, दादि नि रहले आइ'र सिनान-धुनान करे एकटा रुसनि, एकटा प्याजि, एखेठिन बान्धिए चार जरि, ठाकुरेर पाटत, दुइ जरि, ब्रम्हानि पाटत, दुइ जरि, हुनमानेर पाटत, पाँच जरि, कालिर पाटत, पाँच जरि, माता ठाकुरानि (भगवति) घरत, चर्हाए मुल घरेर मखात, नानधन धरत, गुहालि घरत जुत लागाए बान्धिए देचे । इला काम करबारबाद गाजि नानधेचे आर डालेर बरि बेनाचे । पहिले छुआलाक खराक खिलाचे ताहारबाद मरदलाक गाजि, मुन्ढि, डालेर बरि खाबा देचे । अन्तिमत आपुन गाजि, मुन्ढि, डालेर बरि खाचे । सानघुरि सातसागि (आलु, पाटा, सजना, बेगन, आम, कठल, ढेकिया, भुरिमाच) नानधिए मात्र भात खाचे थोरेक कालकारबादे उठाए राखेचे, अइखान सागक “सातसागि” कहचे ।

आतर-चातर घेरबार

आजि बेहानेसे घरेर मुसादला घर-एगना लेपा-मुछा करिए, गुहालि घर साफा करिए, छान-गबर फेकाए, पाटाडि छेरछन दिए, सिनान पानि करिए चापानि-दुफ्रिया करिए छुआ, पुरुसक खाना खिलाबार बाद छागल-छेरि लराबा जाछे । घरेर बुढारा एक बेहानेसे पाटार तारि टाडिऐ ढेरा काटेचे । ढेराला भेलेला हवार बाद ढेराला से उभ्राएने गटालि बेनाचे । अइनडे घरेर बुढि एक बेहाने उठिए पाटार तारि टाडिऐ “ताक्रि” काटबार बादे आअलाचे । आअलाल तारिरसे गराठिला एकटा ढाकित “पान्जि” पारेचे । उला पान्जिसे ताक्रि’र दिए “फतअ” सुता बेनाचे आर आगालला एकटा ढाकित “पान्जि” पारेचे । उला पान्जिसे ताक्रि’र दिए “सा”अ” सुता बेनाचे । उला “सा”अ” सुता आर “फतअ” सुताला “लाछा” बेनाचे, “लाछा”ला रडत डुवाचे आर रडकरेचे, भेलेला किसिमेर रड तियारि करेचे । रडाल सुताला सुकाचे ताहार बाद “साअ” सुतार भिने “गटालि” बेनाचे आर “फत” सुतार भिने गटालि बेनाचे । “सा”अ” सुतार गटालिसे “धक्रा फाटि”, “जाउ”लि फाटि” तानत टाडेचे आर फतअ सुतार गटालिलादे तानेर “खना” भराचे । “दोदलोड”, “भोलोखाटि”, “लेटिखाटि”, “बअ खाटि”, “व्य””, “अल्हानि”, “खुप्नि”,

“कुग्ज”, “कमरकोस”, “चा॰रि”, इला दिए “धक्रा”, “भालड”, “जाउ॰लि”, “भला” तियारि करेचे । इला एक दिनिया काम ना हए मतुन इला बुढा-बुढिला सबदिन एइलाए काम करते रहचे । मरदला दिनभरका काम करबारबाद सानघुरि पाचटा “चुका”इत कल, चाउ, पान, सुपारि, भारबारि से आनाल जैरपात, दाबाबटि (जरिबुटि) दिए चारटा चारकने आर एकटा बिच एग्नात “चुका” गार्हेचे आर तुरिला चार्हपाके छिर्याते-छिर्याते चार्हरा कन ठेकाचे । काह-काह बिच एग्नात खादि खुदिए कल, भोगमासला, चाउ, काचदुहुनि, खेचर तिर-धेन्दुक वेनाए पर्साद, दाबा-बटिला दिए गार्हिण दिबार काम करेचे । घर-एग्नात चार्हपाके दाबा-बटि गार्भार कामक “आतर-चातर” घेराबारा करबार काम कहे कहचे । एनडकरे कोच राजबसिला आतर-चातर घेरबार काम करेचे ।

नयाँ सालेर पर्साद-पानि

नयाँ सालेर पहिला दिन, घरेर मालिक-मालकानि उपासे रहचे । घरेर मुस्रादला घर-एगना लेपा-मुछा करेचे, नुआ-कापरा धादेचे, सिनान-पानि करबार आगुत ठाकुर घरेर कठा-पाट, ब्रम्हानिर घरेर कठा-पाट, हनुमान-नरसिंहेर थान, कालि रहले कालि घरेर कठा, ठाकुरबारि एगना लेपा-मुछा करेचे । घरेर मरदला पर्साद दुआ कल, भोगमासला, चिनिया लाड्डु, धुप-धुम्ना, गटा-पान, गटा-सुपारि, आसनेर कापरा, कुस्पोर पात, आनिए जर करिए राखेचे । पाथारत जाए गाय आनिए दुहुनि छेकिए, घरत राखिए फेर गायरक पाथारत बान्धेचे । कलर पातारि काटिए आनिए घरत राखेचे । घरेर मुस्रादला सिनान-धुनान करिए कनेक काच दुहुनि राखिए बाँकि दुहुनिखान लग्नपर्साद-पकिपर्साद (खिर) वेनाचे, आर धान कुटिए आलुआ चाउ (अच्छत) बेबस्था करेचे । घरेर मालिकटा सिनान-पानि करिए धुति, गेन्जि, गालात गाम्छा लिए ठाकुर बारि भित्रत दुकेचे । पर्सादेर सामानला लिए घरेर मालकानिडा ठाकुर बारि जाए सामानला राखेचे बाँकि सामान जदि छुटिचे ते फेर जाए आनेचे । मालिक आगुत ठाकुरे पाटत पातारि बिछाए पासाद दिबा धरेचे संग-संगे हनुमान-नरसिंहेर थानत पातारि बिछाए पर्साद दिबा धरेचे । ताहार बाद ब्रम्हानि घर जाए ब्रम्हानिर कठारत पातारि बिछाए पर्साद दिबा धरेचे । कालि रहले कालि घरेर भित्रत कलर पातारि बिछाए पर्साद दिबा धरेचे । सभेठिना पर्साद दिते, जल छेकिते, दन्हे त्रिपुरुस भक्ति-सालाम दिते पर्साद दिबार काम ओर करेचे । पर्साद दुआ काम हवार बाद घरेर मालकानिडा ठाकुरे पर्साद आर हनुमान-नरसिंहेर पर्साद एखेठिन सानेचे आर छुआलाक डाकाए खिलाचे । ब्रम्हानिर पर्सादखान मालिकटाक एकलाए खाबा देचे । कालिर पर्सादखान छुआलाक बिल्हाए देचे । एनडकरे नया सालेर पर्साद-पानि दिए आनन्द मानाचे ।

गाराम सेभा

गटे कोच राजबंसि समाजत गाराम सेभा नयाँ सालेर पहिला हाप्तार भितरत् पुजा दिवार चलनछे मतुन कुन्हठिन आपनार सुबिधा अनुसार आसारि-घासारि पर्साद दिवार समय पुजा देखे । एकटा गाअर एकटा गाराम रहचे । गाराम थानत गाराम, माहाराज, गजकाली, रनकाली, धरम ठाकूर, टाडहुआ-टाडहुआनि, मधुरा डाक्नि, मदन ठाकुर आर्ह कि कि त्रिसालकुटि देवतार पुजा धामि दाराएअ हचे । गारम थानेर पुजार थानत मालिर हातेर बेनाल घँरा चर्हाबा परेचे ।

वेहानेसे गाअर लोकला गाराम थानड साफा-सुगधर करिए, एगनाखान छिलिए बन-भारला अखाएने भकभक करेचे । गाराम घर, माहाराजेर घर, गजकालिर घर, रनकालिर घर, टाडहुआ-टाडहुआनिर घर, मदन ठाकुरेर घर भाडगाल रहले नायाकरे बेनाएदेचे, आर मदन ठाकरेर घरेर टुहिरत, कन्चि गार्हिंएने ढाकि, जाल, भाँति टाडगिए देखे । माहाराज ठाकुरेर थानत गान्जा, भाड चर्हाचे ।

गाअर लोकला सिनान-धुनान करिए आप्ना-आप्ति चर्हावार (डालि) सामान लिए गाराम थानत जर हचे । काह-काह पाठा, कोपतोर चर्हावार वादे आनेचे । काह-काह गाअर मालिकटाए पुजेचे । कुन्हवेला गाअरात बेमारि-दुखि बेसि हएजाले धामि डाकाए पुजमान कराचे । हतान त्रिसालकुटि देवतार पुजा हचे, गाराम ठाकुर, माहाराज ठाकुर, गजकालि, रनकालि, मधुरा कालि, टाडहुआ - टाडहुआनि, मदन ठाकुर (सिब अघोरि), बिराटपुखुर, सोहोदो - मोहोदो पुखुर, तेलगानि पुखुर, आध्रा डिधि पुखुर, रुमि डिधि पुखुर, किचकबोध पुखुर, आदि इत्यादि । गाअर लोकला मानतिया रहले मानतिया अनुसारे पर्साद चर्हाचे, मान्तिया नि रहले साधारन हिसावे लग्निपर्साद-पकिपर्साद (खिर), लाडु (चिनिया लाडु), कल, पान, सुपारि, काच दुहुनि, आडरा-धुम्ना दिए पुजेचे आर कहचे ले गाराम ठाकुर मोर साम्हत जेइला जुटबा पानु आनिए चर्हानु भोग कर आर मोर घर-परिवारक सुख-सान्तिसे राखिस । सभारे पर्साद चर्हा हएजाले वा धामिरर पर्साद दुआ हएजाले जय, जय, जयकार दिए पर्सादला उठावा कहचे आर सभाके बाँटिए खिलावा कहचे । मान्तिया पाठा, कोपतोरला काटिए माथाला थानत चर्हाए घर लिए जाचे आर

पर्सोद मलनल नलनधलएने बॉललए (वलल्हलए) खलचे । कलरुतनललल रहलले खोल बलललचे आर कलरुतन करचे, नल रहलले ढोल, ढलक, आनलए बजबलर लोकरे हलते बजुआचे । एनडकरे गलरलमथलन ढुजल करेचे । बुढलबुढललल कहे “गलरलम ढुजले आरलम” । गलअर लोकलल मलललए “गलरलम ठलकुर” ढुजेचे ते सललभर उर गलअत कुन्ह कलसलमेर दुख संकट नल हचे, नल आसेचे एइर मन्यतल छे ।

भापार कोच राजबंसिला गाअ-गाअ एरियात गाराम थान बेनाए भूनाभूनि देउनियाला पुजेचे मतुन मोरड जिल्लात एरिया-एरियार लोकला गाराम देअ पुजेचे आर एक हाप्ता करे, भर बइसाक बाजार (मेला) लागाचे । हतान गाराम देवतार बाजार देखपा जाले मालिर हातेर बेनाल सल्लाहार “घरा” गाराम देवतार थानत चर्हाचे । गाराम देवता “हाति”र पर साबार रहचे आर माहाराज “घरा”र पर साबार रहचे कहे जन बिस्वासछे ।

गाराम देवतालार नाम :-

माहाराजा दुध कुमर सिँह माहाराज,
माहाराजा जगदेल सिँह माहाराज,
माहाराजा सिबनाथ सिँह माहाराज,
माहाराजा धनपाल सिँह माहाराज,
माहाराजा सुनबर्सि सिँह माहाराज,
माहाराजा काटा सिँह माहाराज,
माहाराजा भलुआ सिँह माहाराज,
माहाराजा भेरुआ सिँह माहाराज,

आदि-इत्यादि ।

गुच्छि लिबार

कोच राजवंसि सामाजत धानेर खेत (उखार-दुहार, गरा) जुताइ हबारबाद रपा बुनवार आगुत पर्साद दिवार चलनछे । उरा पर्साद घरत निदिए खेतबारित जाए देचे । उरा पर्साद दिवार आगुत खेतखान चासबास करिए रपा लागबार बादे तियारि कर्बाहचे । रपा लागबार आगुत गटे खेतखान उखार, दोहार, गरा करिए राख्याहचे । रपा बुनवार खुटरारा गरा दिए आलिजाड बान्धिए काछ, काटिए खेतखान तियारि कर्बाहचे । उरा खुटरात कुन धान बुन्वे उलार बिचन आखराए राख्याहचे । इला काम कर्बार बाद गरा दुआ खुटरारा आगुत काद दिवा हचे (हाल चास, मोइ दिए रपा बुनवार तियारि) । घरत एग्ना, घर लेपा, मुछा करिए, सिनान करिए पर्सादिया सामानला एकटा कलर बाचागाछ (पहिचा), एकटा पाटार गाछ, कलर पातारि, आडरा-धुमना, तिनडा छुटा-कल, भोगमासला, काच दुहुनि, कनेक लग्नपर्साद-पकिपर्साद (खिर) गंगार जल, एकलटा जलत एकटा कुस्पोर पात, इला सामानला लिए खेतत जाछे । जेइरा खुटरात रपा बुन्वे उरा खुटरार पुरुब-उत्तर कनडात (दुइ आलिर बिचत) पर्साद दिवार ठाअखानत घरेर मुन्ठ मुस्रादड पर्साद फान्देचे । आगुति एकटा पाटार गाच, एकटा काल कचुर गाच, एकटा कलर पहिचा गाहेंचे । ताहार बाद पुरुबमाखे कलर पातारि पर दुइ पुरा पर्साद देचे । आडरा-धुम्ना जलाए, माटिर चेराक जलाए देचे । दुइ पुरा पर्सादत एकटाकरे गटा कल नेकाए, अर उपरत भोगमासला, काच दुहुनि, लग्नपर्साद-पकिपर्साद (खिर) देचे । लटार जल हातत लिए

पर्सोदर चरुहपलके घुरलए भक्तल देचे । जल घुरलए भक्तल देचे आर कहचे
यलसललकर वललरअ खोप भलल हइस । तलहलर वलद वलचनेर तलरल ललए
रपल वुनुवलर सुरुकरुवे ।

भुमलरलज

सललेर मलथल एकवलर (भुइ) जमलनेर जलरवलर दलन आसेचे ।
आसलर महलनल सलत गते यलनल जुन वलइस तलरलक नेपललत मलनुवलर
तलरलख आसलर आट गते एक दलन मलटर जलमवलर कहे भुमलपुजन परेचे
। उ दलनल हलल-फल नल वलहचे । अलल-जलँड वलनुवलर, कलँट-छलँट कवलर
कलमअ नल करेचे । खेतल कलसलनल लोकलल वलचन उखरलचे । मतुन
अहललअ नल कर्वल हए ।

“कलमरुप कलमखुयल मनुदलर” आसलम

आसलमेर कलमरुप-कलमखुयल मनुदलरेर दरजल वनुद रहचे । लोकलल
कहचे, हतलकर पुजलरल-मलहलतलल (पनुडतलल) कहचे मलयेर रजसलल हवलर

दिन हवार कारनत मन्दिरेर दरजा बन्द राखेचे । उ एकटा दिन कि छे, कि परिख छे जे भुमिराजेर दिन माँ कामरुप-कामख्या देविर रजसला हचे । मन्दिरेर निकास दुआरसे निकिलवार जलखान लाल देखा गिछे, कहे हताकार माहात, लोकला कहचे ।

हताकार माहातला भुमिराज हवार एक दिन आगुते मन्दिर परिसरत माइकिड करेचे कि काल्हि भुमिराज मन्दिरेर दरजा बन्द रोहोवे । (कामरुप-कामख्या मन्दिर पुजा करवार जेतेला भक्त जनला आसिए घुरिए जाबा ना परोक कहेने आगुते खबर देचे) । यिर मुन्दिल कोच राजा नरनारायन सिंह बेनाइचे कहे इतिहास बिद'ला इतिहासत उल्लेख करालछे ।

आमाति ठाकुर

छुआला आप्ना-आप्नि संगलाक कहचे काल्हि भुमिराज आमाति टेक्पारवादे एकठिना जर हमअ आर रास्तारात सुता टाडगिए हाटसे घर जाबार हाटाटिलासे सान्दुस जर कर्म । उला सान्दुस सानकरे खेलान्डि खामअ ।

कोच राजबंसिलार १८ रा (परुआ) करनधरि ठाकुरेर मडधे यिर ठाकुर नाहए । यिरा ठाकुर १०-१२-१४ बच्छिया गटे छुआलार ठाकुर हए । १०-१२-१४ बच्छिया बेटा छुआ या बेटि छुआला आप्तारे हिसाबे पुजेचे । यिरा ठाकुर पुजवारबादे कुन्ह निति नियम छेइनि मतुन एकटा दिन धरालछे उरा दिन हए भुमिराजेरदिन । यिरा ठाकुरेर नाम आमाति ठाकुरटा भुमिराज हए । राजबंसि ठाकुरलार कुन्ह रुप या मुर्ति निहचे मतुन छुआला आमाति ठाकुरेर जेनड-सेनड मुर्ति बेनाए रास्तात राखिदेछे । उर रास्तासे आसा-जाइ करा जेतेला लोक-जन उरा मुर्ति या ठाकुरक देखिए थोरेक भेटि, लारु, सान्दुस चर्हाचे । छुआला आप्तारे मने, आप्तारे हिसाबे कि भावे पुज्वा लागे अइ भावे पुजा करेचे । पुज-मान कर्बार छुआलाक काँह बाताए दिबा निलागे आर काँह बाताए दिबाअ नि जाछे । छुआला आप्तारे मने ठाकुरेर घर बेनाचे, ठाकुरेर माटिर मुर्तिर बेबस्था करेचे । मुर्तिरात केनड रड दिवालागे । केनड भावे थार राखबा लागे । केनड भावे हातलात कि धराए दिबा लागे । कि पर्साद-पानि चर्हावा लागे । सेइ हिसाबे लारु-मिठा, पान-पर्साद, भोग चर्हाचे आर केचरि सार्हु, मयना सार्हु, पखि, गेउरिया, घुगु पखिलाअ भोग दिए पुजा देछे । खाबार तेलेर खालि टिन, भाडा थालि, गिलास, बाटि लाठिदिए डाडहाए बाज्ना बलाचे । रास्तारात हिपार से हुपार सुता टाडगिए हाटसे घर आस्पर लोकलाक टेकिए सान्दुस जर करेचे । सान्दुसत गुलगुलिआ, फोचलोत, डुहा, कुरचिला, पिठ, जामुल, निम्कि, बिलाति, आम जर हचे । दिनभर जर कराल सान्दुसला सानकरे सभारे बादे (कए भुन सहभागि हइचे) बाराबोर भागवान्डा लागाचे । बाराबोर आप्ना-आप्नि भाग वान्डाला लिए घराघरि घर जाछे ।

लथापथा पाबनि

इरा पाबनि आखार महिना घरेर मुस्रादला मानाचे । आखार महिनार दोस्रा बिहिपियार वार सभारे घरेर मुस्रादला भोके-प्यासे (उपासे), सिनान-धुनान करिए, घर-द्वार लेपा-मुछा करिए, कलर पातारि काटिए, एकटा जलाल चेराक, पाँचटा एठिया कल, चाइरिक आलुआ चाउ, कनेक काच दुहुनि, कनेक भोग मासला, पाँचटा कोस्पोर पात, पाँचटा पान, पाँचटा सुपारि, एक गिलास जल अँत गांगार जल दुआल, आडरा-धुम्ना लिए बिरनार थोप रहवार खेतत वा चार आलिर बिचत, बिरनार थोप आखराए गिलासेर जल छिटा दिए (धए), आगुति राखिए कलर पातारित पर्साद चर्हाचे । पर्साद चर्हाए दिवार बाद बिरनार थोपक धरिए थपकाचे आर कहचे । **“लथापथा पाबनि जोर दे बलबुता दे”, “लथापथा पाबनि जोर दे बलबुता दे”, “लथापथा पाबनि जोर दे बलबुता दे” “याँहा बोले पुजा खावे”** कहे पर्साद दिवार बादे आनाल कल, चाउ, पान, सुपारि, भोगमासला, काच दुहुनि, बिरनार थोपटर उपरत चर्हाए देचे । बचाल फलफुल कल पर्सादला छुआलाक बाटिए खिलाए देचे ।

यिरा पाबनि भापारति मोटामोटि हाराए गिछे । मोरडगत यिरा पाबनि आलाअ मानातेइछे । यिरा पाबनिर बिसेसता कि छे कहिले:- यिरा पाबनि करले गतर (देहा) बिस निहवे, नि आस्पे । देहात बल, तागत आस्वे । आर एकटा कहावत छे, **“लथापथा पाबनि गोर-सिरुआ पाबनि पाबनिर ओर”** कहेने हतानकार बुढापाकाला कहचे ।

याँहाँत एकखान छट कहिनिअ जरालछे । सुखनि आर दुखनि दुइ बहिन रहे । बड बहिन गरिब आर छट बहिन धनिमानि रहे । एकदिन बड बहिन (दुखनि) बेटारक लिए छट बहिन (सुखनि)र ठिन जाचे मतुन छट बहिन, बड बहिनक गरिब देखिए अनादर करेचे । असलसे बठवारअ नि देचे । भाजा चाउला खाबा देचे, अहला चाइरिक । दुख मन करिए दन्ह माअ बेटा विदा माडगिए घरेरति जाचे । घर जाबार समय बाँसेर गोरे-गोरे कुछु खाबार मिल्वे ना कि कहे अन्छाते-अन्छाते जाचे । हतान एकटा साँप देखेचे । अहिड साँप खाए मरि जाम कहे अहिड साँपक लिए घर पुगेचे । घर पुगिए साँपटक हान्डित भाप्पा दिए थाकिए निदाए जाचे । बगलेर परसिया देखेचे, दुखनिर नानधन घरसे धुआँ निक्लिबा देखिए दाउरिए आसिए देखेचे ते नानधन घरसे एगनातक चानिर टाकाए टाका । अए चिहार काटिए डाकाए कोहोले गो दुखनि तोर घरत चानिर टाकाए टाकार ठेरि हए गिछेगे । दन्ह माअ बेटा जागिल हए देखेचे ते छाचकुरि चानिर टाकाए टाकार ठेरि हए गिछे । तबसे गाअ घरेर लोकला दन्हे माअ बेटाक मान-भाव, आदर कर्बा धरिल ।

दुखनि आप धनि हए गेले ते फेर छट बहिनिर घर असल नुआ, गर-गाहाना लिए हत्तिरपर चर्हिए मेजमान गेले । धनिमनि देखिएने सुखनि, बाइरक, बहिन बेटाक खोप मान-भाव, जतन करबा धरिल । तब दन्हे बहिन घाटाटोप (भापदुआ) गारित चर्हिए गपसप कर्ते मेला (बाजार) जाबा लागिल । दुखनि कहचे हामाला किसेर बले जाछि ते “रथेर बले ना पथेर बले” । तब सुखनि कहचे कि हामा रथेर बले जाचि ।

पाछुत सुखनिक पिसाप लागेचे ते गारिर थामाए खेतेरति जाचे । भेलेखुन बाद हतान जाए देखेचे ते सुखनि बठिए छे अर ठेड नि चलेचे । अइठिना भइसुआर, गाए चराला रहे ते अम्हाए आसिए साल्लाह दिलकि कि एइड बिरनार थोपत आसार महिना छे दिनत जेइला फलफुल पावो अइलाए लिए आल्हाए पुजा करेक ते असल हए जावो । अम्हालारे काथा सुनिए गाअँ से एठियाकल, खिरा, दुहा, आम, काचदुहुनि, पान-सुपारि, माँगाए बिरनार थोपत पुजा कोरले ते सुखनि संगत हए गेल । उड दिन बिहिपियार बार रहे । अहिखुनसे इर चलन चलिए आसिचे । बिहिपियारेर

दिन “लथापथा पावनि जोर दे बलबुता दे” एहिड पर्हना पढिए विरनार थोपटक उठाचे आर बठाचे आर कहचे ।

धानत फुल दिबा

वेहाने घर-एगना, लेपा-मुछा करिए, पाटाडनि साफा-सुगर करेचे । कलर पातारि काटेचे । एकखान हाडि कुलात डालि (चारिन्त कल, चाउ, पान-सुपारि, कोस्पोर पात, चिनिया लाडु, भोग मासला, पकिपरसाद, काचदुहुनि, एकखान केचिया) साजाचे । घरेर मुस्राद उपासे रहचे आर सिनान-पानि करिए, नया नुआ पिन्धेचे । एक लटा जल साजाचे । पुआलेर गुति वेनाचे अत अधिन धराचे । डालिरत सालधुप राखेचे । घरेर मुस्राद डालि (चारिन्) माथात लेचे, लटा हातत लेचे आर पुआलेर गुति दस्राभन माइ लेचे । असल धानेर खेतत जाए पुगेचे । कनेर आलिर गोरत् पुगिए डालि’र आलित राखेचे । आलिर गोरत लटार जल दिए लेपिए देचे । लेपाल ठाअ खानत एकखान पातारि बिछाचे । पातारि खानत एक पुरा (कल, चाउ, पान-सुपारि, कोस्पोर पात, चिनिया लाडु, भोग मासला, (लग्नपरसाद) पकिपरसाद, काचदुहुनि) परसाद देचे । एकखान पातारित गुतिर अधिन राखेचे अर पर सालधुप देचे । लटार जल हातत लिए परसादेर चार्हपाके घुराए दिए भक्ति देचे । केचियादे एकटा धानेर थोप काटेचे उ’र धानेर थोप परसादेरपर राखिए फेर लटार जल हातत लिए परसादेर चार्हपाके घुराए दिए भक्ति देचे । ताहार बाद धानेर थोपट डालिरपर लटा, केचिया, गुति राखिए घुरिए घर आसेचे । घर आसिए उ’र धानेर थोप बाखारित टाडगिए राखेचे ।

खेमारी खुल्वार पसंदि

वेहाने घर-एगना, लेपा-मुछा करिए, पाटाडनि साफा-सुगर करेचे । कलर पातारि काटेचे । एकखान हाडि कुलात डालि (चारिन्त कल, चाउ, पान-सुपारि, कोस्पोर पात, चिनिया लाडु, भोग मासला, पकिपरसाद, काचदुहुनि,) साजाचे । घरेर मुस्राद उपासे रहचे आर सिनान-पानि करिए, नया नुआ पिन्धेचे । एक लटा जल साजाचे । पुआलेर गुति बेनाचे अत अधिन धराचे । डालिरत सालधुप राखेचे । घरेर मुस्राद डालि (चारिन्) माथात लेचे, लटा हातत लेचे आर पुआलेर गुति दस्राभन माइ लेचे । खेमारिर भित्रत जाए धानेर बभ्कार आगुति डालि (चारिन्), लटा, पुआलेर गुति दुरत राखेचे । धानेर बभ्कार आगुति लटार जलदे लेपिए देचे । लेपाल ठाअ खानत एकखान पातारि बिछाचे । पातारि खानत एक पुरा (कल, चाउ, पान-सुपारि, कोस्पोर पात, चिनिया लाडु, भोग मासला, पकिपरसाद, काचदुहुनि) परसाद देचे । एकखान पातारित गुति'र अधिन राखेचे अर पर सालधुप देचे । लटार जल हातत लिए परसादेर चार्हापाके घुराए दिए भक्ति देचे । डालि (चारिन्), लटा, गुति लिए घुरिए घरेरति जाचे । नकर बा आधियार बा काटनियार बभ्का खुलाए दाउनि छिर्याचे । एक भोरेसे दाउनि घुराचे । दाउनिर पर दाउनि, दाउनिर पर दाउनि घुराएने लगभग एक पउटि हवार आन्दाजे दाउनि खुलाचे । गरुला एक बगल बान्धेचे । जल खिलाए पुआल खावा देचे । पुआल भारिए-भुरिए एक बगल करेचे, धान एक बगल करेचे । धानला ढेरि बेनाए जिराए-सिताए केअ दिन लागाए बाअ लागाचे । बाअ लागाल हवार बाद धानेर

ढेरि बेनाए राखेचे । चाइरिक पुआल जलाए मुसि बेनाए धानेर ढेरि चार्हपाके गोलकरे घेर्ना बेनाए देचे । जबतक नाप-जोक नि हवे तबतक उर मुसिर घेर्ना जेनडका सेनड रहवा लागे । नि रहले काह धानला चलाइस्ले कहे जानेचे ।

नार्याखुआ पर्साद

घरेर मालिक वा घरेर मालकानि जोगोते सिनान-धुनान करिए पर्साद-पानिर सामानला लिए एगनात आसिए बठेचे । कलर पातारित एकटा आसन, (सिन्दुर लागाल कलर छरि, एक हात साधा कापरा, कापरार उपरत पान-सुपारि, किछु टाका) आसनेर गोरत कलर पातारित दुइ पुरा पर्साद (एकटाकरे नाकाल मालभोग कल, चाइरिक भिजाए आलुआ चाउ, कनेककरे पान-सुपारि, कलरपर काच दुहुनि, भोगमासला) नर्या धान कुटिए आलुआ चाउलेर लग्नपरसाद-पकिपरसाद (खिर) बेनाए कनेककरे लग्नपरसाद-पकिपरसाद (खिर) चर्हाचे । बगलत फलफूल काटिए साजाए राखेचे । धुपदानित आडरा-धुमना जलाए, डिफा (माटिर गेछ्छा) खाबार तेल भराए पेल्ला जलाए देचे । लटार जल “अघ्रा” (बाचा सँक) हातत लिए आसन, पर्साद, घुराए भक्ति दिए जोर हात करेचे । जाहार घरत “अघ्रा” नि रहचे अम्हा जाला कलर पातारि “अघ्रा” बेनाए काम चलाचे । काह-काह करनधरि ठाकुर डाकाचे, काह घरत

निजे देचे । काह-काह किर्तिनिया डाकाचे, काह नि डाकाचे । किर्तिनिया डाकाले भेन्ड्रा कहालजाचे । नया खुआ पर्साद बड पावनि त नाहए मतुन अइदिनसे मात्र नया धानेर चाउलार भात खाबार सुरु करेचे निते पुरना चाउलार भात खाचे । पर्साद दुआ हवार बाद पर्सादला उठाएने छुआलाक बाँटिए देचे, आपुन खाचे । एनडकरे नया खुआ पर्साद दिवार काम ओर हचे ।

माता (देबि) ला

पाँच बहिनि साँकत छे, दुइ बहिनि भिने छे ।

घाटोसरि

माता घाटोसरि एकटा देवि हए । उर देवि सात बहिनि रहचे । सात बहिनि (१) “माता जगदम्बि” (खेस्रा) (२) “माता फुलसरि” (बादामि गुटि) (३) माता “कालमाता” (घाम्चिर लाख्वा) (४) माता “गिर्जादेवि” (थिरथिर काटाबाला गुटि) (५) माता “गरिया माता” (गरुलार मुखत घाअ, ठेडत चपचपिया) (६) माता “घाटोसरि” (७) माता “साजि (तिस्ता बुर्हि)” मइधे दुइ बहिनि माता घाटोसरि आर माता तिस्ता बुर्हि छिटकिए भिने हइचे । यि दुइ बहिनिर मइधे एक बहिनि माता घाटोसरि गटे कोच राजबंसिला मानते, पुजते आसेचे आर एक बहिनि माता तिस्ताबुर्हि गोतत रहवार लोकला मात्र मानते, पुजते आसेचे ।

माटिर भान्डा चार पाके चारटा घुगि (बटुआ), साधा रड दिए ढालाए, लाल रडेर टिका गटे भान्डात । उराक कहचे:- **“घाटो”** । कुन्हर घाटोत घुगि (बटुआ) रहचे, कुन्हरत नि रहचे । जेइर घाटोत घुगि (बटुआ) नि रहचे उरक:- **“आकुआरि”** कहचे आर जेइर घाटोत घुगि (बटुआ) रहचे उरक:- **“बेहाति, बा छुआ बालि”** कहचे । गाअ-घरेर गटे मुस्रादला उला घाटो हाटसे किनिए आनिए सिनान कराए देचे माने धए देचे । घाट लेजाबार बादे परसादेर सामानला तिआरि करेचे । परसादेर सामान (मुर्हि, भिजा गाजि, आठिया कल, काच दुहुनि, भोगमासला,

मालभोग कल, धुमना, पेल्ता) । गाअर मुस्रादला आगिला दिन घुम्नि-गाजिला भिजाए देचे पाछिला दिन बेहाने कलर पातारि काटिए, सिनान-पानि करिए खाना-पिना करेचे । पहिला बइसाग महिनार दुइ गते बेलाभाटि उला घाटो साजाचे । बेलाभाटि परसादेर सामान, घाटो, काठात करे लिए लदिर घाट जाचे । घाटत पुगिए लदिर धादनित एक बगल कलर पातारि धए मालभोग कल, काच दुहुनि, भोगमासला चर्हाए परसाद देचे । एक बगल पेल्ता जलाए देचे । एक बगल आडरा-धुम्ना जलाए देचे । लदिर जल हातत लिए परसादेर चार्हपाके घुराएने हाटु पारिए भक्ति देचे । बाँके रहाल मुर्हि, घुम्नि-भिजा गाजि, बरि, आठियाकल (काठारात) सानिएने, परसाद बेनाचे, घाटोसरि गिदालिला काड धराधरिकरे घाटो भास्पर गित गिदाचे । ताहार बाद परसाद पहिला गास मुखत दिए, अग्लाए फेकाचे । ताहारबाद फेर उखान परसाद बाटिए-चुटिए खाचे । परसाद खुआ हबार बाद गिलासत लदिर जल, आर चाइरिक बालु, छट-छट पाथल लिए घर आनेचे । घरत आसिए गिलासेर जल, बालु, पाथल घरेर छपर उप्रत फेकाए देचे । एनडकरे यिर पाबनि मानाचे ।

घाटोसरि भास्पर गित:-

- १) चुरा.....ना कुटाइलो.....मधु.....कुटाइलो पाघाल,
मधु.....भोक लागाइचे.....(२)
पन्ता ना खिलाइलो..... मधु.....खिलालो पाघाल,
मधु..... भोक लागाइचे.....(२)
पन्ता..... ना खिलाइलो..... मधु.....टुटाइलो पघाल,
मधु..... भोक लागाइचे.....(२)
- २) ओ.....ना.....ओ.....ना.....
सान्जे कुटे फुलेर भारि धान ना कि ओ दो मरिया....(२)
दो घरे कुटे धान कि दो मरिया.....(२)
तिन घुरि मधुआ लिस्नु गे घाटो.....(२)
सिन्दुर नि पानु तोर.....(२)
सिन्दुर मुल्वा गिस्नु गे घाटो.....(२)
सिन्दुर नि पानु तोर.....(२)

- ३) तिस्ता बुर्हिर थान गे, किसेर भगा जलेचे, ओ.....गे.....(२)
 घिएर भगा जलिया उठिचे, तिस्ता बुर्हिर थानत गे.ओ.गे.(२)
 लदिर घाटते तिस्ता बुर्हि, घाटते बसेचे.....ओ.....रे.....(२)
 तिस्ता बुर्हि घर आ...रे.... जाचे....घर...आ..रे..जाचे..(२)
 को.....हो.....गे....गुआलनि...को..हो..गे..गुआलनि.....(२)
 धरा....धरि...जाम....ओ.....हो....आ.....रे.....(२)
 दुन्हि आ.....रे.....टल....मल.....(२)
 दहि कर्म काटा.....ओ.....रे.....(२)
 भोरे....उठ....भोरे.....रे.....(२)
 बभा उठ बभा.....रे.....(२)
 सासरि उठाअ बेहला....रे....सासरि उठाअ बेहला.....(२)

गाइन नाच

मन्जुस

कोच राजबँसि सामाजेर प्रत्येक घरत ठाकुरबारि बेनाचे । पुरुब उत्तर कन बा पुरुब देखिन कन ठाअँत पस्चिम मुख बेनाए बाचा-बाचा दुइरा घर बेनाचे, एकटा ठाकुरबारि थान आर दसरा ब्रम्हानि थान, ठाकुर थानेर आगुति उत्तर बगल हनुमान थान आर नरसिंह थान (धाजा गार्हेचि) । ताहारे पच्छिम बगल कालि रहले कालिर थान बेनाचि । बेहार बेला, पुजा-पानि दिवार समय, ग्रामथान पुजा दिवार बेला, ब्रम्हानि थानेर घरटार भित्रिपाके टुहिरात “घन्टोबरी महारा” बान्धेचि ।

(चामखोलिया)

कोच राजवंसि सामाजत ब्रम्हानि (विसहरि) पुजवार बादे गाइन पुजारि हचे । गाइन तिन किसिमेर हचे । एक चामखोलिया, दसरा दुरगाबालि, तेसरा पयदापुरन । तिन्हला गाइन पुजारिर आप्ना-आप्नि हिसाबे पुजा-पानि आर नाच करेचे । काह-काह थलित चउकिर पर धक्रा बिछाए बठिए गिदाचे । एम्हार मुल'क “सारुआन” कहचे । मतुन काहार छकरा हचे काहार नि हचे आर दोहारलार हातत बाचा-बाचा करताल लिए, बलाते-बलाते गिदाचे ।

बेहार घरत जोगि (घरगिरि)र मान्ति सुजवार बादे गाइन नाच नाचाचे । गाइन नाच थलित नाचाचे । गाइन नाचेर दलत ७-८ भन लोक रहचे । गाइन नाचेर आगुआनडक “मुल” कहचे । एकभन खोल बलाचे । एकभन छकरा हचे । छकरार ब्लाउज पिन्हेचे आर हेटत घागरि, माथात साधा नुआर नेटबाला पघरि पिन्हेचे । अइनडे पघरि मुल'ड पिन्हेचे । मुलडर ठेडत “नेपुर” पिन्हेचे । नेपुर कहिले:- फोडबाला

खारुआ, फोडखानत बाचा-बाचा गुलिला रहचे, खारुआ एक बगल सुता बान्धिए ठेडेर बुद्धा आडगुलत फासाए देचे, जेइला बेराले भ्रमर-भ्रमर बलेचे । मुललेर हातत **“चेअर”** रहचे । चेअर कहिले:- लाम्ह-लाम्ह काल हले काल, साधा हले साधा चुलिलार मठा’र बान्धाल रहचे, जेइर गाइनला हातत करे हिलाते नाचेचे । दोहारला साधा पिरान आर धुति पिन्हेचे, काडघत गाम्छा राखेचे । गाइनला नाच सुरु कर्बार आगुत पुरुब बगल ब्रम्हानिर थान वेनाचे हतान पिर्हारपर साँपेर फेन बाला ब्रम्हानिर मन्जुस राखेचे । एकटा लटात आमेर डालि, पाँचटा सिन्दुरेर फटा (टिका) लागाए घोट (कलसा) साजाए राखेचे । एकखान थालित एकटा जलाल चेराक, धान, दुबाबन, अर उपरत एक छरि कल, अर उपरत पाँचहात सिठन साधा नुआ राखेचे । उराक **“डालि”** कहचे । जोगि (मारियानि) लटार जल हातत लिए थानत जल घुराएने हाटु पारिएने भक्ति देचे । डालिर उपरत चेअर राखिए मुल भक्ति दिए गाअन सुरु करेचे । एकभन खोल बलाचे आर्हला बाचा-बाचा राम कर्तालला बलाचे । उलाक **“मुन्दिला”** कहचे । गाअनला ब्रम्हानि वा मनसा देविर बाखान करेचे । गाअनत चान्दोवेनिया खिस्सा (कहिनि)र संगे सम्बन्धित कहचे । चेअरखान हिलाते गाअन गिदाचे बिच-बिचत गिदेर बाखान (सम्वाद) कहचे आर दोहारलार मइधे एकभन उत्तार देचे । बाखानला ओर कर्चे फेर गाअन सुरु कर्चे । एनड कर्ते गित गिदाते, बाखान कर्ते, दुइ दिन गिदाचे ।

दुल्हार घर बयराति निक्लिबार बाद गाइन नाच सुरु करेचे । बयराति’र कइनालिए घुरिए आस्पर बाद इर गाइन नाच ओर करेचे । गाइन नाच ओर करबार समय कलर डायगनेर नाअ वेनाए, (कल, चाउ, भोग मासला, काच दुहुनि, (परसाद) आर नया पाँच हात सिठन नुआ) दिए, आडरा-धुमना जलाए, एकटा माटिर डिफात तेल भराए, पेल्ला जलाए, निकास देचे । कलर डायगनेर नाअखानक **“भुरा”** कहचे । **“भुरा”** भासाए, जोगि, मारियार अन्दि घरत हुकाए दिवार बाद इर गाइन नाच ओर हचे । गाइन नाच सेस हबारबाद जोगि, मारिया (घरगिरि) सारुआनक चउकिर पर धक्रा, बिछना बिछाए बठपा देचे । एकखान थालित **“डालि”** साजाचे । डालि कहिले:- एकखान थालित भरथालि

चाउ, एकबगल चाइरिक दुब्राबन, चाउ'र उप्रत एकटा गटा पान, पानेर उप्रत एकटा गटा सुपारि, पानेर उप्रत किछु नगद टाका, चाउ'र बगलत माटिर डिफात तेल भराए, पेल्ता जलाए राखिदेचे । थालिर डालित टाका सामहृत अनुसार धुति, गाम्छा, बिच्छना दिए बिदा ठेड धरे भक्ति देचे । उला टाका-पेइसा, धुति, गाम्छा, बिच्छना **“डालि”**सि उठाए लेचे आर दुब्राबन, चाउ हातत लिनेने मुठि बान्हिनेने उठाचे, मन्तर कहे फेर उला हातेर चाउ, थालित राखाल पानेर पर बोच करिए देचे । यिरक **“जसमुठि”** कहचे । एनड करबार बाद **“मुल” “डालि”** सरकाए जोगि (मारिया-मारियानि) बिति सरकाए देचे । जोगि (मारिया-मारियानि) गालात गाम्छा लिए सारुआनेर ठेड धरिए, हाटु पारिए भक्ति देचे, आर दोहार'लाक भक्ति देचे । सारुआन कहचे:- यिला चाउ, घरत भात नान्धिए खाअन, यिला बाहेराति ना बिल्हाअन । याँहाँर बाद सारुआन-दोहार, आसनेर कल, पुजार माथा लिए आप्पार जेह संगे घरेर ति निकेचे । जोगि (मारियानि), डालि उठाए अन्द्रि घरत राखेचे । जोगि आहँ सोदोर-मेहमानलाक देख-सुन कर्वा जाचे ।

बेहार घरत बेहा भेराबार एक हाप्ता भित्रत सइन्चरबार या मंगलबार पारिएने ब्रम्हानि आर कालि पुजा करेचे । कालि रहले कालिरक पाठा, या पाठि पुजा (बलि) देचे । ब्रम्हानि'रक पाठा पुजा (बलि) देचे । कालि'रक गठन दिवा परले मालिर हाते **“प्रतिमा-मुर्ति”** बेनुआ परेचे । मालि'र कालि पुजा करेचे आर बलि दिवारवाद माथारा मालि'र लिए लेइजाचे आर धरट मारिया (घरगिरिक) देइदेचे । ब्रम्हानि थानत मालिर हाते ब्रम्हानिर फुल **“घन्टोबरी महरा”** बेनवा परेचे आर पुजबार बादे **“मन्जुस”** बेनाए बिच एगनात राखिए परसाद देचे आर गाइनेर हाते पुजा (बलि) देचे । पुजा दिवारवाद माथा'र मालि, गाइन लिए लेइजाचे आर धर'ट जोगि, मारियाक (घरगिरिक) देइदेचे । पुजा ओर हवारवाद गठन दुआल मुर्ति या ब्रम्हानिर मन्जुस लदित भासाए देचे । भासाए दिवार लोकला सिनान-पानि करिए घुरिए घर आसेचे ।

कोच राजबंसि सामाजेर ठाअ अनुसार भासा, बोलि, रहन-सहन, चलन-बेबहार फरक हवार कारन पुजा-पानि'लाअ फरक परेचे । पच्छिम मोरंग जिल्लार बिति ब्रम्हानि'क **“मनसा”** कहचे । मनसा देवि पुजारिक

“गाइन” ठाकुर कहचे । गाइनेर पुजा एखे किसिमेर पुजा हचे, मतुन गाइन पुजारि आर नाचपार दल (जेर्ह) सघाए छकरार लाखा घागरि, बालाउज, माथात पघरि, ठेडत नेपुर, देहात घागर पिन्हेचे । नाचपार समए सघाए हातत राम करलाल लेचे । एक साँकत देहिना-बाँयाँ हए थारहचे आर हात धराधरिकरे आगाचे, घुरिए फेर आसेचे । कुन्ह-कुन्ह बेला बठिए, घेस्टिए, आगाचे आर पाछाचे, घुरिए फेर बठिए घुरिए आगाते, आसेचे ।

गाइन नाचेर मुल'क विदागि दिवार परम्परा भापार लाखा चउकिर पर धक्रा-विछन्ता विछाए बसपा देचे । एकखान थालित “डालि” साजाचे । डालि कहिले:-एकखान थालित भरथालि चाउ, एकबगल चाइरिक दुब्राबन, चाउ'र उप्रत एकटा गटा पान, पानेर उप्रत एकटा गटा सुपारि, पानेर उप्रत किछु नगद टाका, चाउ'र बगलत माटिर डिफात तेल भराए, पेल्ता जलाए राखिदेचे । थालिर डालित टाका सामहृत अनुसार धुति,

गाम्छा, बिच्छना दिए बिदा करेचे । उला टाका-पेइसा, धुति, गाम्छा, बिच्छना “डालि”से उठाए लेछे आर दुब्राबन, चाउ हातत लिएने मुठि बान्हिएने उठाचे, मन्तर कहे फेर उला हातेर चाउ, थालित राखाल पानेर पर बोच करिए देचे । यिरक **“जसमुठि”** कहचे । एनड करबार बाद **“मुल” “डालि”** जोगि (मारिया-मारियानि) बिति सरकाए देचे । जोगि (मारिया-मारियानि) गालात गाम्छा लिए मुलेर ठेड धरिए, हाटु पारिए भक्ति देचे, आर दोहार’लाक भक्ति देचे । मुल कहचे:-यिला चाउ, घरत भात नान्हिए खाअन, यिला बाहेराति ना बिल्हाअन । याँहाँर बाद सारुआन-दोहार, आसनेर कल, पुजार माथा लिए आप्पार जेह संगे घरेर ति निकेचे । जोगि (मारियानि), डालि उठाए अन्दि घरत राखेचे ।

“पयदापुरन गाइन” नाच बेटा घरिया बेहार बयराति जाबार बाद से सुरु करेचे आर चपरिर दिन ओर करेचे । बेटि घरिया बेहार पाछिलादिन चउकिरपर बठिए गिदाचे । एम्हार खोल नि हचे, छकरा नि हचे । एम्हार जेहँर ८-१० भन रहचे । एम्हा सघाए साधा पिरान, धुति पिन्हेचे । एकभन मुल सारुआन रहचे जाहार हातत काल चुलिवाला चेअर रहचे । आहँ जेहँर संगला हातत छट-छट मुन्दिला बलाचे । एम्हाअ ब्रम्हानिर बेटि पयदारर बाखान गित बेनाए गिदाचे । एम्हाअ “भुरा” भासाचे । गित ओर हवार बाद सारुआनक बिदागिअ करेचे ।

“दुरगाबालि गाइन” नाच बेहार घरत गिदाचे । बेटा घरिया बेहात, बयराति निकिबारबाद, आर बेटि घरिया, बयराति बिदागि हवार बाद गिदाचे । एम्हार जेहँर ८-१० भन रहचे । एम्हाअ सघाए साधा पिरान, साधा धुति पिन्हेचे । एम्हार एकभन खोल बलाचे, एकभन छकरा हए नाचेचे । एम्हा दुरगारर बाखान गिदाचे आर नाचेचे । एम्हा भुरा नि भासाचे । एम्हार गाअन असुर बध करिए ओर हचे । एम्हार मुलक सारुआन कहचे । जेहँर लोकलाक दोहार कहचे । गाअन ओर हवार बाद सारुआनक डाकाए, बठाए बिदागि करेचे ।

गाइनेर गित :-

बेहुला सुन्दरिर बिदाइ :-

बेहुला - आरे ओइ बिदाइ देअ जननि माँ

ओ जननि माँ बिदाइ दे.....(२)
 ना कान्द जननि माँ, कान्द ना गे भाल
 बाप माएर घरे मुइ, रोहिमु क'त काल
 ना कान्द जननि माँ, कान्दना खेमा क'र.....॥

माअ - रान्डा लिए बारि नाइ, बेटि लिया घर
 सनार खुरि उब्जिले बेटिडा, ता'ह परार घर.....
 बारय बच्छर बेटि तोर नाइ गे पुरे
 केमने बन्दिबो बेटि ससुरेर घरे.....(२)
 सास ससुर बेटि बरय दुर्जन
 अत्पए बएसे बेटि जाबो परार घर.....
 मुइना सिकाचु बेटि, महेँ सिका धर
 अत्प बएसे बेटि जाबो परार घर.....(२)
 आसिबो बाला लखिन्दर पुत्र सखा सडग लया
 पिर्हा पानि दिबो बेटि हेट मुन्ड हया.....
 पिर्हा पानि ना दिबो बेटि, आपुनारे दुआरे
 सुन्दर पिठित मार दिबे, दुरलप बाला लखिन्दरे.(२)
 पाछाय थाकिबो बेटि, आगाए उठिबो
 सास सासुरिर आगे, सुहाग लहिबो.....
 बेहाने उठिया बेटि, दिबो छे'र छान
 छय जाअक धरिया जाबो सागरे सिनान.....(२)
 छय जाअ सिनावे बेटि, पहिरन खुलाया
 तुइ सिनावो बेटि पहिरन धारिया.....
 सिनान धुनान कोरिया बेटि, टिकरे उठिबो
 चतुरपास देखिया बेटि, पहिरन गालिबो.....(२)
 तिन गटा नारिकल टिहिरा खिचिबो
 चन्डिक सुहारन करे, नान्धन ते जाबो.....
 प्रथमे अन्न दिबो ससुर साउदागर
 तारपाछुत, अन्न दिस माथार छतर(पति बाला लखिन्दर).(२)
 तार पाछुत अन्न दिस, सासुरि तोर माअ

तार पाछे अन्न दिस, रान्डि छय जाअ.....
तार पाछे अन्न आपुने लइबो
दुइ लड जोखिया बेटि ग्रास करिबो.....(२)
भोकेर चोटे बेटि खाबो बर-बर गास
छय जाअ उठिया कोहोवे, भिकिरि आसिले घरे. ॥

गाइने गित (२)

निवेदन रे केउ हे.....
ओ मुइ मुहा परसाद मुइ करेचु.....
ओहो रे सुआमि.....मुइ निवेदन रे करेचु.....रे मुइ निवेदन....
सुआमि....मेन घर देखि ने सुन्दर रे मुइ करेचु.....
एक ओ माना सरिया, ठेउरे बान्धिले, हाइ रे पर
टाटि...करेचु.....॥

लागाल पाले दिनु हने ठेउ हे....
ओहो मुइ हाए सिकि करेचु.....
ओहो रे मोर सुआमि मुइ करेचु.....
मेन घर देखि ने सुन्दर रे मुइ
करेचु..... ॥ ओर ॥

राबनिया

बेहार घर दुल्हा'र बयराति निक्लिबार बाद घर सुन हएजाछे ।
 उर सुन अबस्थात जोगि (घरगिरि), सोदोर-मेहमानलाक मनोरन्जन
 दिबारबादे आर जोगि (घर मुलि)'र मान्ति सुजवारबादे राबनिया नाचेर
 बेवस्था करेचे । थलिखानत सोदोर-मेहमानलाक राबनिया गाअन देखाचे ।
 उला राबनिया नाच हनुमानेर बाखान कर्ते रामलिलार नकल कर्चे ।
 राबनियार माथाइतटक "मुल" कहचे । आर्ह संगलाक दोहार कहचे,
 दोहारला ५-६ भना रहचे । मुलडर माथात पघरि, हातत लामा चुलिलार
 मठा रहचे उराक "चेअ"र" कहचे । गटे जेर्हर'र कुर्ता आर धुति पिन्हेचे
 । दोहारलार हातत राम करताल, मुन्दिला रहचे, अइलाए बलाचे ।
राबनियार किछु गितला:-

गाअन :- ओइ लइखन जाछे रे सिबेर बागाने.....
 कथक :- सिराम बलेन सुन प्रानेर लइखन आमार,
 फलमुल आनिया किछु कराअ आहार (ओइ लइखन जाछे रे)
 एतेक बलिलो जदि, ठाकुर लइखन
 सिबेर बागाने गिया दिलो दरिसन (ओइ लइखन जाछे रे....)
 नाना फल देखिलेन लखन धानुकि
 फल देखि लखनेर बार्हिलो कोउतुकि (ओइ लखन जाछे रे..)
 फल देखि लखनेर आनन्दित मन
 रामेर जन्य फल टुले प्रानेर लखन (ओइ लखन.....)
 आमुर खजुर तुले दारिना रसाल
 साल पियाल टुले सुपाक कानल (ओइ लखन.....)
 नारेडगा, छारेडगा तुले आर्ह तुले टाम
 नारिकेल, गुआअ तुले देखि अति लेन (ओइ लखन.....)
 किछु फल टुलिलेन ठाकुर लखन
 सिबेर बागाने आछे पबन नन्दन (ओइ लखन.....)
 फल तुलिए लखन बिर करिचे गमन
 हेन काले आगे आइलो पबन नन्दन (ओइ लखन.....)
 हनुमान बले तुमि हउ कोनजन
 काहार आग्याए फल तुलिलो सुमन (ओइ लखन.....)
 लखन बलेन सुन ओहे बिर बर

छुदाय आकुल हेन देव गदाधर (ओइ लखन.....)
 रामेर तुलिनु फल तुलिनु सन्सार
 बन फल तुलि आमि कुन छारे डर (ओइ लखन.....)
 एते जदि दुइ भुने होइलो गालागालि
 दुइ भुने जुध करे दुइ महाबलि (ओइ लखन.....)

रामायनत हुनमानेर प्रवेससे लिएने सितार मिलान, पाताल महिराबनेर राम-लखन चुरि, अर उद्धार, लंका दाहन, राम-लखनलाक लंका प्रवेस, राम-राबनेर जुद्धत हुनमानेर भुमिका बिसयत बाइनड हुनमानेर नक्कल कर्ते, चेअरखान हिलाते सम्बाद कहचे आर दोहारलार मइधे एकभन उत्तार देचे । सम्बादला ओर हवारबाद गाअन सुरु कर्चे । एइभावे रामलिलार सम्पुर्न भाग सेस कर्चे । जोगि (घरगिरि)'र बेहाखानअ सेस हचे आर राबिनियार गाअनअ सेस हचे । सोदोरलाक गाअन देख्पा नि मेनाइले वा समय दिवा नि पाइले राबिनिया दलेर जेहक **“फेरि”** (टाका) दिए घर जाचे । बेहा सेस हवारबाद जोगि (मारिया-मारियानि)'र बाइनक, चउकिर पर धक्रा, बिछना बिछाए बठपा देचे । एकखान थालित **“डालि”** साजाचे । डालि कहिले:- एकखान थालित भरथालि चाउ, एकबगल चाइरिक दुब्राबन, चाउ'र उप्रत एकटा गटा पान, पानेर उप्रत एकटा गटा सुपारि, पानेर उप्रत किछु नगद टाका, चाउ'र बगलत माटिर डिफात तेल भराए, पेल्ला जलाए राखिदेचे । थालिर डालित टाका सामहृत अनुसार धुति, गाम्छा, बिच्छना आर कबुल-काराल अनुसारे टाका दिए ठेडधरे भक्ति देचे । **“राबनिया”**१ मुल, उला टाका-पेइसा, धुति, गाम्छा, बिछना **“डालि”**से उठाए लेछे आर दुब्राबन, चाउ हातत लिएने मुठि बान्हिएने उठाचे, मन्तर कहे फेर उला हातेर चाउ, थालित राखाल पानेर पर बोच करिए देचे । थिरक **“जसमुठि”** कहचे । एनड करबार बाद **“मुल”** **“डालि”** सरकाए जोगि (मारिया-मारियानि) बिति सरकाए देचे । जोगि (मारिया-

मारियानि) गालात गाम्छा लिए बाइनेर ठेड धरिए, हाटु पारिए भक्ति देचे, आर दोहार'लाक भक्ति देचे । बाइन कहचे:- यिला चाउ, घरत भात नान्धिए खाअन, यिला बाहेराति ना बिल्हाअन । याँहाँर बाद मुल-दोहार आप्नार जेहँ लिए घरेर ति निकेचे । जोगि (मारियानि), डालि उठाए अन्द्रि घरत राखेचे । जोगि आर्ह सोदोर-मेहमानलाक देख-सुन कर्वा जाचे ।

गाअन

किरतिनिया

यहर एक किसिमेर गाअन हए । कोच राजबंसि सामाजत एम्हार स्थान आगुति छे । ठाकुरबारि परसादसे लिएने मउतिर भोज तक कोच राजबंसिलाक किरतिनिया निहले नि हचे । आल्हा सामाजत देख्ले कहाजाचे । यिला सस्कृति बहुत पहिलेसे चलिए आसिचे । किरतिनिया तिन भन वा चार भन तक रहचे । एम्हार वाजना:- खोल, बड करताल बलाचे । एम्हार खोल बलारक बाइन कहचे । एम्हा सघाए धुति, पिरान पिन्हेचे आर गालात गाम्छा बुकेचे । करताल बला आर दुइभन गितखानक सघाए सुन्वार आवाजत गोक दिए गिदवार हए । ठाकुरबारित परसाद दिले, किरतिनिया नि करलअ हचे मतुन भेन्ड्रा दिले किरतिनिया डाकपा हचे कारन ठाकुरबारि वाजना बलाए रउनक बाढाए दिवा परेचे । अनडे बेहार समए ठाकुर, ठाकुरबारित परसाद दिवार बेला, अदिबास,

धाजाखारा, मुन्दिल, नरसिंह पुजा करले ठाकुरवारिर बाजना किरतिनियालाक नि डाकाले केतेखान सुन-सान हचे । उर सुन-सान हटाबार वादे वा ठाकुरवारिर परसादेर बेला किरतिनिया डाकाए रउनक बाढाले कुनड भाल-आच्छा देखा जाचे । अहि हिसाबे किरतिनिया डाकाए ठाकुरवारिर हाउस-रड बाढाए देचे । बेहार समए दुल्हार संगे बाजना जदि नि जाए ते काह थाहा-पात्ता नि पाबे आर सुन-सान बएराति जाले केनड हबे ? सेनडति किरतिनियाला बेहाबारित ठाकुरे घर बाजना बलाए एक किसिमेर उमड भराए देचे ।

बेहार ओदोबासि किरतन:-

किरतिनियालार ओदोबासि थोरेक गित दुआल गिचे :-

ओइ प्रेम जागे अन्तरे आरे आमार
आमार आरे अन्तरे गउराडग जागे रे
आमार हृदयेर माभे सधाए जाने रे.....

ओइजे तेल हलिद्रा जागे कुम्भ कुम्भ केसरि
स्याम अडगे माइख कोइराछे नब नब नागरि
आमार आन्जुरि आन्जुरि कुस्प, सुर धनि तिरे रे.....

नदियार महन्त सब हरि बले मुखे
ओइरे कलसाय कलसाय जल ढाले गरार गाए
के'ह सखि मुख मुछाए, के'ह बसन पहिराए रे.....

कोच राजबांसि सामाजेर लोकला खेति-पाति करते-करते हद्रिए जाए । फुरसतेर बेला हाउस-रंग करबार वादे भेलेला किसिमेर गाअनलाअ तियारि करिचे । सामाजत काहार घाटाल-पाचाल (बिक्रिति) रोकथाम करबार वादे पाचालि गाअनेर सिर्जना करिचे । सामाजेर लोकेर घटना लिए गाअन बेनाए, भविस्यत बिभिन्न किसिमेर समस्या, दुर्घटना, हवा ना पाओक कहे सचेतना दिवार काम गाअन बेनाए, बारि-परवारि पारचार करिए सचेत कराए ।

❖ जेनडति “लगनि” गित

घरेर आगति निकेचेकु गो.ना.जा. देउदार पुजे गो माटि.....

सेइखान माटि गो.गे दादा गो.....

ओ गो दादा.....मन हइचे उदासि.....

काहाक धरे रहिमु ना....गे.....(२)

जिहा पुताला देखिस दादा गो.....आपुनारे गो...लाखा.....

मुइ नारि अभागनि गो.....

ओ गो दादा मन हइचे उदासि.....

काहाक धरे रहिमु ना गो.....(२)

ओ ना मुइ हइनु जलमेर माउरिया गो.....सखि.....

ओ मोर संगे नाइ मोर सामि रे सखि.....

ओ मोर विदेसे करिम रे बासा.....(२)

ओ ना मुइ हइनु सुन्दर नारि.....गो.....सखि.....

ओ मोर संगे नाइ मोर सामि रे सखि.....

ओ मुइ काहाक देखिया, बान्धिम हिया,.....(२)

ओ ना पेन्जारिते सुगा जरि रे सखि.....

ओ मोर बले राधा-क्रिस्न रे.....सखि.....

आजि ना जाइस राजार चाकेरि.....(२)

ओ रे आलित करिम सितार गान्डो रे सखि.....

ओ मुइ जमिने पर्मु बिछना रे सखि.....

आजि विदेसत करिम रे बासा.....(२)

ओ ना मुइ हइनु जलमेर माउरिया गो सखि.....

ओ मोर विदेसत नाइ मोर बाप गो भाइ

आजि काहाक देखिया, बान्धिम हिया.....(२) ॥

❖ जेनडति “पाचालि बा डुल्लिक” गाअन ।

पाचालि बा हुल्कि गाअन तिन किसिमेर हचे । एक:- **रंग पाचालि**
दसरा:- **खन पाचालि** । तेसरा:- **मान पाचालि** । **रंग पाचालि** कहिले:-
चेडरा-चेडरि, भागा-भागि, देअर-भाउरि हासि-माजाक गाअन बेनाए
गिदाए बेराले उलाक **रंग पाचालि** कहचे । आर दसरा:- देउनिया,
जिम्दार, पटुआरि, राजा-माहाराजार खिस्सा धरिए गाअन बेनाए गिदाए
बेराले उलाक **खन पाचालि** कहचे । **खन** माने हचे खिस्सा, कहिनि,
घटना-दर्घटना । एनडति गाअनलार भेलेला छे । जेनडति:- **चउद गसाँइ,
गोपिचन्देर गाअन, जाला-भासा, दयासरि, नयनसरि-बस्टम बाउधिया** ।
तेसरा:- **मान पाचालि गाअन** कनेक फरक हचे । यिर गाअन पाला
अनुसार हचे । यिर गाअन धार्मिक ग्रन्थलार आधार मानिए तियारि करेचे
। एकखान धार्मिक खिस्सा दुइ रात, तिन रात ओर हवा सकेचे । आर
यिर गाअन जात्रा पाटिर लाखा बा पार्दार पर गिदावार चलन छे ।
कलाकारलार साज-पोसाकला देबतार प्रतिकेर रुपत चखा-मखा बाला
रहचे । जेनडति:- **लब-कुस, गयासुर, कानि बिसहरि, साबित्रि सत्यवान,
दाताकर्न, हरिस्वन्द्र** आदि इत्यादि ।

पाचालि गाअनेर गित:-

आजि तोक धरिया ओ मोर बरए जाला हइलो रे....
ओ रे बाच्छा.....
मन कान्दे चे रह्या-रह्या.....
कि ना कइस्नु हामि रे प्रान सामि आए रे आए.....(२)
दारुन बिधि रे, दारुन बिधुता आ....आ.....
एइ कि छिनु अभागनि कपाले
दारुन बिधि रे.....
दारुन बिधुता.....
एइ किलो अभागनि कपाले.....(२) ॥
गाअनेर जेहर् किछु फोटोला:-

चारपानि

चारपानि

बिर्ताबाजार

गारामनि

भारतत येनडति भेलेला नाच, गाअँनला छे । आसाम (भारत) बोगाइ
गाअँ, मनिकपुर (भारत), गुआल पारा गाअँ (भारत)

चिराङ जिला थानार
भाङनामारि गाउँ (भारत)

कुसान गाउँन,
आसाम (भारत)

बाँस नृत्य आसाम (भारत),

गुआलनि गाउँन आसाम, (भारत),

सरसतिर स्तुति, आसाम (भारत),

पालाटिया पाचालि आसाम,

देवराज इन्द्र, आसाम

आधुनिक गाअन आसाम

रंग पाचालि गाअन, यिला गाअन गिदाले भेलेला लोक लागेचे । भेलेला कहिले २० से ३० भन तक लोक लागेचे । यिला गाअन जात्रापाटिर लाखाति थलिर बिचत गोलकरे बठिए गिदाचे । चार भन छकरा (चेडराला बालाउज, सार्हि, चुरि, चुलि, चुलिलात फुल, कानत् सना, नाकत् बेसन, माथात् सितिबन, चेडरि साजिए) गाअनियारेर जेर्ह, गोलडर चार्हपाके घुरिए नाचेचे । गाअनियार “मुल” गाअन सुरु करेचे । एकभन मिरदड बलाचे, (मिरदड बलारक “बाइन” कहचे) एकभन हारमोनि बलाचे, काह वाचा करताल बलाचे, आर्हला गाअन जोरसे सुनाजावार बादे जोरसे गिदाचे, गाअनियारेर गितलार संग-संगे देउनिया-देउनियानि, बा मालिक-मालकानि, बा दादा-भाउजि अम्हार संग-संगे एकभन जकट, देउनिया-देउनियानिर मेनेजर, बा मालिक-मालकानिर बिस्सास प्राप्त नकर, बा दादा-भाउजिर छट भाइ-देअर, मारोघरासे निकिए गाअनेर जेर्हर चार्ह पाके धिरेसे घुरेचे । गाअन एकछिन थामेचे, देउनिया-देउनियानि आर मेनेजर, बा मालिक-मालकानिर नकर, बा

दादा-भाउजिर भाइ-देअर, आगुत पुरुब माखे थार हचे ताहार बाद छाप्रीए जोर हात, देखपार लोकलार बिति देखिए “बन्दगि वा नमस्कार” कर्ते आपनार नाम, घर्निर नाम कहचे, ताहार बाद मेनेजर आप्नार नाम कहवाकहचे वा नकरक आप्नार नाम कहवा कहचे वा भाइ-देअरक आप्नार नाम कहवा कहचे । मेनेजर, वा नकर, वा भाइ-देअर हासि-माजाक कर्ते आप्नार नाम कहचे, आर भक्ति देचे । देखपार लोक अर नाम सुनिए खोप हासिए उठेचे । ताहार बाद कि बिसय गाअन फानिचे उ बिसय बाताइते देउनिया-देउनियानि आर मेनेजर संगे सम्बाद चलेचे, चार्ह पाके घुरेचे । सम्बाद साँक लागवार बाद गाअन सुरु करेचे । गाअन गिदाचे, छकराला चार्हपाके नाचेचे आर देउनिया-देउनियानि, वा मालिक-मालकानि, वा दादा-भाउजि पुरुबति-पछिम मुख करिए कुर्सिर पर बठेचे । गाअन गिदेर साँक ठेकेचे, एकछिन थामेचे अइ समयत फेर देउनिया-देउनियानि, मेनेजर, मालिक-मालकानि, नकर, दादा-भाउजि, भाइ-देअर, फेर सम्बाद संगे चाहा खिलाए सम्मान करेचे । ताहार बाद मेनेजर, वा नकर, वा भाइ, गाअनेर मुल उदेस्य अनुसार नक्कल कर्ते बाखान सुरु हचे । गाअनत फेर मेनेजरेर वा नकरेर, वा भाइर जरि हले दसरा फेर एकभन चेडरि साजिए मारोघरासे आसेचे । गाउनियारला गित गिदाचे, गितेर साँक ठेकले थामेचे । अइ समय मेनेजर-जरि, वा नकरेर-जरि, वा भाइर जरिर संगे सम्बाद सुरु हचे । सम्बाद साँक लागवार बाद मुल फेर गाअन सुरु करेचे । एनडेकरे भर रात गाअन गिदाचे, जकट नक्कल कर्ते, हासुआते रात काटेचे । गाअनेर उदेस्य पुरा निहले बेहान तक गिदाचे । ताह जदि गाअनेर उदेस्य पुरा निहले फेर रातकरे गिदवार काथा कहचे । बेहाने गाअन ओर करिए गाअनियारला हात-मुख धचे, सिनान-पानि करेचे, खाना खाचे, आराम करेचे वा निन्दाचे । फेर रातकरे खाना खाए गाअन सुरु करेचे आर उदेस्य पुरा करिए मात्र गाअन सेस वा ओर करेचे । देखपार दर्सक पुरा हले गाअनियारक गिदवार जोस बेसि आसेचे । गाअनियार जम्बा नि पाले वा दर्सक गाअन मन नि पराले, दर्सक नि हले, गाअन गिदवार लाक, गाअन गिदवा नि मेनाचे आर गाअन निरस हचे । गाअन गिदवार बादे आगुते काहार घर खबर पेठाचे । जाहार घर

गाअनियार जावे उर घर कहचे “मारोखावा” कहचे । गाअन कहिले एखे किसिमेर नाच-गाअन नि हचे आर नि गिदाए ।

गरुआँसिर बेला घर-घर, गाअँ-गाअँ यिला गाअँन थारिया गिदाए बेराचे । जाहार घर जाचे अम्हा बिदागि दिवार समए डालि साजाबा नि परेचे । गाअनेर मुल काहाए हए अम्हार हातत घरगिरि'र टाका धराए देचे । गाअनियारला हतानसे बिदागि लिए दसरा घर जाए हुकेचे ।

“थारिया गाअन”

जेनड “ढोल-साहेना” “सास्तरि” ।

यिर गाअन बठिए नि गिदाचे । सघाए थार हए नाचेचे आर गिदाचे । गाअनडत् दस से पन्द्रभन तक रहचे । दुइरा चेडरा बालाउज, घागरि, लाम्ह-लाम्ह चुलि, चुलितात फुल, हातत चुरि, मुखत पाउडर, ठोटलात लिपिस्टिक, ठेडत सेरुआल, घुगरा पिन्हिए हातत उरमाल लिए छकरा हचे । एकटा चेडरा मुस्नादि नुआलार जामा, सेरुआल, माथात हेट टुपि, चखुलात काना चस्मार फ्रेम, हातत उरमाल लिए बातिया हचे । दुइरा बाइन हचे । बाइनला बड-बड ढोल'ला बलाचे । एकटा बा दुइरा साहेना बला रहचे । गाअनेर जेर्हर एकभन मुल रहचे आर्ह बाकिला दोहार हचे । मुल गाअन सुरु करेचे दोहारला अइखान गित जोरसे गिदाचे । सघाए जोरसे गित गिदाले बेसि जोरसे आबाज आसेचे । आगुति बातिया ताहार आगुति दुइरा छकरा, ताहार पाछुति दुइरा ढोल बला, ताहार पाछुति बिचत मुल बगलत दुइरा साहेना बाला, ताहार पाछुति

आर्ह दोहारला रहचे । दोहारला सघाए धुति, पिरान पिन्हाल रहचे । मुल गाअन सुरु कर्ले, ढोलला बलाचे आर साहेनालाअ बलाचे ते दोहारला आर्ह जोरसे गिदाए गाअनड रोमान्चक बेनाचे । जोकर'ट बार-बाहन करिए लोकलाक हासुआर किसिमे बार-नक्कल करेचे ।

अनडे:- “नाटुआ” ।

यिर गाअन बठिए नि गिदाचे । सघाए थार हए नाचेचे आर गिदाचे मतुन छकराला घुरिए बठेचे । गाअनडत् दस से पन्द्रभन तक रहचे । दुइरा चेडरा बालाउज, घागरि, लाम्ह-लाम्ह चुलि, चुलिलात फुल, हातत चुरि, मुखत पाउडर, ठोटलात लिपिस्टिक, ठेडत सेरुआल, घुगरा पिन्हिए हातत उरमाल लिए छकरा हचे । एकटा चेडरा मुस्रादि नुआलार जामा, सेरुआल, माथात हेट टुपि, काडघत उरमाल लिए बातिया हचे । एकटा बाइन हचे । बाइन मिरदड बलाचे । गाअनियारेर हातत वाचा-वाचा करताल रहचे । गाअनेर जेर्हर एकभन मुल रहचे आर्ह बाकिला दोहार हचे । मुल गाअन सुरु करेचे दोहारला अइखान गित जोरसे गिदाचे । सघाए जोरसे गित गिदाले बेसि जोरसे आवाज आसेचे । आगुति बातिया ताहार आगुति दुइरा छकरा, ताहार पाछुति एकटा मिरदड बला, ताहार पाछुति बिचत मुल, बगलत दोहारला रहचे । दोहारला सघाए धुति, पिरान पिन्हाल रहचे आर काडघत गाम्छा राखेचे । मुल गाअन सुरु कर्ले, बाइन मिरदड बलाचे आर दोहारला आर्ह जोरसे गिदाए गाअनड रोमान्चक बेनाचे । जकट बार-बाहन करिए लोकलाक हासुआर किसिमे बार-नक्कल करेचे । छकराला घुरिए बठले, गाअन गिदाला गितखान बन

करेचे आर मुल सम्बाद कहचे आर जकट प्रति उत्तार देचे । जकट सम्बाद कहले मुल प्रति उत्तार देचे एनडकरे सम्बाद दाराए गाअनेर मुल उदेस्य आर समस्या सामाधानेर उपाय बाताते गाअन फेर सुरु हचे । छकरा उठेचे आर घुरिए-घुरिए नाचेचे आर फेर बठेचे । एनडकर्ते गाअन गिदाचे ।

❖ “नाटुआ” गाअनेर किछु गित:-

बन्दना:-हे राम जि हे....आ...हा...राधा...किस्न...अंगे..हे.....(२)

आइसो माँ गो सरसति, कन्ठे दिह सुर.....

तुमि माया सिरे माँ गो, गर्भ हइवे चुर...

हे...राधा...किस्न...अंगे.....हे.....(२)

जगेर करताल लिया, करताल दिले ताल,.....

करतालते बइसे गेलो, एकालब प्रान.....

हे.....राधा....किस्न....अंगे....हे.....(२)

मिरदडिया लिया मिरदडे दिले सान,.....

मिरदडते बइसे गेलो, बिर हनुमान,.....

हे.....राधा....किस्न...अंगे....हे.....(२)

एतक बन्दना ना गो बन्दना कराल नि जाए,

ब्रम्हा, बिस्नु, महेसरके, करि परनाम.....

हे.....राधा...किस्न....अंगे.....हे.....(२)

गाअन:-(१)

हाटुआ पारिए माथा घसु गो.....

चिकन करु देहा.....

पानि तले मोर बहे बालु गो.....

ओ बालु चिकन बारि.....(२)

ओ रे चिकन बाल पुरुस गो.....

कचुआरे चिकन माया.....

हाते लिनु मुइ भार घेइला गो.....

कचनार पाते लिछु कासा.....(२)

हाटुआ पारिए माथा घसु मुइ गे.....
 चिकन करु देहा
 पिरित चिकन बेहा'ल पुरुस गे.....
 ओ छुआ'र चिकन माअ.....(२)
 बारि-बारि बाउधिया ओ रे मोर के-के.....
 ओ तुइ जुराइस रे छँति.....
 तोर बुकते करुड बाउधिया रे.....
 बाउधिया इलुआरे-कासि.....(२) ॥

गाअन:- (२)

पुरुबे उगे लाल मानुस रे, पच्छिमे चले रे जार.....(२)
 रे दयाल बन्धु, दयाल बन्धु रे चाल सुरु ...दयाल बन्धु..
 दयाल बन्धु एचाल सुरु, जरि दयाल बन्धु.....॥

नाटुआला निकेचे, नाटुआला निकिबार समए यिखान गित गिदाचे

देवि रे मेलाए पुरुबे,.....(२),
 सा'जिए, पा'लिए, देवि र नाचन जुरिल,....(२)
 देविर नाचन जुरिल.....(२),
 सा'जिए, पा'लिए, देवि र नाचन जुरिल,.....(२)
 सा'जिए, पा'लिए, देवि र नाचन जुरिल,.....(२) ॥

अनडे “हुदुल-धुला” छुआला बडलार देखादेखि गिदाए बेराचे ।

दस, बार, चउद बछिया छुआला यिर गाअन गिदाचे । एकभन चेडरा बालाउज, घागरि, लाम्ह-लाम्ह चुलि, चुलिंलात फुल, हातत चुरि, मुखत पाउडर, ठोटलात लिपिस्टिक, ठेडत सेरुआल, घुगरा पिन्हिए हातत उरमाल लिए छकरा हचे । एकटा चेडरा मुस्रादि नुआलार जामा, सेरुआल, मुखत पाउडर लागाए, लाम्ह-लाम्ह मोछ, माथात हेट टुपि, बा गिठ-गिठ बाला चुलि, हातत उरमाल लिए बातिया हचे । एकभन एकटा मिरदड बलाचे । मिरदड बलारए गित उठाचे आर आर्ह दुइ बा तिन भन उखान गित जोरसे गिदाचे । मिरदड बलाते-बलाते गितखान गिदाचे, गित एकधर, बाजा एकधर जाचे । आर घरेर मुसालदार कुलछन बेवहारला गाअ सामाजत उजागर करेचे कि हि किसिम काम नाकरोक, साहिरेर काथाला उजागर करेचे आर गिदत सामेल करिए जकट प्रति उत्तर देचे । गितेर बोल **“हुदुल-धुला बेडलेर खुरा, चाकि-चुकि, चाकि-चुकि, बेसियार जाल, खिसाए-मिसाए बुर्हि बोस”** मिरदड बलाते कोहोबे आर जोकोट कोहोबे **“मोक दुइरा काथा कहबा दोक”** । एनडकरे यिर गाअन गिदाचे ।

गितला:- “नयाँ कुलाखान घन बेतेर बान,.....

सा’स’रि कुटे’चे धान,.....

बहु खा’चे पान,.....

यिर बहु मोर बाडा लच्छनमान”..... ।

यिखान गिद गिदबार बाद जोकर’ट साहिरेर काथाला कहचे आर हिदर से हुदर आसा-जाइ करेचे । छकरा’र बसिए रहचे । साहिरेर काथाला ओर हबार बाद फेर गाअन फानेचे । हुल्कि बला’र हुल्कि बलाचे, संगला बलिला सभाए सुनबार वादे जोरसे गिदाचे ।

“लोकला त माजाक करेचे,.....

लोकला त गसाअ करेचे,.....

बुढा, छुआ, तेर’रा घरत पुसेचे.....(२)

यिखान गिद गिदबार बाद जोकर’ट साहिरेर काथाला कहचे आर हिदर से हुदर आसा-जाइ करेचे । छकरा’र बसिए रहचे । साहिरेर

काथाला ओर हवार बाद फेर गाअन फानेचे । हुल्कि बला'र हुल्कि बलाचे, संगला बलिला सभाए सुनवार वादे जोरसे गिदाचे ।

“बारि खानत लाफ साग खान हल-हलाचे, देउनिया कामाचे, देउनियार माथा ठक-ठक, राउदे चिल्केचे” ।....(३)

यिखान गिद गिदवार बाद जोकर'ट साहिरेर काथाला कहचे आर हिदर से हुदर आसा-जाइ करेचे । छकरा'र बसिए रहचे । साहिरेर काथाला ओर हवार बाद फेर गाअन फानेचे । हुल्कि बला'र हुल्कि बलाचे, संगला बलिला सभाए सुनवार वादे जोरसे गिदाचे ।

“हुदुल धुलारर जर आसिचे,
खिलाबन ते खिलाअ माइ, घर साजिचे”..... (४)

चेडरालार गितखान ओर हबाए रहचे । घरगिरि एकखान थालित चाउ, टाका, चाइरिब दुब्राबन, दिए डालि साजाचे । उखान डालि आनिए हुदुल-धुलार बगलत राखि देचे । गितला ओर हवार बाद उला थालिर चाउ, टाका लिए, उखान एगनासे निकिए दसरा घरत जाचे । एनडकरे हुदुल-धुला” गाअन गिदाए बेराचे ।

कुन्ह-कुन्ह ठिना बड-बड मरद लाअ आठ, दस भून मिलिए यिर “हुदुल-धुला” गिदाए बेराचे ।

❖ “राजधारि बा लंका” गाअन, राम, राबनेर बाखान कर्ते
राजधारि बा लंका नाच-गाअन आपनारे हिसावे गिदाचे ।

कोच राजर्वासि समाजत् यिर गाअन फरक ढंडसे गिदाचे ।
चालिस-पेइतालिस भनकार जेर्ह मिलिए यिर गाअन गिदाबा परेचे । यिर
गाअन राम, सिता, लखन, भरत, सत्रुधन से लिएने राबन, पातालि
महिराबन, हुनमान, जम्फुवान, भिविसन, लेवान्त-देवान्त, त्रिसुला,
ख'रधुसन, से लिएने गटे विरला, दुइभन टेमधरा, जाहाए विरला
निकिबार समय थलिखानत आसिए खबर दिवार आर टेम (बाँसेर चुडारत
किरासन तेल भराए, पेल्ला धराए भकभककरे जलाए जन्हाक बेनाबार)

देखाए दिवार हचे । आगिला रात अजुधा, दसरा रात लडका, तेसा दिन दधि-मखन करिए गाअन ओर करेचे । गाअन गिदबार वादे एकखान थलिर आबस्यक परेचे । यिर गाअन गिदबार वादे खुल्ला ठाअर आबस्यक परेचे । उखान ठाअर बिचत गाअनेर जेह बठपार वादे एकखान थलि बेनाचे । थलिखानेर पुरुब बगल एकखान बड आर उच्चा बार तह बाला सिर्हि (बाँसेर) बेनाचे । अइखान सिर्हिक “लडका” कहचे । आल्हा यिर गाअन मान्तिआ सुजबार वादे गिदुआचे मतुन आघे जिमदार, पटुआरि, देउनिया, घरत आगुते खबर दिए मारोखाबा जाए । यिर गाअन गिदबार वादे चेडरा आर बुढाला मात्र रहचे । यिर गाअनत छकरा नि रहचे वातिया माने (चेडरा मुस्रादि नुआलार जामा, सेरुआल, माथात हेट टुपि, काडघत उरमाल लिए) हचे । दुइभन माभि (वाधिन लेचे)-माभियानि (ढाकि लेचे) साजेचे अम्हाए खन-खिताल करिए गाअन देखालाक हासुआए रउनक बाढाचे । थलिखानेर भित्रत आगुति गाअनियारला बठेचे, अम्हारे आगुति दुइभन खोल लिए बजावा बुढाला बठेचे । अम्हार आगुति एग्नार लाखा ठाअ खालि राखेचे, जाँहाँत मखा पिन्हिए बिरला आप्नार कला देखाचे वा हुनमान कुदिए-कुदिए नाचपार, वा राम-राबनेर लाहाई देखाचे । बिरला साजबार वा खन-खिताल करा गाअनियार साजबार एकटा घर बेनाचे जाहाक “मारोघर” वा “बाडघरा” कहचे । उर घरत मेकअपेर सामान आर बिरलार मखा’लाअ राखेचे । मखाला बिर अनुसारे फरक-फरक (कालि, रायकस, त्रिसुला, दस माथा वाला राबनेर, धाए-कुगिज, हुनमान, बान्दर) रहचे । यिर गाअनत मुस्रादि पाट चेडरालाए चेडरि साजिए (सिता, सुरपनाखा, माभियानि, मनदोदरि) खेलाचे । गाअनेर एकभन मुल हचे । गाअनेर मुल थलिर आगुति (एकपुरा) परसाद, आडरा-धुमना जलाए देचे । उला परसाद उठाए लडकार बगलत लेजाए राखेचे आर आपुन दुइरा खोल बलालार बिचत बठेचे आर गाअन सुरु करेचे । गाअन अजुधा से सुरु करेचे । पहिला रात “अजुधा”, गाअन गिदाते खन-खिताल कर्ते, पाट अनुसार बिर निकिचे । दोसरा रात “लडका दाहन” राम, सिता बनबास, लखन, सुर्प नखार नाक काटिए नाक-काटि, पातालि महि राबन दाराए राम-लखन चुरि, अम्हार हुनमान दाराए उद्दार, सक्तिसिल बान लागिण लखनेर मुछित हबार, त्रिसुला

बिररेर मरन, अन्तिमत दुर्गा, कालि, गनेस, कार्तिक, बाघ, देखाए धारि
लागाचे आर दस माथा मखा पिन्हाल रावन बध करेचे, यिर गाअन
गिदाचे । अन्तिम दिन बेलाभाटि “दधि-मखन” देखाए, गिदाए, यिर गाअन
ओर करेचे ।

“टेम्कि” गाअन,

बुढा-बुढाला एकठिन जर हएने, बठिए पाला गाअन गिदबार
लाखा गिदाए, बेराचे । पन्द्र-बिस भन जर हए, धक्रा बिछाए, गोलकरे
बठिए, चारभन चरटा “टेम्कि” लेचे । खुटार ताखतिर लाखा गोलकरे,
अर पर छागलेर चाम्रा दिए छाहाए, उराक “टेम्कि” कहचे । गाअनेर
एकभन मुल रहचे, चारभन “टेम्कि” बलाचे, तिन चार भन छकरा
साजेचे । छकराला बालाउज, घाघरि, काडहत बर्हीत, माथात बड खपा,
चुलिलात चुलिचापा फुल, कानत बड ढलढलिया सना, नाकत बेसन,
गालात गोठ माला, चन्दर हार, बाँहाँत किस्न चुरा, हातत बाँस पातारि
तार, चुराति, ठेडगत ठेडेर खारु, बाजु पिन्हेचे । एकटा लोक तुरबुरि
बलाचे, आर्ह बाँकिला दोहार । गाअनियारला सघाए धुति, पिरान पिन्हेचे ।
गाअन कुन्ह देवि-देवतार बाखान नि करेचे । खन-खितालेर लाखा
गाअरत घटाल घटनाला उजागर कर्वाबादे (बिक्रिति रोकथाम) यिर
गाअन गिदाचे । देउनिया, मुखिया, सरपइच, गाअर बरिस्टलार घर
आगुते खबर दिए मारो खावा जाचे । गरुआँसिर बेला घरे-घरे थारिया (हुदुल-धुला) गिदाए बेराबार लाखा गिदाए बेराचे ।

हेटत कुछु टेम्किर गित दुआल गिछे:-

गित:-

ओ हे वयस होल मोर वृद्ध काल.....
काए लरावे गाइ बाछुर ला, काए बोहिबे हाल.....
ओइ मोरि रे ओ कि हाए रे मोरि हाए रे हाए.....
ओरे आसोक बेटिर वर घर, बेचाए खामु एहि बछर.....
बुर्हा, जे कोरोक इसर । ओइ मोरि रे.....
छाति, लाठि निक्लाए दे ना रे बुहि, जाम सडरार बारि.....

भा'ल घन्जिया अन्छाए दिबा, कोहोम तारातारि.....
बरय दुखे आसिचु सडरा रे तोर बारि.....
भा'ल देखिया सडरा रे अन्छाए दे रे घोन्जिया.....

ओ गे निदुसियार दुसि छिनु.....
हाए रे काना परमेसर.....
आजि हाते मुइ घोन्जिया हए
जाछु परार घर.....
ओ मोक मायार लाखा जा छे ने गे.....
हात खान धोरिया । ओइ मोरि रे.....
घोन्जियाडाक देखिया.....
बुर्हि बेराचे कान्दिया.....
ओ मुदइ हासा करालो रे सडरा सोकपरा । ओइ मोरि रे.....

तोर चखुलात गे आया, धोइचे गे भेला.....
घोन्जियाडाक राखिलो गे आया.....
आधा पागेला । ओइ मोरि रे.....
सुनेक बाबा मोर काथा सुनेकना.....
देना बाबा टाका पाइसा दकान खुलिबा.....
ओ गे दकान मुइ खुलिनु.....
नाना किसिमेर मानुस देखिमु.....
भा'ल-भा'ल चेडरालाक.....
दिलत बसामु । ओइ मोरि रे.....

ओ गे छलना सरिडा मद् बेचेचे, रडलालडा मद् खाचे.....
मत् खाया रडलालडा, दिवाना होइचे.....
ओगे तोक ना देखिले माइ रभाए पारुना.....
तोर घरेर मनेजर हवार बरए तिसिना, ओइ मोरि रे.....
ओगे तहरे लाखा मायाला, सपनत् आसिया.....
गप करेचे गे मोर, बगलत् बोसिया.....
ओ गे हकहकाए उठेचे जिउडा.....

बिछना खानत देखु लारिया । ओइ मोरि रे.....
ओ गे तोर खातिरत जाक गे जान.....
ता'ह नि छेरिम तोर परान.....
ओगे जे से नाते खाम माइ गे.....
तहरे हाते मद् खान.....
कि जादु लागालो दादा गे, पान'डा खिलाया.....
तहरे सडगे मोरिम दादा गे, जार खान बेचाया.....
ओइ मोरि रे.....

ओ गे जेनड देखु तोर देहार बान.....
सेनड पिन्धाम तोक सारि खान.....
लाइक-सभाड देखिया माइ तोक.....
लेगाम दिघलबाग । ओइ मोरि रे.....

चल गे दादा दुरेर हाट.....
सेइठेन रहम बास रात.....
हाउसे रडगे रात काटा'म डिघलबाग ते.....
डिघलबागेर हाट खान लागिचे.....
लाल सारिखान भेराइचे.....
सेइ खान सारि देना दादा किनिया.....
लाल सारि खान पिन्धामु.....
डाडगिबारि हाटत बेरामु.....
भा'ल-भा'ल चेडरालाक.....
बगलत बसामु । ओइ मोरि रे..... ॥ ओर ॥

❖ “डोल ठाकुर” सिबेर बाखान कर्ते, फाक खेलाते गिदाए,
बेराचे, उराक “फाकडोल” वा “डोल ठाकुर” कहचे ।

“डोल ठाकुर पावनि” समय राजबंसिलार घर खोप चहल-
पहल हचे । सिब भगवानेर खिस्सा (कहिनि) अनुसार यिर पावनि मानेचे
। सिब भगवानडक भोला संकर कहे कहचे । फागुन महिना आमासेर दुइ

दिन आगुते एकखान ठाअत एकटा छट फुसेर घर बेनाचे । उर घरेर चार्ह पाके कलर पहिचा गार्हिण देचे । उर भोला संकरेर घर कहे मानिचे । जोगि (घरगिरि) दिन भर उपासे रहे आपनार काम-जाम साकाचे । सिनान-पानि करिए उर बाचा घरत जाए कलर पातारित परसाद फानेचे । परसाद-पानि दिए भक्ति-भाव करिए दरजा बन्द करिए राखेचे । सानकार समए उका लेजाए उर घर छवा लागाए देचे । भोलार घर छवा लागाए देचे । तार फिर दिन बेहाने सिनान-पानि करिए कलर पातारि काटिए, ठाकुरबारित परसाद देचे आर फाक चर्हाचे ताहार बाद मुखत अन देचे । घरेर मुस्रादला चाउ कुटिए, गुन्डा बेनाए, तेलत छौंकिए, “पअ” बेनाचे आर ठाकुरबारित परसादेर संगे चर्हाचे । तार फिरा दिन बेहाने सिनान-पानि करिए फेर एक लटा जल लिए, ठाकुरबारि थानत जाए जल घुराए भक्ति देचे । एकखान डालि साजाचे । डालि (बेलेर पात, फुल, चन्दन घुलिए, आडरा-धुमना, एकटा माटिर गेछा (चेराक) जलाए,) एकटा लटा (लटात जल, जलत काच दुहुनि मिस्लाल, अत गांगार जल मिस्लाल) बगलेर सिब मुन्दिलत जाए जल, बेलेर पात, काच दुहुनि, चन्दन छिटा दिए, जलेर लटार जल सिब लिङगत ढालिए, आडरा-धुमनार आअरति देखाए, चेराकेर आअरति देखाए सिबेर पुजा करेचे । सिबेर पुजा करा हवार बाद घुरिए घर हासेचे । गाजि-मुर्हि खराक खाचे, खराक खावार बाद चेडराला जर हएने काह टिन, काह गलटिन, काह थालि, लाठि दिए डाडहाते गाअन गिदाचे आर गाअ-घरे बेराचे । गाअर लोकला गाअनियार लाक “पअ” गाजि-मुर्हि, कालाइर बरि खावा देचे आर फाक लागाए देचे । गाअनियार लाअ फाक लिए बेराचे आर गाअर लोकला फाक लागाते गाअन गिदाते-गिदाते बेराचे । एनडकरे यिर पाबनि मानाल जाचे ।

❖ “कानि बिसहरि” गाअन

बिसेसकरे राजबंसि सामाजत “ब्रम्हानि” पुजा भाल करे करोक कहे, उरा बिसय सचेतना दिवार बादे गिदाचे आर उर गाअनत “चान्दो बेनिया”र खिस्साखान समाजत पारचार कर्चे । यिर गाअन दुइ, तिन किसिमसे गिदालअ हचे आर गिदाए बेराचे ।

पहिला:- पाचालि गाअनेर लाखा थलिर भित्रत गोलकरे बठिए, चार्हएपाके छकरा, मुल, साअदागर, बिसहरि, पाटबाला कलाकारला पाट कर्ते नाच कर्ते गिदालअ हचे आर गिदाचे । बाजना:- एकटा हुल्कि (मिरदड), दुइ तिन जरि बाचा करताल, एकटा हारमोनि, चार जरि घुगरा (छकराला पिन्हेचे), काँह बलुआ जानले बेहेला, सारन्जि, बाँसि बलाचे ।

दसरा:- जात्रापाटिर लाखा । खुल्ला ठाअर बिच भाग घेरिए, उचा करिए, स्टेज बेनाचे । स्टेजेर चार्ह पाके देखपार लोकेर बस्पर ठाअ । स्टेजेर उपरत छियाँरि दिए ढाका । स्टेजेर एक बगल गटे गाअनियार बाजना लिए बसेचे । बाजना:- एकटा हुल्कि (मिरदड), दुइ तिन जरि बाचा करताल, एकटा हारमोनि, चार जरि घुगरा (छकराला पिन्हेचे), काँह बलुआ जानले बेहेला, सारन्जि, बाँसि बलाचे । स्टेजेर एक बगल दिए रास्ता राखेचे । मारोघरासे स्टेजत आस्पर कलाकारला स्टेजत आसिए आप्नार कला देखाचे ।

तेस्रा:- खुल्ला पर्ति, एक बगल स्टेज, स्टेजेर आगु पाके गाअनियार, बाजनाला एकटा हुल्कि (मिरदड), दुइ तिन जरि बाचा करताल, एकटा हारमोनि, चार जरि घुगरा (छकराला पिन्हेचे), काँह बलुआ जानले बेहेला, सारन्जि, बाँसि बलाचे आर अर पाछुति दर्सकेर देखपार ठाअ । स्टेज तिन पाके घेरिए उपरत छियाँरि । स्टेजेर आगु पाके पार्दा । कलाकारला पाछुपाके स्टेजत प्रवेस करेचे । पार्दा खुलेचे कलाकारला आप्नार कला प्रस्तुत करेचे । स्टेजेर पार्दा खुलेचे आगुति दर्सकला देखेचे । स्टेजेर पार्दा बन्द हचे कलाकारला मारोघरा जाचे ।

गाअनियारला लखि, सरसतिर बन्दना करिए गाअन सुरु करेचे । एकटा बड बेपारि नाअ चर्हिए बेपार कर्बा जाचे । उर बेपारिर नाम चान्दो बेनिया, बानिज्य बेपार करबार कारन अक साअदागर कहे, ते

लोकला अक “चान्दो साअदागर” करे कहे । चान्दो साअदागर बेपारि हबार कारन कुन्ह देबि, देवताक नि माने आर पुजा-पानि नि करे । अर एकटा घर्नि रहे आर छ रा बेटा । छ रा बेटा मइधे, हते जाए, मरते जाए, अन्तिमत छट बेटार नाम “बाला लखिन्दर” रहे । बेपारि हबार कारन अर घर सम्पतिर कोए कमि नि रहे, अथाह सम्पति रहे । अथाह सम्पति हबार कारन नकर-चाकर पुरा रहे, बेटाक कुन्ह काम कर्बा नि परे । चान्दो बेनिया, साअदागर घरत नि रहे, बेटा हास्ते-खेल्ले बड हएगिचे । एक दिन चान्दो बेनिया बेपार कर्ते घर आसिल । घर आसिए घर्निर संगे सर-साल्लाह कर्ले कि आप हामार बेटा बड हए गिचे, आप बेहाए दिबा लागे । चान्दो बेनियार घर्नि कोहोल हाँ:- हामार बाबु बड हए गिचे, आप बेहाए दिबा लागे आर्ह कोहोल, कुन्हति कइना देखिचित ना कि ते ? सअदागर कोहोल:- हाँ देखपार त एकठियाँ देखिचु । आच्छा घर, हामारे लाखा, छुआ’र लच्छन भाल लाखा लागिल । अर घर्नि कोहोल:- अनडति कुन्हान देख्लो ते ? साअदागर कोहोल:- भेलेदुर बेपारेर क्रमत सामान बेच्चे, जाते पिआस लागिल । एक घर दुक्नु । सामान किन्वार, बेच्चार गपसप कर्नु, ताहारबाद जल खाबा चाहानु । उर घरत एकटि बेटि छुआ निकिल । उर बेटि छुआ देखपार, सुन्वार खोप आच्छा लागिल, बठपा दिले, जल खाबा दिले । मान-भाव खोप राखा जाने । छुआर लच्छनमान छे हामा हामार बाबुरर बादे जुरले भाल (असल) होवे मोक लागेचे । साअदागरे घर्नि कोहोल:- तोक जदि भाल लागिचे ते ठिकेछे महक भालए लागिल, ले अइर माइ हामार बाबुर बादे जुरि ना ते । आर्ह कोहोल कार्हुआ पेठाए दे ना ते । साअदागर एकटा कार्हुआ तियारि करिए उर माइर घर पेठाले । उर माइर नाम “बेहुला सुन्दरि” । दन्हे घरसे मन्जुरि हएने बाडा धुम-धामसे बेहा होल । बेहात कइनार बाप-माअ, थालि-लटा, भान्डा-बरतन, गाहेना-गुरिया, खाट-पलड, सेजा-बिछना, टाका-पेइसा, गाए-बाछि भरपुर दिले, कोए पाकाए कमि नि राखिल । कइना (बेहुला-सुन्दरि) ससुराल आसिए आप्जार धरम अनुसार ससुर-सास्रि, सामिक खोप सेवा कर्बा धरिल । सिनान-पानि करिए देबि-देवताक खोप पुजा-पानि कर्बा धरिल । घरेर काम कोएखान कमि नि करे, गटे कामलाए साँकसे कर्ते जाए । यिला काम देखिए ससुर-सास्रि

खोप खुसि आर खोप आसिरबाद दे कि मोर बहु खोप आच्छा छे । मतुन देवि-देवताक पुजा-पानि कर्बा देखपा चाहेनि । अर ससुर चाहे कि मोर बहु महरे लाखा बानिज्य-बेपार कर्बा सिकोक आर महर छुआरक सिकाओक । तबतक कइना-दुल्हाक घर-बास हएनि ।

एक दिन एकटा साधु भिक्का कर्ते अइर साअदागर घरत पुगिल । घरत साअदागर आर अर घर्नि घरत छिलेइनि । साधु:- माँ भिक्का द, कोहोल । कइना (बेहुला-सुन्दर):- थालित करे चाउ आनिए भिक्का माडगाक (साधु) भिक्का देचे । साधु भिक्का लिले आर थालिखान घुराए दिते, कोहोल:- माँ तुइ बाडा अभागि, तोर कापात सुक नाइ, यिर मुइ कि देखेचु । कइना (बेहुला-सुन्दर) कोहोल:- नाहए बाबा, मुइ हेता खोप सुके छु । मोक, मोर ससुर-सास्रि खोप मया करेचे, खोप भाल देखेचे । साधु बाबा कोहोल:- माँ गसा ना हइस, मुइ तोर कापालत जेइर लेखाल छे अइर कहनु मतुन तुइ बिसहरि पुजा कर्बा ना छेरिस । कइना (बेहुला-सुन्दर) कोहोल:- क्याँए बाबा, मोक भाल करे बुझाए दे । माँ यिर घर कुन्ह देवि-देवताक कुन्ह पुजा-पानि देइनि, पुजा-पानि करेइनि, इसिलिए यिर घरत देवि-देवतार बास छेइनि, तोर सामिक बिसेर (साँपेर) भए देखेचु । तुइ तोर सामिक साँपसे बाचइस नि ते बड दर्घटना हवा पारे कहे साधु बाबा चलिगेल । यिर काथा कइना (बेहुला-सुन्दर) आप्णार ससुरक गटे काथाला सुनाले । साअदागर भाल करे काथाला बुझिए आप्णार बेटार मयात एकटा बड पाक्कार घर बेनाबार मिस्त्रि अन्छाले । साअदागर घर बेना मिस्त्रिक कोहोल:- देख मिस्त्रि जेतेला टाका लागोक, तुइ एकटा बड पाक्कार घर बेनाए दे । उर घरत दरजा बाहेक आर कुन्ह फोड (काना) हवा लागेनि । मिस्त्रि मन्जुर होले आर एकटा पाक्कार घर बेनाए दिले मतुन मिस्त्रि हाबा निकासेर बादे एकखान फोड राखिदिले । साअदागर घर देखिल, भाल लागिल, घर देखते-देखते उखान फोड (काना) एतेखान छट छिले कि साअदागरेर नजर परेनि । मिस्त्रि साअदागरक उर पाक्कार घर जिम्मा दिले । साअदागर आप मने-मने बिचार करिल । आप मोर बेटा-बहु'क घर-बास दिबा लागे । साअदागर आप्णार घर्निक कोहोल:- ले आप हामार पाक्कार घर तियारि हएगेल, आप हामार बेटा-बहु'क घर-बास दिबालागे । रातकरे बेटा (बाला

लखिन्दर), बहु (बेहुला सुन्दरि) नयाँ घरत लेगाए थाकपा दिले । साअदागर आर अर घर्नि आरामसे (चएनसे) भिन घरत थाकिए रोहोले । हुदर नयाँ दुल्हा-कइना, बाला आर बेहुला पल्सान्ज्यासे गपसप गर्ते-कर्ते आदरात, निद धरेइनि ते गप करिस्ले । जब तिन पहर लागिल तब दन्हे भुनाक निद धरिल ते खोप निदाए गिछे । देवेर लिला, बा तकदिरेर खेला, अइसमए रातकरे बाच्चा फोड (काना) दिए, साँप ढुकिए बाला लखिन्दरक काम्राए लिले ।

बेहान हए गेल, साअदागर उठिए आप्नार कामत लागिल, साअदागरनि उठिए आप्नार घरेर कामत लागिल मतुन नया दुल्हा, कइनारति कोए खोज-खबर नि । बेलार बड हए गिछे ताह नयाँ दुल्हा-कइना उठेइचेनि क्याँए ते कहेने साअदागरनि डाकपा गेले । साअदागरनि डाकाल, बेटा-बहुक । सास्रिर डाक सुनिए बेहुला उठिल, उठिए देखेचे बालार मुखसे गाजु (फिँज) निस्कचे । बेहुला दरजा खुलाले, साअदागरनि जाए देखेचे, बालार मुखसे गाजु (फिँज) निस्कचे । तब सास्रि, बहु कानबा धरिचे । उला कानन सुनिए साअदागर आसिल, देखेचे, बाला साँप काम्राए मारा गिचे ।

तब बेहुला आर अर ससुर गप हचे । साधु घरत आस्पर, देवि देवता नि मान्वार, नि पुज्वार । बेहुला आपनार सामि (बाला) लिए लदि जाचे । लदिर घाटत एकखान बाँसेर नाअ बेनाचे आर उर मरा (बाला) लोक नाअत लिए कान्ते, भास्ते-भास्ते दखिन माखे बहे जाबा धरचे । रास्तात जाहाके लागाल पाचे, पुछारि कर्चे, अइ हिसाबे जाते रहचे । काह कहचे:- जिवेर अधिकारि यमराज हए, तुइ यमराज ठिन जा । बहुत दुर जाबार पर जम आर काल लागाल पाल । जम आर काल पुछारि करिल:- माइ तुइ कुन्हा जाचिस ? बेहुला कान्ते-कान्ते कोहोल:- मोर सामिक काहे मारिए लेगाले, मुइ अर्हे ठिन जाचु । काल कोहोल:- देख माइ, हामा जम आर काल हइ, तोर सामिर जिव हामा लिए जाचि, मतुन हामा त काहार खटानत छि, हामा त आल्हाए घुराए दिबा नि पाचि, तुइ चित्रगुप्त ठिन जा । अए जुदि कहे, एर जिव घुरादे, ते हामा घुराए देइदिम । ले ते मुइ चित्रगुप्त ठिन जम कहे, बेहुला कान्ते-कान्ते जाते रहचे । आर्ह दुर जाबार पर चित्रगुप्तक लागाल पाले । बेहुला कान्ते-कान्ते आप्नार सामिर

(बाला) जिव घुराए मागिल । चित्रगुप्त कोहोल:- माइ तुइ यिर मृत्यु लोकत केनडकरे प्रवेस कोरलो ? हेतान त जेअँते काह आस्पा नि पाचे ? बेहुला कोहोल:- मुइ मोर सामिर (बालार) जिव लिबा आसिचु । मोर सामिर जिव जम आर काल लिए आसिचे, अम्हारे पाछु-पाछु चलिए आसिचु । चित्रगुप्त कोहोल:- एनडति नि हचे, हेतान जेअँते आस्पा नि पाचे, आस्पा बादे मरबा लागे, आर मरन हवार बादे मृत्यु लोकेर दरबारत खाता-बहि रहचे, उलात लेखाल रहबा लागे, तने मात्र उर जिव मारिए जम आर काल लिए आसेचे । बेहुला कोहोल:- मुइ जेअँते चलिआस्नु, महक मारि द, मुइ मोर सामि (बाला) छेरिए रहबा नि पाम, मुइ मोर सामि (बाला) संगे रहम । चित्रगुप्त खाता-बहि देखिए कोहोल:- तोर जिव खाता-बहित लेखाल नि छे । मुइ तोर जिवेर बादे आदेस दिबा नि पाम, तोक केनड करे मारबा पाम । चित्रगुप्त आर बेहुला जिवेर बादे भागरा सुनिए यमराज आसन छेरिए चलिआसिल । यमराज कोहोल:- चित्रगुप्त यिला मुइ कि सुनेचु ? चित्रगुप्त कोहोल:- हाँ प्रभु, यिर पृथ्व लोकेर माया जेअँते मृत्यु लोकेर दरबारत आसिए जिवेर बादे भागरा लागाइचे । यमराज कोहोल:- यिर माया कि कहचे ते ? चित्रगुप्त कोहोल:- हाँ प्रभु, यिर मायार नाम बेहुला, एर कहना, कि अर सामि (बाला) मारा परिचे, अर जिव जम आर काल लिए आसिचे । उर जिव एँ घुराए माँगेचे । उर जिव हामार दरबारेर बहि-खातात नाम लेखाल छे । यमराज कोहोल:- यिर काथा त असम्भव चित्रगुप्त । चित्रगुप्त कोहोल:- हाँ प्रभु, मुइ त एइरए काथा कहते छु, यिर माया मोर काथाला नि बुझेचे, आर कहचे:- मोर सामिर जिव, घुराए द, नि हले म'ह'क मारिए द, मुइ मोर सामिर (बालार) बिना बाँचिए कि करिम ? यमराज कोहोल:- य'ह'र काथा त ठिके हए । पुरुसेर बिना मुसादेर कि काम, आर पुरुस बिना मुसाद जेअँते रहेने कि कर्वे ? यमराज एकछिन सचिए कोहोल:- चित्रगुप्त बालार जिव आन्वार केतेला दिन हएगेल, आर अर धर्म-कर्म अनुसार सरग कुन्ड, नरक कुन्ड पेठाइचिस । चित्र गुप्त बहि-खाता देखिए कोहोल:- प्रभु, बालार जिव आन्वार तिन महिना हए गिछे, आर उर जिव आल्हातक कोए ठिन पेठाल नि गिछे । उर बालार जिवेर लेखा-जखा कर्वा बाकि छे । यमराज कोहोल:- जम आर कालक उर जिव दिए

उर मायार संगे पेठाए दे । बालार धर (लाहास) जेनडका सेनड जदि छे ते यिर जिव घुराए देइ दिबे, आर बालार धर (लाहास) सोद-घाट जदि हए गिछे ते यिर बालार धर बिना, कुन्ड धरत जिवदान दिबे, घुराए लिए चलिआस्पे कहे आदेस दिले । चित्रगुप्त कोहोल:- हाँ प्रभु, एइ पाकाए ठिक होबे । चित्रगुप्त मायाक (बेहुलाक) कोहोल:- देखे माइ, तोर सामिर (बालार) धर जदि सकुसल छे, ते जम आर काल उर धरत जिवदान करिदिबे नि ते उर धर नि पाले, बालार जिव घुराए लिए चलिआस्पे । बेहुला यिर काथात मन्जुर हले । बेहुलाक थाहा छिले कि मोर सामिर (बालार) धर जेनडका सेनड मुइ लदिरत कलर डाएगन ढाका दिए राखिचु, कुछु नि होबे । यिर काथार सहमति लिए बेहुला, जम आर काल (बालार) जिव लिए घुरिए लदित आसिए देखेचे बालार धर जेनडका सेनड छे । जम आर काल आप कि कर्बे ? जम आर काल बिबस हए बालार जिव घुराए देइदिले । जिव घुराए दिल मन्त्रे बाला जेअँत हए उठिल । बाला जेअँत देखिए बेहुला खोप खुसि होल । प्रभुक लाख-लाख धन्यवाद दिले । आप्णार सामिक हाकल बान्धिए उठाए बुकत करिए लिले । एकछिन गप-सप करवार बाद उखान बाँसेर नाअर उप्रत कलर डाएगन राखिए घरेरति घुराले । किछु दिन बाद दन्हे तिरिपुरुस (बाला आर बेहुला) घुरिए घर आसिए पुगिल । घरत बाप माअला बेटा-बहु (बाला आर बेहुला)र मया मारि दिस्ले, कि बेटा (बाला) साँप काम्राए मरिए गेले, आर अर सोगे-सान्तापे बहु (बेहुला) कुन्तिते गेले, मइचे ना छे पात्ताए नि । जब घरत बेटा (बाला) आर बहुक (बेहुलाक) देखिल ते बुढा-बुढि खोप खुसि होल आर हाडि कुलात डालि साजाए, बेटा बहुक चुमाए, घर दुकाले । बहु (बेहुला) ससुर-सास्रिक गटे काथाला साँकसे सुनाले । केनडकरे, कुन्हानसे, सामिर जिव'ड घुराए आनिल कहे गटे काथाला कोहोल । हामाक ब्रम्हानिर सयस्राप परिचे, हामाक साँपे क्याँए काम्राले । आप हामाक हरेक बच्छर ब्रम्हानिक पुजा-पानि परसाद दिवा लागे कहे बहु (बेहुला) सुनाले । अइखुनसे ब्रम्हानिर पुजा करवा धरिल ।

यिखान काथार अनुसार कोच राजबंसिला ठाकुरवारित ठाकुरे घर, संग-संगे दाहिना बगल ब्रम्हानि घर दिए पुजा-पानि परसाद दिते चलिआसिचे । ठाअँ अनुसार नामला फरक छे । कुन्हठिन बिसहरि ।

कुन्हठिन मनसा देवि । नामत पुजा-पानि परसाद दिते चलिआसिचे ।
ठाकुरबारिर परसाद दिवारवेला ठाकुर, ब्रम्हानि, हुनमान, नरसिंह, कालि
रहले कालि परसाद संग-संगे देचे ।

यिर गाउन भारत कटिहार जिलात मरगाह कहे पाचालि गाअनेर
लाखा गिदाचे आर पुजेचे ।

❖ “कालि विलास” नामेर गाउन “कालि” भाल करे पुजा-पानि
करोक कहे तिआरि करिए गिदाए बेराचे । एतकिनि मात्र नाहए सामाजेर
भिन्नत काहार छुआ, बडलोक, मरद-मुस्राद बेमारि हचे । उर बेमारि भाल
हवार बादे मान्ति करिए परजातेर गाउन गिदुआचे । उर गाउनक
कहचे:- “सतपिर” गाउन ।

यिला गाअन मुसलमानि गाअन हए । यिला गाअन राजबंसिलारे लाखा थलिर बिचत गोलकरे बठिए, चार्ह पाके, छकरा, पाट लिबार कलाकारला बेराए गिदाचे । देखपार लोकला गाअनलार चार्हपाके बठिए देखेचे । यिर गाअनेर कथा-बस्तु मुसलमानि हिसाबे सतपिर बाबार कहिनि खानत

❖ “बएरागि” गाअन ।

राजबंसि जन गुस्टर आधारत बएरागि, **मधुआचारि, सिबपन्थि, कृस्न पन्थि, बाउल पन्थि** कहे धर्म परिवर्तन करिए, घरत रहे घर गृहस्ति करवार, सिब मुन्दिलत पुजारि हए पुजा करवार, सन्यास हए घरे-घरे भिकाकरे बेराए जिवन जिए रहवार आर बयरागि हए घर गृहस्थि जिवनसे सन्यास लिए घर छेरिए दुरत रहे संसारि मोह-माया त्यागिए जिवन बितावार काम करेचे ।

मधुआचारि:- राजबंसिला साधारन किसिमेर घर-गृहस्ति चलाचे । घरत परुआर ठाकुरबारि बेनाचे, बेहार समय ठाकुरेर हाते गुरु नाम स्रबन करेचे । ठाकुरेर आदेसेर पालन कर्चे । घरेर माया-मोहत जिहा-पुता पोस-पालन कर्ते रहबार धरम सस्कार हए ।

सिब पन्थि:- घर-गृहस्तिअ चलाचे आर सिब पन्थिर गुरु बेनाए, सिबेर मुन्दिल बेनाचे, सिबेर पुजा कर्तेअ रहचे । कोए-कोए बेला गेरुआ बस्त्रअ लागाचे । यिर अम्हार धरम सस्कार हए ।

कृस्न पन्थि:- घर-गृहस्ति चलाते कुस्न पन्थि गुरु बेनाए कृस्नर पुजा आप्णार कठार भित्रत करेचे । अम्हार बाहेरा रुप चिन्हा नि जाचे । मतुन अम्हा काहार घरेर परसाद-पानि नि खाचे । अम्हा आप्णार घरत कृस्न पन्थि लोक जर करिए सतसेभा देचे आर उर सतसेभात नया लोक आस्ले गुरु मन्त्र लिबा कहचे । उर सतसेभात भजन किरतन करेचे । यिर अम्हार धरम सस्कार हए ।

बाउल पन्थि:- राजबंसि परम्परात बएरागि हए घर छेरिए बाहेराति रहबार सस्कारअ छे । उर सस्कारत घर गृहस्ति करिए रहबार लोक सन्यासि गुरु भजिए सन्यास जिवन लिए रहबा चाहाचे । यिर सस्कारत घर गृहस्ति करिए रहबार लोक, एकटा सन्यासि ठाकुर डाकाए गुरु बेनाए अर से दिक्छा लिए आपनाक सन्यासि बेनाचे आर उर गुरुर आदेसत डोर कफिन काटिए गुरुर संगे चलि जाचे । घरत काह रोहोक बा ना रहोक कोए खोज खबर नि करेचे आर उर लोक मरि जाले अर बेटा, भातिजा, जुआइ, मगि, छुआ काह लारबा बा काड दिबा निपाचे । काहाक उर अबस्थात लारबा, छुबा, सदगति करबा निदेचे । सन्यासि गुरुर आदेस अनुसार लाहास'क कफन पिन्हाए माटिर तलत बसाए, गार्हिए देचे, अइदिनाए अर किरिया कर्म खतम हए जाचे । गुरुर टाका-पेइसा जदि होल ते गटे सेबकलाक डाकाए भोजेर लाखा अर नामेर “भोगोराज” दिए कार्यक्रम ओर करेचे । यिर अम्हार धरम सस्कार हए । यिर सस्कार नेपालेर भ्रापा, मोरङ जिला, आर भारतेर दिनाजपुर जिला, मालदह जिला, साहापुर, गसाइतला मुर्शिदाबाद, बेसिया अमृतपाडा सोनामुखि बाकुडा, सान्तिपुर नदिया, गोआल पाडा, बर्धमान जिला, मुकुन्दपुर कलकाता आर बाङ्लादेसत देखा जाचे ।

बोएरागि गाअन:-

ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि.....३

सादेर आगा गो खाइलाम,

सागा गो खाइलाम,

आगे खाइलाम गो.....

सादेर आगा गो खाइलाम,

डगा गो खाइलाम,

लाउजि बानाइलाम डुगडुगि,

हाए रे लाउजि बानाइलाम डुगडुगि.....

ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि.....३

सादेर एत मधु, जाने गो जादु, एत मधु गो.....

लाउकेर संग धरलाम, लाउकेर संगि, हाए रे,

लाउ धरलाम संगे संगि,

ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि,

हाए-हाए ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि.....३

आमि गया गेलाम, कासि गो गेलाम, गया गो गेलाम गो.....

आमि गया गेलम,

कासि गेलाम

संगे नाइ मोर बइसनबि,

हाए रे संगे नाइ मोर बइसनबि,

ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि.

हाए-हाए लाउ,

ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि...३

सादेर आगा गो खाइलाम,

दगा गो खाइलाम, आगा गो खाइलाम गो.....

लाउजि बानाइलाम डुगडुगि,

हाए रे लाउजि बानाइलाम डुगडुगि.....

ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि,

हाए-हाए लाउ, ओ सादेर लाउ, बनाइलो मोरे बोएरागि.....३

बाउल गाअन:-

प्रस्न:- चोर गेइलो चुरि कोरते, मालिक पोरलो धरा,
हाइकोटेते बिचार दिलो, हाकिम तिनजन परा रे.....२
कि तामासा देखा आइ लाम रे, गसाइ,.....२

उत्तर:- चरा गेलो, ब्रम्हा (पिता) गेलो चुरि गो कर्ते,
फान्दे पार्लो गो धरा,
हाइकोटेते बिचार दिलो ग्यान, बिबेक, बुद्धि हारा,.....२
(अमूल्य रत्न हाराए फेलवार पर)
एइत तम्हार पन्च प्रस्न, कथाए मिसे गेलो.....
आर किछु बाँकि थाक्ले तुमि, एइ सभाडाते बलो.....२

प्रस्न:- हौं हौं अनेक किछु जानवार आछे बाँकि ?

उत्तर:- एक एकटा करे जबाब दिबो, सभ्य सभाडाते,
आसे जत के नइ जाने, सुन्वे एइ सभाडाते.....२

प्रस्न:- आर्ह एकटा कथा आप्जार मध्ये बोले जाइ,
पिता ओइ नाइओ रे, दे नाइ जन्म,
जन्म दिलो परे.....

उत्तर:- ए चुप आस्ते.....आर एइ कथा कोइबो ना.....

प्रस्न:- पिता आमाइ दे नाइ जन्म, जन्म दिलो परे.....
आमार जखन होइलोगो जन्म, माँ छिलो ना घरे रे.....
कि तामासा देखा आइ लाम रे.....

उत्तर:- पिता अनाके जन्म दे नाइ, जन्म दिचे परे...अनार जन्म जखन
हएछिलो माँ छिलो ना घरे.....केमन कथा कए देखि ?

जारे पिता-माथा ना थाके तारे कि कए ? असल कथा सुनेन
सिता गेलो जल आनिते, लव तारे पिछे,

(माँ सिता सरद लदिर तिरे, जल आनिते चलेछे, एन समए मने-मने
चिन्ता करेछे, आमार छोटो बालक लव, आमि कार काछे राखे जाइ,
पिता बालमिकि मुनि तखन ध्यान अवस्थाते छिलेन, तार ध्यान भडग
करा जाएना, महा पाप हवे, ताइ पिछन दिले गिए बललेन बाबा, बाबा,
एइजे आमार लव के रेखे गेलाम, तुमि आमार लव के देखो, एइ कथा

बोले, लबके बोसे, माँ चलेगेलो सरद लदित जल आनिबारे, जलेर कलसि भर्ति करे काडके निऐ जखन घुरे पिछने दारिए देखेछे, लब दारिए आछे । मने-मने चिन्ता करलेन बाबा, हए त ख्याल करे नाइ । ताइ लब चोले आसेछे । ठिक आछे । एक काखे जलेर कलसि, एक काखे लब के निऐ, कोटि-कोटि पाए निऐ कुटिते गेलेन । कुटिते आसार पर, मने-मने चिन्ता करछेन, ताहले बाबार साथे एकटा गनना करा जाक । एइ हेन मनभाव निऐ लबके कुटिते बसिए रेखे, माँ सिता चलेछेन बालमिकि मुनिर काछे, पितार काछे चलेछेन । एइदिगे पिता कि करेछेन, तार ध्यान भडग हबार परे, काने जे आवाज पाए छिलेन बाबा, आमार लब के देखो, ताकिए देखे लब नेइ पासे, माँ सिता एले कि जाबाब दिबे तार काछे? तखन तिनि निरउपाए करे, माँ सिताके सम्पुर्न दिवार जन्य, कासाकुस दिए एकटि बालक तयोरि करेछे, सेइ बालक टिक बसिए रेखेछे, एखन बालकेर देहत त प्रान नाइ, कि हबे ? ताइ तखन दयाल हरि के भगवान राम चन्द्र के डाकलेन, हे दयाल, तुमि जे भक्तेर भगवान, आमि जे महा बिपते परेछि, एइ बिपते तुमि आमाए रक्खा कर ठाकुर, तुमि एइ बालकेर देहके आजके प्रान सन्चए कर, ताका हले माँ सितार काछे आमि कि जाबाब दिबो ? भक्तेर डाक, भक्तेर डाक सुने भगवानेर पासे पहुचिए गेलो, तत्काले पुस्प बृस्टि हएछे । सेइ पुस्प बृस्टिते कुसेर बालकेर देहत प्रान सन्चए हएछे । जय-जय गोविन्द भगवान गोविन्द हरि-हरि बोल, हरि बोल-हरि बोल, लब के बोसिए रेखे माँ सिता आसे रिसि बालमिकिर काछे, एइदिगे बालमिकि मुनि बालक तयोरि करे बसिए आछे । आसे बोलछिन बाबा, बाबा, कोए आमार लब के दाअ, बोल्छे माँ ओइ त तोर लब बसा आछे निऐ जाअ, बोल्छे बाबा, आमि लब के बोसिए रेखेछि तोमार काछे, लब पिछे-पिछे चोले गेछे तुमि देख नाइ, ताइ तुमि जलम दुखुनि सितार मन सान्तअना दिवार जन्य तुमि आर एकटि बालक तयोरि करे रेखेछ । वाह, खोप सुन्दर, खोप भाल होएगेइछे । आमार लबेर खेलार जन्य सखि नाइ, आज थेके लबेर खेलार साथि हलो, दाअ-दाअ आमाए कुखे तुले दाअ, आज थेके एर नाम हलो कुस, एइ हलो लब-कुस दुटि भाइ, ताहले कुसेर जखन जल्म हलो माँ छिलोना, राम चन्द्र पिता उनाके जन्म दे नाइ, पिता त एकभन आछे, के हए पिता ? बालमिकि मुनि, ताइ ना हरि

बल-हरि बल, प्रस्न:- हे हे एइ रकम भावे सिधा करे बलबे, उल्टा-पाल्टा नाइ,

उत्तर:- सिता गेलो जल आनि ते... तारे पिछे,
लबे ना देखे मुनि तखन, जन्माइलो कुसे.....२
एइ त तमार नवम प्रस्न, कथाए मिसे गेलो,
आर किछे प्रस्न थाकले तुमि, एइ सभाडाते बल.....२

प्रस्न:- चराइ जे गेलो चुरि जे करिते,
बालित पोरलो गो धरा, हाइ कोटेते बिचार दिलो, हाकिम तिन
जन परा रे.....(२)
कि तामास देखा आइ लाम रे.....२
चासाइ गेलो चास कोरि ते, जल खाबार जे माछे,
गाभिरु पेटे, रहिलो गो बलो, हाल बहिबे किसे रे
कि तामासा देखा आइ लाम रे, दयाल कि तामासा देखा आइ
लाम रे.....(२)

ओर

सन्दर्भ, सस्था आर ठाइ

(१) <https://www.youtube.com>

(दिन दयाल दास बाउल, ठाकुर नगर जन कल्यान संघ, जलपाइगुरि)

(२) Rajbanshi Folk Song. Youtub

(३) महिला सन्जाल समिति:- डाडिगिवारि

(४) घाटोसरि महिला समिति अध्यक्छ:- डमरकुमारि राजवंसि,
बार्हदसि गा. पा. राजगढ, भापा

(५) रा.स.बि.स. केन्द्रिय समिति अध्यक्छ:- भिमराज राजवंसि, मोरङ्ग

(६) डाडिहाट वन उपसमिति अध्यक्छ:- जलधर राजवंसि, मोरङ्ग

(७) राजवंसि धरम स्स्कार समिति, अध्यक्छ:- छकमल राजवंसि, मोरङ्ग

(८) रा. ध. स. समिति, जिल्ला सदस्य:- दलसिंह राजवंसि, भापा

सन्दर्भ, मान्यगन-जनगुस्टि आर ठाइ

(१) मुकमेल राजवंसि डाडिबारि-५, चन्द्रगुरि, उमेर ८५ बच्छर

(२) (बड) प्रभु राजवंसि विर्तामोड-२, चारपानि, उमेर ८५ बच्छर

(३) डुमर सिंह राजवंसि गलगलिया, क.न.पा, लछमिपुर, उमेर ८८

- (४) सम्पत लाल राजवंसि विर्तामोड-९, (बद्रीवारि), बच्छर ८७ बच्छर
 (५) जन्हाकि राजवंसि बार्हदसि गा.पा. फुलवारि, उमेर ६७ बच्छर
 (६) कालि प्र. राजवंसि माहाबारा, देबिगडा, उमेर ७३ बच्छर
 (७) टिकालाल राजवंसि कचनकबल गा.पा. बेनियानि, उमेर ७५
 (८) रमन राजवंसि चन्द्रगुरि, पकापरा, उमेर ८३ बच्छर
 (९) धिस्तु राजवंसि बार्हदसि गा.पा.-२, राजगढ, उमेर ७७ बच्छर
 (१०) निमसरि राजवंसि बार्हदसि गा.पा.-२, राजगढ, उमेर ६५ बच्छर
 (११) दरपलाल राजवंसि बार्हदसि गा.पा.-२, राजगढ, उमेर ७४ बच्छर
 (१२) कालेन्द्र प्र. राजवंसि कचनकबल गा.पा. केचना हाट, उमेर ६९
 (१३) अमृतलाल राजवंसि बार्हदसि गा.पा. राजगढ, उमेर ७० बच्छर
 (१४) देवि प्रसाद राजवंसि गउरिगन्ज गा.पा., उमेर ७५ बच्छर

सन्दर्भ, ग्रन्थला

- (१) राजवंसि लोक साहित्य ले. पानिलाल राजवंसि, मे.न.पा.-१३, डुहागुरि
 (२) राजवंसिका चार्ड पर्वहरु,ले. दुर्गाचरन राजवंसि, विर्तामोड न.पा.-३,
 (३) राजवंसि सस्कार:- सम्पादक आर प्रकासक रा. ध. स. स., भापा

सन्दर्भ, पद जनगुस्टि आर ठाइ

- (१) (गुरुगसाइ) आसिनलाल राजवंसि विर्तामोड न.पा.-३, भापा
 (२) (गुरुगसाइ) दयालाल राजवंसि विर्तामोड न.पा.-१, भापा
 (३) (गुरुगसाइ) छकमल राजवंसि बबियाविर्ता, मोरड
 (४) (गुरुगसाइ) अकलचन्द राजवंसि दादरबेरिया मोरड
 (५) (गुरुगसाइ) दर्गा प्र. राजवंसि बक्राभारि, भापा
 (६) (गुरुगसाइ) कालि प्र. राजवंसि माहाभारा-७, भापा
 (७) (गुरुगसाइ) तुलाचन राजवंसि जनताचोक भापा
 (८) (गुरुगसाइ) धनलाल राजवंसि पिन्ढालवारि, भापा
 (९) (गुरुगसाइ) रामचन्द्र राजवंसि घेरावारि, भापा
 (१०) (गुरुगसाइ) चामातु राजवंसि बेनियानि, भापा
 (११) (गाइन) सुकमोहन राजवंसि भद्रपुर न.पा.-७, चन्द्रगुरि, भापा
 (१२) (गाइन) मुकमेल राजवंसि भद्रपुर न.पा.११, भापा
 (१३) (गाइन) जगदिस राजवंसि घेरावारि, भापा
 (१४) (गाइन) रामधन राजवंसि विर्तामोड न.पा. २, भापा
 (१५) (राबिन्या) कमलसिंह राजवंसि भद्रपुर न.पा, चन्द्रगुरि, भापा
 (१६) (राबिन्या) गोकलाल राजवंसि भद्रपुर न.पा. ११, भापा

(१७) (राबिन्या) रामकुमार राजवंसि	मे.न.पा. डुहागुरि भापा
(१८) (राबिन्या) नाकारु राजवंसि	भद्रपुर न.पा. चन्द्रगुरि भापा
(१९) (मालि) बिस्नु राजवंसि	भद्रपुर न.पा., मोतियाबारि
(२०) (मालि) जतन लाल राजवंसि	माहाभारा - ८, भापा
(२१) (मालि) अगम लाल राजवंसि	बिर्तामोड न.पा. ५, भापा
(२२) (मालि) महनसिंह राजवंसि	जाम्निगुरि - ३, भापा
(२३) (अभा) धनिलाल राजवंसि	बालुबारि - २, भापा
(२४) (अभा) दलसिंह राजवंसि	घेराबारि, भापा
(२५) (किर्तिनिया) चमन लाल राजवंसि	बिर्तामोड न.पा. २,
(२६) (किर्तिनिया) तिनतालु राजवंसि	दादरवेरिया, मोरङ
(२७) (किर्तिनिया) धाक्रु राजवंसि	माहाभारा - ९, भापा
(२८) (किर्तिनिया) बुधकरन राजवंसि	बिर्तामोड न.पा. २, भापा
(२९) (हाजाम) पवन लाल हाजाम	पाँचगाछि - ४, भापा
(३०) (हाजाम) भटकु हाजाम	पाथरिया - २, भापा
(३१) (हाजाम) डिगेन हाजाम	भद्रपुर न.पा. भापा
(३२) (बस्टम गसाइ) बिस्नु राजवंसि	भद्रपुर, रङगियाथान, भापा